895.9113
อ234ส

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นางสุดา บุษปฤกษ์

ณ เมรุวัดธาตุทอง

วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๑๘

เลขหมู่ ๘๙๕.๙๑๑๓
ฮ ๒๓๘ จ
เลขทะเบียน ๐๑๗๖๒๕

สุดา บุษปฤกษ์

ชาตะ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๔๕๗

มรณะ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๗

สามี – บุตรสาว – บุตรเขย และหลานคนแรกในวันบรรจุศพ

ประวัติ

คุณสุดาเป็นธิดาของพันตรี ขุนพัลลภพลาธิการ (ศิริ จันทนะศิริ) และนางจินดา พัลลภพลาธิการ เกิดที่บ้านเลขที่ ๒๕๒ ถนนอรุณอัมรินทร์ ตำบลศิริราช อำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี เมื่อวันจันทร์ที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗ ปีขาล มีพี่น้องรวมทั้งหมด ๗ คน คือ

๑. นายเสนาะ จันทนะศิริ (ถึงแก่กรรม)

๒. นางไสน สุวรรณศิริ สมรสกับ นายสำลี สุวรรณศิริ

๓. นางสาว สนาน จันทนะศิริ

๔. นางสุดา บุษปฤกษ์ สมรสกับ นายสวัสดิ์ บุษปฤกษ์

๕. นางสาว สนม จันทนะศิริ (ถึงแก่กรรม)

๖. นางสดับพิณ วิไลรัตน์ สมรสกับ นายนิพนธ์ วิไลรัตน์

๗. นางสมศรี เชื้ออภัย สมรสกับ นายลออ เชื้ออภัย

๘. นายสมศักดิ์ จันทนะศิริ สมรสกับ น.ส. สุวลักษณ์ บุณยศิริพันธุ์

การศึกษา : เริ่มการศึกษาขั้นประถมที่โรงเรียนสตรีวังหลัง (แหม่มโคล์) เมื่ออายุ ๖ ปี

: โรงเรียนสตรีวัดระฆัง (ตั้งแต่ ป. ๑ จนถึงมัธยมปีที่ ๖)

: โรงเรียนเบญจมราชาลัย (มัธยมปีที่ ๗ – ๘)

: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย (สำเร็จได้ประกาศนียบัตรครูมัธยม) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗

: สอบได้ทุน ก.พ. เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๙ ไปศึกษาวิชาการห้องสมุด ณ ประเทศอังกฤษ ศึกษาอยู่ ๔ ปีก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ต้องเดินทางกลับประเทศไทย

: สอบได้ MASTER DEGREE ทาง SOCIAL SCIENCE ที่ AMERICAN UNIVERSITY, WASHINGTON D.C. เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗

: ศึกษาและดูงาน ARCHIVES เพิ่มเติมที่ NATIONAL ARCHIVES OF THE UNITED STATES OF AMERICA (WASHINGTON D.C.) ๑ ปี

รับราชการ : ครูโรงเรียนมัธยมหอวัง แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๔๗๘ – ๙) พ.ศ. ๒๔๗๙ ลาไปศึกษาวิชาการจัดห้องสมุด ณ ประเทศอังกฤษ

: เข้ารับราชการที่กรมศิลปากร ในตำแหน่งประจำแผนก หอสมุดวชิราวุธ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔ และ

: เลื่อนขึ้นเป็นหัวหน้าแผนกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๕

: ๒๑ เมษายน ๒๔๙๓ ลาไปดูงานจัดห้องสมุด ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. (เพื่อติดตามสามีที่ไปรับราชการ ณ สถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา)

: ๒๑ เมษายน ๒๔๙๔ ลาออกจากราชการ

: พ.ศ. ๒๔๙๘ กลับเข้ารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ ในตำแหน่งหัวหน้าแผนกข่าวและวารสาร และบรรณาธิการหนังสือจันทรเกษม กองเผยแพร่การศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวง

: พ.ศ.๒๕๐๐ ได้รับเลือกตามมติคณะรัฐมนตรี ไปเป็นเจ้าหน้าที่

ไทยฝ่ายวัฒนธรรม (CULTURAL OFFICER) ขององค์การ ส.ป.อ. รวม ๒ เทอม เป็นเวลา ๕ ปี

: เมื่อปฏิบัติหน้าที่ในองค์การ ส.ป.อ. ครบ ๒ เทอมแล้ว ก็กลับมารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการต่อ ในตำแหน่งหัวหน้าแผนกวัฒนธรรมทางวัตถุธรรมและศิลปกรรม กองวัฒนธรรม

: พ.ศ. ๒๕๐๙ ลาออกจากราชการเพื่อติดตามสามีที่ไปรับราชการ ณ สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์

: พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้เข้าเป็นพนักงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริการที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย
ต่อมาได้ย้ายไปเป็นพนักงานแปลเอกสารของสถาบัน ฯ ตราบจนกระทั่งป่วยและถึงแก่กรรมด้วยโรคไต เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

งานพิเศษ : ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๕ -- ๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการและเหรัญญิกของวรรณคดีสมาคม แห่งประเทศไทย

: ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๓ – ๙๗ ขณะที่อยู่ในสหรัฐอเมริกา ได้รับเชิญให้เข้าทำงานใน LIBRARY OF CONGRESS ฝ่าย ORIENTALIA (มีจดหมายชมเชยมาด้วย)

: ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๙ – ๑๒ ขณะที่อยู่ในประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยประจำ TRANSCRIPTION SERVICE ของ RADIO NEDERLAND ณ เมือง HILVERSUM

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ : พ.ศ. ๒๔๘๗ ขณะรับราชการอยู่ในกรมศิลปากร ได้รับพระราชทานเครื่องอิสริยาภรณ์ จัตุรถาภรณ์ มงกุฎไทย

: ขณะรับราชการอยู่ในกองวัฒนธรรม ได้รับพระราชทานเครื่องอิสริยาภรณ์ จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก

ชีวิตส่วนตัว: ได้ทำการสมรสกับนายสวัสดิ์ บุษปฤกษ์ เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ มีบุตรธิดารวม ๔ คน เป็นหญิง ๓ ชาย ๑ ตามลำดับดังนี้

๑. นางศรัณยา บี่ยสิรานนท์ สมรสกับ นายฐีรพงศ์ บี่ยสิรานนท์ มีบุตรธิดา ๒ คน คือ ด.ช. ธิษณัย บี่ยสิรานนท์ และ ด.ญ. ธีรยา บี่ยสิรานนท์

๒. นางสาวิตรี บุษปฤกษ์ SELWAY สมรสกับ นาย CHRISTOPHER SELWAY

มีบุตร ๒ คน คือ ด.ช. PAUL SAWAT SELWAY และ ด.ช. LUKE SUWAT SELWAY

๓. นางสาววิยะดา บุษปฤกษ์

๔. เด็กชายวรสวัสดิ์ บุษปฤกษ์ (ถึงแก่กรรมแต่ยังเยาว์)

วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ เข้ารักษาตัว ณ ตึกพร้อมพันธ์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ด้วยโรคไตอักเสบ หลังจากอาการของโรคทำให้ร่างกายทรุดโทรมและเริ่มล้มป่วยอยู่ประมาณ ๓ – ๔ เดือนแล้ว โดยอยู่ในความดูแลรักษาของนายแพทย์ วิสิษฐ์ สิตปรีชา

วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๗ แพทย์ได้ทำการล้างไตครั้งแรก

วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๑๗ ออกจากโรงพยาบาล มารักษาตัวอยู่กับบ้าน

วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๑๗ กลับไปทำงานที่สถาบันวิจัย ฯ ต่อ

ขณะรับราชการเป็นหัวหน้าแผนกประจำหอสมุดวชิราวุธ กรมศิลปากร พ.ศ. ๒๔๘๕

ขณะอยู่ประเทศสหรัฐอเมริกากับบุตรสาวทั้งสาม

ขณะศึกษาอยู่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย
ถ่ายกับเพื่อนร่วมรุ่น พ.ศ. ๒๔๗๕ — ๗๗

ขณะที่ไปศึกษาวิชาจัดห้องสมุด ที่ประเทศอังกฤษ

วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๑๗ อาการป่วยมากขึ้นอีก จึงหยุดรักษาตัวอยู่กับบ้าน

วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๗ เข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลครั้งสุดท้าย ณ ตึกหลิมซีลั่น โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และแพทย์ทำการเจาะท้องล้างไตครั้งที่ ๒ ในวันเดียวกันนั้นเลย อาการมีแต่ทรงกับทรุด จนต้องให้อ๊อกซิเย่น เพราะแน่นหายใจไม่ออก

วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๑๗ ให้อ๊อกซิเย่น น้ำเกลือ และสวนปั๋สสาวะ เพราะมีอาการแน่น หายใจไม่ออกมากขึ้น รับประทานอาหารและยาไม่ได้เลย อาเจียนและชัก นอนไม่หลับ

วันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๑๗ แพทย์ทำการเจาะล้างไตครั้งที่ ๓ และให้อ๊อกซิเย่นด้วย

วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๗ ถึงแก่กรรมด้วยอาการหัวใจวาย ขณะยังล้างไตอยู่ เวลา ๑๘.๑๕ น. ณ ตึกหลิมซีลั่น โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สิริรวมอายุได้ ๕๙ ปี ๑๐ เดือน ๑๐ วัน

แม้คุณสุดาจะมีอายุใกล้หกสิบแล้ว ก็มิได้เจ็บป่วยบ่อย ๆ เหมือนผู้อื่น ท่าทางร่างกายอยู่ในสภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์พอใช้ ต่อเมื่อมีการตรวจสอบโลหิตเพื่อตรวจดูไขมัน ซึ่งสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์ เจ้าสังกัดของคุณสุดาจัดขึ้นเมื่อกลางปี ๒๕๑๖ จึงปรากฏว่าในโลหิตของคุณสุดา นอกจากจะมีไขมันสูงถึง ๓๗๐ แล้ว ยังได้พบว่ายูเรียไนโตรเจนได้มีปริมาณสูงถึง ๗๒% การตรรจครั้งต่อมา แม้ไขมันจะลดลงแต่ยูเรียไนโตรเจนยังขึ้นสูงไปอีก ผู้ตรวจจึงตั้งข้อสังเกตให้ทราบไว้ คุณสุดาจึงได้นำเรื่องไปหารือกับมิตรสหายที่เป็นแพทย์ ในที่สุดได้แนะนำให้คุณสุดาไปหาผู้เชี่ยวชาญทางโรคไตตรวจ

พิจารณา คุณสุดาจึงได้ไปหาคุณหมอวิสิษฐ์ สิตปรีชา แห่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ซึ่งเป็นบุตรของคุณหลวงศรีปรีชาธรรมปาฐก ผู้ที่ข้าพเจ้ารู้จักและชอบพอมาตั้งแต่ครั้งสมัยอยู่ในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย จากการตรวจพบว่าคุณสุดาเป็นโรคไตอย่างเรื้อรัง ขนาดที่ทำงานได้เพียง ๑๐% เท่านั้น เพราะเป็นมาช้านานไม่น้อยกว่า ๒๐ ปีแล้ว แต่อาการไม่ปรากฏให้ทราบ จึงได้เริ่มการรักษาพยาบาลตั้งแต่นั้นมา พอต้นปี ๒๕๑๗ อาการป่วยของคุณสุดาก็มากขึ้นจนต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตึกพร้อมพันธ์ เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ในความดูแลของคุณหมอวิสิษฐ์ โดยที่ความทรงจำเริ่มเสื่อม คลื่นไส้ ผอม มือสั่น ปัสสาวะไม่ค่อยออก เป็นต้น หมอได้ทำการล้างไต (PERITONIAL DIALYSIS) ในวันที่ ๑๓ มีนาคม อาการได้ค่อยดีขึ้นเป็นลำดับจนสามารถออกมารักษาตัวพักผ่อนที่บ้านได้ เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๑๗ แต่คุณสุดาเป็นคนที่อยู่เฉยไม่ได้ ก็กลับไปทำงานเช่นเดิมที่สถาบันฯ อีก ทั้ง ๆ ที่คุณหมอ คุณแม่ เพื่อนฝูงและญาติพี่น้องอีกมาก ขอร้องให้ยุติการทำงาน คุณสุดาทำอยู่ได้ประมาณ ๒ เดือน อาการก็มากขึ้นจนต้องกลับเข้าโรงพยาบาลอีกเมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม หมอได้ล้างไตอีก ๒ ครั้ง คราวนี้อาการไม่ดีขึ้นกลับทรุดลงเป็นลำดับ ในที่สุดก็จากไปในอาการหัวใจวายในขณะที่การล้างไตครั้งที่สามยังไม่ทันสิ้นสุด เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๗ เวลา ๑๘.๑๕ น. ตลอดเวลาที่เข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาล มีญาติพี่น้องเพื่อนฝูงที่ชอบพอจำนวนมาก ไปเยี่ยมเยียนถามข่าวคราวเสมอ ซึ่งข้าพเจ้าซาบซึ้งในความปรารถนาดีอย่างมาก ผู้ที่ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นหนี้บุญคุณอย่างยิ่งก็คือ คุณหมอวิสิษฐ์ ซึ่งได้เอาใจใส่ดูแลรักษาคุณสุดาอย่างใกล้ชิดตลอดมาทั้ง ๆ ที่ทราบดีว่าจะต้องเป็นไปในลักษณะนี้ก็ตาม ถ้าจะพิจารณามองดูในด้านของคุณหมอ ซึ่งต้องรับผิดชอบในการรักษาพยาบาลโรคชนิดที่คนไข้จะไม่มี

ทางหาย มีแต่จะทรุดลงไป ๆ แล้ว ก็ย่อมเห็นใจคุณหมอมาก คุณสุดาได้บอกกับข้าพเจ้าและคุณหมอตั้งแต่เริ่มรับการรักษาจากคุณหมอว่า ได้มอบชีวิตไว้ให้กับหมอแล้ว ด้วยความเชื่อมั่นในคุณหมอวิสิษฐ์ โดยหวังว่าจะได้กลับไปทำงานได้อีก คุณสุดาได้พยายามทำตามคำแนะนำของหมอในเรื่องกินยา ลดน้ำ ลดอาหารอย่างเต็มที่ ไม่มีผู้ใดจะอาจบอกให้คุณสุดาทราบอาการในอนาคตได้ คงทำได้แต่เพียงให้กำลังใจกันตลอดมา จนกระทั่งจากไป เมื่อตอนที่คุณสมจิตต์ ยรรยงค์ เพื่อนผู้ใกล้ชิดของคุณสุดามาเยี่ยมดูอาการอยู่ด้วยเป็นครั้งสุดท้าย

นอกจากคุณหมอวิสิษฐ์ ซึ่งข้าพเจ้าต้องขอขอบคุณอย่างสูงในที่นี้ ข้าพเจ้าก็ต้องขอบคุณ คุณหมอสมัคร พุกกะนเสน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬา ฯ คุณละเอียด สาริมาน คุณสมรักษ์ หุตินทะ หัวหน้าพยาบาล ซึ่งได้กรุณาช่วยเหลือเป็นอย่างดีตลอดเวลา ที่รับการรักษาพยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลจุฬา ฯ นี้ด้วย

สำหรับข้าพเจ้า ความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจในการจากไปของคุณสุดาข้าพเจ้าไม่อาจบรรยายเป็นตัวอักษรได้ แต่ต้องยอมรับความจริงที่ว่า ทุกผู้ทุกนาม ย่อมอยู่ในวัฏสงสารเช่นกันทั้งสิ้นไม่ช้าก็เร็ว ข้าพเจ้าจึงขออธิษฐาน วิงวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ได้ช่วยดลบันดาลให้วิญญาณของคุณสุดา ไปสู่สุคติภพเถิด.

สวัสดิ์ บุษปฤกษ์

ถ่ายพร้อมครอบครัวเป็นครั้งสุดท้าย ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

ภาพคู่สุดท้ายในชีวิต

สุดาอาลัย

เมื่อข้าพเจ้าไปช่วยงานบำเพ็ญกุศลทอดกฐิน ณ วัดเกาะแก้ว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ข้าพเจ้าสนุกน้อยไปมากทีเดียว เมื่อศิษย์ผู้หนึ่งเข้ามาสนทนา และแจ้งว่าข้าพเจ้าจะได้รับข่าวไม่ดีในไม่ช้า, เพราะสุดา บุษปฤกษ์กำลังป่วย, มีอาการหนักอยู่ที่โรงพยาบาล, ข้าพเจ้าตกใจ นึกว่านี่แหละสุดาแท้ๆ ทีเดียว, อดทนอย่างที่สุด, เจ็บไข้ก็ไม่บอกให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนไปด้วย.

กลับมาถึงกรุงเทพ ฯ ข้าพเจ้าก็รีบสอบถามว่าเธอเจ็บรักษาตัวอยู่ ณ โรงพยาบาลใด ตึกใด จะได้ไปเยี่ยม. แต่อนิจจา, ข้าพเจ้าต้องตกใจยิ่งกว่าครั้งแรก และมีความอาลัยยิ่งนัก เพราะสุดาสิ้นชีวิตแล้ว, ตั้งแต่ก่อนที่ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวป่วยไข้ที่พระนครศรีอยุธยา.

การแคล้วคลาดในชีวิตย่อมมีได้เสมอ เช่นผู้หนึ่งกลับไปเสียแล้ว เมื่ออีกผู้หนึ่งเพิ่งจะมาถึง. ครั้งนี้สุดาก็กลับไปเสียแล้ว, กลับไปอย่างที่จะไม่มีวันกลับมาอีก. บรรดาญาติมิตรรวมทั้งตัวข้าพเจ้า ย่อมอาลัยยิ่งนัก.

ข้าพเจ้าพบสุดา จันทนะศิริ ครั้งแรก เมื่อข้าพเจ้าเข้าไปสอนภาษาไทยที่ห้องในตึกอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๕, ก่อนเปลี่ยนการปกครองเล็กน้อย, ซึ่งบัดนี้ก็เป็นเวลากว่า ๔๐ ปีมาแล้ว. เธอนั่งเงียบ ๆ อยู่ในห้องเรียน, แต่ในไม่ช้าข้าพเจ้าก็ทราบว่าเธอมีความรู้สึกนึกคิดอยู่ในระดับสูง. การศึกษาของเธอมีคุณภาพ, ข้าพเจ้าไม่เคย

ให้คะแนนเธอต่ำกว่าร้อยละ ๘๐ เลย. เธอเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณ, เมื่อเป็นครูเป็นศิษย์กันมาครบ ๔๐ ปีแล้ว เธอเขียนอวยพรปีใหม่มาว่า:–

ขอให้ปีนี้มีทุกสิ่ง
ที่ดียิ่งกว่าดีปีก่อนก่อน
ประสบแด่อาจารย์ท่านนิรันดร
และคุณหญิงมิ่งสมรคู่ชีวี

ด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัย
ทวยเทพเทวไททุกราศี
อีกแรงจิตที่ศิษย์มั่นภักดี
ตลอดสี่สิบปีบัดนี้เทอญฯ

เมื่อศึกษาจบหลักสูตรที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยแล้ว สุดาก็ออกรับราชการเป็นครู. ในระยะนี้ข้าพเจ้าได้เห็นนิสัยดีของสุดาอีกอย่างหนึ่ง–คือรักดี, มีความมานะอดทนอย่างถึงขนาดเพื่อทำความดี. เธอสอบชิงทุนของรัฐบาลไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ แล้วกลับมารับราชการในกรมศิลปากรในระยะที่ทางราชการกำลังจัดตั้งสมาคมวรรณคดี. ข้าพเจ้าคิดว่าสุดาสนุกกับงานนั้น และได้ทำประโยชน์มาก.

สุดาสมรส กับ คุณสวัสดิ์ บุษปฤกษ์ ผู้เป็นข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ, ทำให้เธอต้องติดตามไปอยู่ในต่างประเทศ, ทั้งในยุโรป และอเมริกา, ครั้งละนาน ๆ, ซึ่งเป็นเหตุให้การปฏิบัติราชการของเธอขาดเป็นห่วง ๆ คือเข้ามาแล้วก็ออก, ออกไปแล้วก็กลับเข้ามาใหม่; ได้มารับราชการในกรมวิชาการครั้งหนึ่ง เป็นบุคคลคนเดียวที่อธิบดีมอบหมายให้ตรวจหนังสือที่ข้าพเจ้าเป็นผู้เรียบเรียง.

แต่การไปอยู่ในต่างประเทศกับคุณสวัสสดิ์ ก็ให้ประโยชน์แก่เธอมาก. เธอได้ศึกษาต่อที่อเมริกา และได้มองดูโลกจากหลายแง่หลายมุม, ทำให้ได้เป็นผู้ที่รอบรู้จริง ๆ. ข้าพเจ้าได้พบเธอที่ประเทศเนเธอร์แลนด์ครั้งหนึ่ง.

สุดาจะอยู่ที่ไหนก็ตาม สิ่งแวดล้อมมิได้ทำให้นิสัยที่ดีของเธอเปลี่ยนแปรไปได้, โดยเฉพาะในเรื่องความกตัญญูรู้คุณของศิษย์ต่อครู. ถึงปีใหม่ข้าพเจ้าก็หวังได้ว่าจะได้อ่านคำประพันธ์สั้น ๆ ที่ไพเราะจับใจ, เช่นเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๔ เธอได้เขียนมาว่า :—

สอง มือถือดอกไม้ ธูปเทียน
ห้า จบนบเหนือเศียร นอบไว้
หนึ่ง จิตเจตนาเขียน พรประเสริฐ
สี่ ประการกราบให้ ท่านด้วยภักดี ฯ

โคลงกระทู้บทนี้ ถ้าส่งเข้าประกวด ก็คงจะได้รางวัล. แต่สุดาย่อมไม่ส่งสิ่งหนึ่งสิ่งใดเข้าประกวด. เธอรักความดีความงาม ชอบสร้างสิ่งดีสิ่งงาม, แต่สร้างขึ้นแล้ว ก็เก็บไว้ด้วยความพอใจเท่านั้น.

มนุษย์เรานั้นมีนิสัยต่าง ๆ กัน. สุดา บุษปฤกษ์ ได้สร้างนิสัยที่น่ารักน่าสรรเสริญให้แก่ตนเอง จนเป็นสุดาที่เรารู้จัก, เป็นสุดาที่เราไม่สามารถจะลืมได้ แม้ว่าเธอจะได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับ. บรรดาญาติมิตรย่อมมีความอาลัยทั่วกัน แต่เราก็ทำอย่างไรมิได้ นอกจากตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้เธอมีความสุขสันติในสัมปรายภพนั้นด้วย เทอญ.

ปิ่น มาลากุล

๑๐ มกราคม ๒๕๑๘

ระลึกถึง คุณสุดา บุษปฤกษ์

คุณสุดาได้เคยรับการศึกษาที่โรงเรียนสตรีวัดระฆัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ และเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียนในเวลานั้น เมื่อปีการศึกษา ๒๔๗๒ ตลอดเวลาที่เรียนอยู่ในโรงเรียน ดิฉันเป็นครูประจำชั้นที่ได้ทำการสอนคุณสุดามาทุกชั้น เพราะสมัยนั้นครูประจำชั้นได้ผลัดเปลี่ยนเลื่อนตามนักเรียนขึ้นมาด้วย

ในระยะที่คุณสุดาเป็นนักเรียนอยู่นั้น เป็นผู้ที่เรียนเก่ง ได้คะแนนเป็นที่ ๑ ในชั้นเสมอ มีสติปัญญาฉลาดเฉลียวมาก มีความพยายามสนใจในการเรียน เมื่อเรียนวิชาใดไม่เข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว ต้องซักถามทบทวนจนเข้าใจดี ไม่ยอมให้ผ่านพ้นไปโดยยังมีข้อสงสัยไม่เข้าใจชัดเจน เป็นผู้มีอัธยาศัยดี กิริยามารยาทนุ่มนวล เป็นที่รักใคร่ของครูอาจารย์และเพื่อนนักเรียน

ต่อจากสมัยเป็นเด็ก เมื่อไปอยู่ต่างประเทศก็ได้มีจดหมายส่งข่าวคราว เมื่อกลับมาอยู่กรุงเทพ ฯ แล้ว มีงานการก็ติดต่อช่วยเหลือดี เป็นต้นว่ากิจการของสตรีวัดระฆังสมาคม คุณสุดาก็เป็นกำลังสำคัญผู้หนึ่ง สมกับที่เป็นนักเรียนเก่าของโรงเรียนสตรีวัดระฆัง

ทางด้านส่วนตัวของดิฉัน เมื่อดิฉันมีอายุครบ ๖ รอบ คณะศิษย์เก่าได้ร่วมกันจัดงานฉลองอายุให้ที่โรงแรมนารายณ์ จุดประสงค์ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีและเพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่อนุชนรุ่นต่อไปให้มีความกตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์ คุณสุดาก็ได้ร่วมกับคุณเรืองอุไร กุศลาศัย เพื่อนนักเรียนเก่าโรงเรียนสตรีวัดระฆังด้วยกัน ประพันธ์บทขับร้องทำนองเสภาในเรื่องประวัติของดิฉันและบทเพลงอวยพรสำหรับวงดนตรีในงานนี้ขึ้นร้อง

และได้พิมพ์บทประพันธ์นั้นเป็นหนังสือแจกผู้มาอวยพร ทั้งนี้ก็เป็นที่ซาบซึ้งตรึงใจอยู่ตลอดเวลา

ครั้งสุดท้ายที่คุณสุดามาที่บ้านดิฉัน เมื่อบุตรสาวของคุณสุดาที่แต่งงานในต่างประเทศ พอกลับมาเมืองไทยแล้วก็ได้พามาเคารพคารวะดิฉันที่บ้าน ต่อมาเมื่อดิฉันได้ทราบข่าวว่าคุณสุดาป่วยอยู่ที่โรงพยาบาลจุฬา ฯ ดิฉันก็ได้ไปเยี่ยมเห็นอาการแล้วก็ไม่สบายใจ เมื่อไปเยี่ยมครั้งแรก ก็ยังนึกว่าอาจจะยังพอมีหวังหายได้บ้าง แต่เมื่อไปเยี่ยมครั้งหลังก็เห็นว่าอาการไม่มีหวังหายเสียแล้ว และต่อมาอีกไม่กี่วันก็ได้ทราบว่าถึงแก่กรรมแล้วจึงได้ไปรดน้ำศพ เห็นแล้วทำให้รู้สึกเศร้าสลดเสียดายเป็นอย่างมาก ระลึกถึงคุณงามความดี และความรักใคร่คุ้นเคยในกาลก่อนซึ่งจะไม่ย้อนกลับมาได้อีกแล้วก็ใจหาย จึงได้แต่ขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณสุดา บุษปฤกษ์ จงได้ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

ถมยา ชลธารพฤฒิไกร

(นางชลธารพฤฒิไกร)

กราบพี่ที่รัก - - จากน้อง

๒๕๒ ศิริราช บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

๑ มกราคม ๒๕๑๘

กราบพี่ที่รักและเคารพยิ่ง

ปีใหม่ปีนี้เป็นครั้งแรกในชีวิตที่น้องรู้สึกคิดถึงพี่มาก ๆ อย่างที่ไม่เคยคิดถึงมาก่อนเลย คิดถึงและไม่อยากคิดว่าเป็นความจริงเลย ที่ว่าปีใหม่ปีนี้ไม่มีพี่ ไม่มีพี่ที่รักของน้องอยู่ในโลกนี้จริง ๆ ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๗ เป็นต้นมา ไม่มีวันไหนที่น้องจะไม่คิดถึงพี่ บางครั้งเมื่อคิดถึงแล้วรู้ตัวว่าพี่ไม่ได้อยู่กับเราแล้ว น้องต้องพยายามกล้ำกลืนและลืมความจริงนี้ ไม่อยากคิดเลยว่าพี่ได้จากน้องไปอยู่โลกอื่นแล้วจริง ๆ

วันปีใหม่ทุกปี สำหรับน้องใช้วันที่ ๓๑ ธันวาคม เป็นวันไปกราบขอพรคุณอาบ้านวัดศิริ ฯ ทุกท่าน ไปกราบคุณน้าหญิง พี่ติ๋วที่บ้านซอยศรีสุกรี ไปกราบพี่แต๋วที่บ้านพิบูลย์เวช คลองตัน พระโขนง แล้วจึงไปกราบพี่ที่บ้านซอยทองหล่อ ถ้าน้องไปตอนเช้าก็ต้องไปรับประทานข้าวกลางวันที่บ้านพี่ ถ้าไปตอนเย็นก็ไปรับประทานข้าวเย็นที่บ้านพี่เช่นนี้เสมอ แล้ววันรุ่งขึ้น วันที่ ๑ มกราคม พี่และน้องจะไปกราบขอพรคุณแม่ที่บ้านวัดระฆัง สำหรับพี่ถ้าไม่รับประทานอาหารกลางวันก็ไปรับประทานอาหารเย็นกับคุณแม่ที่บ้านทุกครั้งในวันปีใหม่ เราจะมีของขวัญเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้กันด้วยความรักความสนิทสนม ความรักที่เราปฏิบัติต่อกันนี้กลายเป็นประเพณีที่เราปฏิบัติต่อกันทุกปีกลายเป็นประเพณีที่เราคิดว่าเราจะปฏิบัติต่อกันเช่นนี้จนตลอดชีวิต เรารู้สึกว่าความสนิทสนมความรักอันอบอุ่นนี้จะเป็นตัวอย่างอันดีให้แก่รุ่นลูกหลานของเรา เพราะทุกครั้งที่เราไปมาหาสู่กัน ทุกฝ่ายก็มีลูกหลานไปกราบคุณย่า คุณยาย

คุณป้า คุณน้าเสมอ ถึงแม้ว่าเราจะปฏิบัติต่อกันไปมาหาสู่กันเสมอในวันสุดสัปดาห์แล้วก็ตาม แต่วันที่สำคัญเช่นวันปีใหม่นี้ เราก็กระทำเป็นกิจวัตรเป็นประเพณีของบ้านเราไม่เคยขาด

แต่ปีใหม่ปีนี้ เมื่อน้องไปกราบคุณอาบ้านวัดศิริ ฯ คุณน้าหญิง พี่ติ๋วและพี่แต๋วแล้ว สิ่งที่น้องจะขาดไม่ได้ก็คือต้องไปกราบพี่ที่บ้านซอยทองหล่อ ถึงแม้จะไม่มีพี่ก็ตาม น้องก็นึกอยู่เสมอและตั้งใจว่าจะปฏิบัติเช่นนี้ตลอดทุกปีไป น้องไปกราบที่บ้านคุณอา บ้านคุณน้า และพี่ๆ ทั้งสองทุกบ้าน และทุกคนจะพูดถึงพี่ด้วยความคิดถึงอย่างยิ่ง โดยเฉพาะคุณอาอุ่น คุณอาที่รักพี่มากที่สุดถึงแม้ท่านจะอายุถึง ๘๕ ปีแล้วก็ตาม ท่านก็ยังพูดรำพันถึงพี่อย่างโน้นอย่างนี้ทำให้น้องอดน้ำตาไหลไม่ได้ พี่คงคิดว่าทำไมน้องจึงพูดถึงคนอื่นไม่พูดถึงคุณแม่ซึ่งเป็นผู้ที่เรารักมากที่สุดเลย พี่ขา น้องไม่อยากจะพูดให้พี่ไม่สบายใจเลยว่า ผู้ที่เสียใจมากที่สุดในการจากไปของพี่คือคุณแม่ คุณแม่ที่รักของเรานี้ น้องยังจำได้วันสุดท้ายที่พี่ได้พูดคุยกับน้องเป็นครั้งสุดท้ายเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๗ พี่พูดอย่างคนดี ๆ ธรรมดา ถามถึงงานแต่งงานลูกชายพี่ถวิลมีพี่น้อง "บ้านวัดศิริ ฯ ไปมากไหม คุณแม่สบายดีหรือ เติมเมื่อไรจะกลับ คิดถึงตุ๊กเหลือเกิน" พี่พูดประโยคนี้เป็นประโยคสุดท้าย แล้วพี่ก็มีอาการชัก และต่อจากนั้นพี่ก็จำใครไม่ได้ น้องต้องพาคุณแม่ไปเยี่ยมในวันจันทร์ที่ ๗ ตุลาคม พี่ก็จำใครไม่ค่อยได้เสียแล้ว พอวันอังคารน้องก็ไปเยี่ยมพี่อีก ในวันพุธที่ ๙ ต.ค. ก็ทราบจากอู๊ดว่าพี่สบายขึ้น หมอจะล้างไตให้ น้องก็ดีใจ เพราะคิดว่าอาการพี่คงดีขึ้น หมอจึงล้างไตให้ เมื่อน้องทราบข่าวเช่นนี้น้องก็ดีใจ ไม่นึกเลยว่าน้องจะได้รับข่าวร้ายที่ทำให้น้องตกใจมาก ในตอนค่ำวันพฤหัสที่ ๑๐ ตุลาคม พี่แต๋วโทรมาบอกว่า อย่าตกใจนะ พี่เสียเสียแล้ว น้องตกใจต้องถามต่อไปว่า จริงหรือ พี่แต๋วก็งงในคำถามของน้อง พี่แต๋วคงตอบว่า คงจริงซี

เพราะพี่สวัสดิ์เป็นคนมาบอกนี่ แล้วพี่เต๋วก็วางหูโทรศัพท์เพราะคงพูดไม่ออก พี่คะ น้องงงที่สุด สงสารพี่ สงสารตัวเอง และสงสารคุณแม่อย่างจับใจ พูดอะไรไม่ออก ไม่ทราบจะเรียนคุณแม่อย่างไร ไม่กล้าเรียนเรื่องนี้ให้คุณแม่ทราบในคืนวันพฤหัสที่ ๑๐ ตุลาคม น้องนอนไม่หลับตลอดคืน และไม่กล้าเรียนให้คุณแม่ทราบ อู๊ดก็โทรศัพท์มาหลังจากได้รับโทรศัพท์จากพี่เต๋วว่า อย่าเพิ่งให้คุณแม่ทราบ เราเป็นห่วงคุณแม่กันเหลือเกิน ตอนตี ๕ ก็ได้รับโทรศัพท์จากอู๊ดว่าอู๊ดนอนไม่หลับเลย และบอกว่าอู๊ดจะมาเรียนเรื่องนี้ให้คุณแม่ทราบเอง เพราะน้องต้องไปโรงเรียน ถ้าเรียนให้คุณแม่ทราบแล้วทิ้งคุณแม่ให้คุณแม่อยู่บ้านคนเดียวก็สงสารท่านเหลือเกิน น้องต้องทำใจแข็ง ไม่กล้าแม้จะแต่งชุดดำให้พี่ในเช้าวันศุกร์ เพราะเกรงว่าคุณแม่จะสงสัย น้องต้องไปทำงานตามปกติ ทิ้งคุณแม่ไว้คนเดียวที่บ้านด้วยความเป็นห่วงอย่างยิ่ง ต้องให้เป็นหน้าที่ของอู๊ดมาเรียนคุณแม่ และให้เต็ลม่ามาอยู่กับคุณย่าด้วยในวันนั้น น้องสงสารท่านเหลือเกิน สงสารพี่จับใจ ตลอด ๗ วันนั้นฝนตก อากาศมืดมัว น้ำท่วมรถติด พี่ขา ไม่ใช่แต่เราพี่น้องที่คิดถึงพี่ มีความทุกข์ เสียใจและอาลัยพี่ ท่านผู้ใหญ่ เพื่อนฝูง พี่น้อง ก็เสียใจเป็นอันมากในการจากไปของพี่นี้ ถึงแม้ว่าน้ำจะท่วม รถจะติด แต่พวกเราพี่น้องและท่านผู้ใหญ่ เพื่อนฝูงก็ไปในงานพี่เป็นอันมาก ที่เราไม่สามารถจะเรียนให้ทราบก็หลายท่าน พี่ที่รัก ความดีของพี่ น้ำใจของพี่ที่มีต่อน้อง น้องยังระลึกถึงอยู่เสมอ น้องยังไม่มีโอกาสตอบแทนพระคุณของพี่ พี่ก็มาด่วนทิ้งน้องไปเช่นนี้ ยิ่งน้องได้รับ จ.ม. ของพี่ตุ้ยจากไคโรเขียนมาว่า กว่าจะเขียนถึงน้องได้หลังจากได้ทราบข่าวพี่แล้วก็ต้องใช้เวลานาน เพราะเขียนไม่ออก ก่อนเขียนก็ต้องร้องไห้เสียหลายพัก ถึงแม้ทราบว่าพี่ป่วยมาก แต่ก็ไม่นึกว่าจะเสียเร็วเช่นนี้ พี่ขา น้องสงสารพี่เหลือเกิน

ระหว่างที่พี่ป่วย พี่คงไม่สบายมาก พี่คงเพลีย คงเจ็บ คงใจเสีย หายใจไม่ออก คงจะทราบว่าพี่คงไม่หาย ฯลฯ พี่ก็อดทน ทนเหลือเกิน ไม่ได้คร่ำครวญถึงความเจ็บไข้ของตนเองเลย พยายามทุกอย่างเพื่อให้หายจากโรคภัย ไม่ว่าหมอจะฉีดยา ให้กินยา ก็ยอมทุกอย่าง ขอให้หายก็แล้วกัน

พี่ขา ขอวิญญาณพี่ไปสู่สุคติเถิด ขอให้พี่สุขสบาย ขอให้พี่อย่าเป็นห่วงลูกของพี่เลย น้อง ๆ ของพี่จะไม่ทิ้งให้ลูกของพี่ให้ต้องลำบาก ขอให้พี่จงหลับอย่างสบาย มีความสุขสบายอยู่ในโลกโน้นของพี่อย่างมีความสุข น้องจะดูแลลูกหลานของพี่ให้มีความสุขเท่าที่จะทำได้ ชาติหน้าขอให้เราเกิดมาเป็นพี่น้องกันเช่นนี้เถิด พี่ที่รัก ขออย่าให้มีโรคภัยมาด่วนให้เราต้องพรากจากกันเหมือนชาตินี้เลย ขอกราบลาพี่ก่อน.

กราบพี่ด้วยความรักและระลึกถึงยิ่ง

จากน้องของพี่

สมศรี เชื้ออภัย

44 ซอยแสงเงิน
สุขุมวิท 66 พระโขนง
11

15 พฤษภาคม 2516

คุณอรณี ที่รัก

คุณอาจได้ข่าวคงหลายทีไปไปที่
โรงพยาบาลแล้ว ดิฉันได้ทราบว่า คุณได้
ป่วยเข้ากรุงเทพฯ ก่อนได้ข่าว 2-3 วัน
รู้สึกตกใจด้วยความห่วง และใจหาย แทบขาด
กว่าจะรู้ว่าคุณต้องเรียนลูกต่อไป ไปกับแฟนคุณ
มาเยี่ยมบ้าน เพิ่มความทุกข์ร้อนของ นั้นคุณ
คงกลับดีกว่า ดีฉันเข้าใจเพื่อนไว้ หรือ
แต่ว่า เรวาคงจะรักหัวใจคุณให้ต่อย
ยังต่อกันนั่น และแรกใจว่า ขอให้ลูก
ต่อไปนี้พ้นอากาศการทุกข์ยาก มีอีกแล้ว
ดิฉันยินดีเสียใจกับคุณตอนครอบหาก เพราะ
รู้สึกว่า แหวนลูกนั้นดีมีค่ามาก

แต่ใจ ยังคงเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง
กับสิ่งที่ของแม่ ซึ่ง ยังคงอ่อนแต่อยู่ใจ

สำหรับงานใหญ่ แห่งชีวิต
เจตนาของคุณ ซึ่ง กำลังจะมีมา
คงบ่อยที่ ดิฉันขอแสดงความ
ยินดีด้วย ขอให้งานของคุณ
ที่โรงเรียนสิ่งหารเจริญดังคุณที่

ความเจริญรุ่งเรือง ทุกระยะชีวิตของลูก ที่ผ่านมา ลูกต้องต่อสู้ ต้องเหน็ดเหนื่อย แต่ก็ได้[illegible]อันตรายไปได้ด้วยความสามารถ และด้วยอุตสาหวิริยภาพของลูกเสมอมา ขอ[illegible]ให้ลูก[illegible] ขอ[illegible] คุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดคุ้มครองชีวิตในระยะใหม่ของลูกนี้ด้วยดี ให้ลูกสามารถ [illegible] [illegible] ต่อสู้กับ[illegible]ชีวิต ด้วย[illegible] และโปรด [illegible] ลูก[illegible]เพื่อนอยู่[illegible] ซึ่งเป็น[illegible]เมื่อลูกมีทุกข์ และ[illegible]เมื่อลูกมีความ[illegible] ความเจริญ [illegible] ต่อลูก ได้ [illegible] ขอกล่าวเช่นเคย

รัก และ คิดถึง เสมอ

[illegible]

อาจารย์เป็นกำลังใจให้ดิฉัน
แข็งขยันยืนอยู่สู้ทุกข์เข็ญ
ยามเดือดร้อนอาจารย์ผ่อนให้ร่มเย็น
ต่อแต่นี้มิได้เห็นเหมือนเช่นเดิม.

ดิฉันรู้จักอาจารย์ สุดา บุษปฤกษ์ เป็นเวลาเกินกว่า ๒๐ ปี สมัยที่อาจารย์สุดา มารับราชการอยู่ที่กองเผยแพร่การศึกษา ซึ่งขณะนั้นขึ้นอยู่กับกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ และต่อมาก็โอนมาขึ้นอยู่กับสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หน้าที่การงานทำให้เราใกล้ชิดและสนิทสนมกันยิ่งขึ้น อาจารย์สุดา เป็นบรรณาธิการวารสารจันทรเกษม ซึ่งเป็นหนังสือของกระทรวงศึกษาธิการ ดิฉันเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการ เรามีงานหลายอย่างที่ต้องทำร่วมกัน บางครั้งเราเคยนั่งคิดนั่งเขียนบทละครด้วยกัน ตั้งแต่หัวค่ำจนสว่าง โดยไม่ได้หลับนอนกันเลยก็เคยมี ใครเขาเรียกอาจารย์ว่าพี่ แต่ดิฉันเรียกว่า "อาจารย์" ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยเป็นลูกศิษย์ลูกหามาแต่ครั้งใด แต่ด้วยใจเคารพรักในความรู้ความสามารถ อันยากที่จะหาได้ในบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะในด้านการประพันธ์วรรณคดี อาจารย์มีความสามารถเป็นเยี่ยม ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ อาจารย์มีชื่อเสียงอยู่ในวงวรรณคดี ตั้งแต่สมัยที่เป็น นางสาวสุดา จันทนะศิริ ตลอดเวลาที่อาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ ดิฉันได้ศึกษางานในด้านนี้ จากอาจารย์หลายเรื่อง และเชื่อมั่นในความรู้ความสามารถของอาจารย์ จนกระทั่งไม่ว่าดิฉันจะเขียนอะไร ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ตลอดจนนวนิยายหลายเรื่อง ถ้าเรื่องใด บทใด ไม่ผ่านการติ, ชม, ตรวจ, แก้ จาก

อาจารย์ ดิฉันจะไม่สบายใจ อาจารย์สุดาเป็นคนดีที่หาได้ยากในโลกนี้ อาจารย์มองโลกแต่ในด้านดี ตลอดเวลาที่ใกล้ชิด สนิทสนมรักใคร่กันมา ดิฉันไม่เคยได้ยินอาจารย์นินทาว่าร้ายใคร ไม่เคยอิจฉาริษยาใคร รักใครรักจริง ช่วยใครช่วยจริง และช่วยโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบาก อาจารย์เป็นยอดแห่งความอดทน ไม่เคยปริปากบ่นให้ใครฟัง ถึงความทุกข์ยากลำบากไม่ว่าเรื่องใด แม้จะป่วยหนักขนาดส่งโรงพยาบาลก็ไม่ครวญครางให้ใครได้ยิน พยายามให้ทุกคนสบายใจเมื่อไปเยี่ยม เมื่อป่วยเข้าโรงพยาบาลครั้งแรก อาจารย์สวัสดิ์ เรียกดิฉันไปบอกนอกห้องว่า "หมอบอกว่าคงไม่รอด" ดิฉันเสียใจมาก มีความรู้สึกเหมือนชีวิตตนเองจะต้องสิ้นไปด้วย ร้องไห้อยู่พักใหญ่ แล้วพยายามหักห้ามใจเช็ดน้ำตาแล้วกลับเข้าไปอยู่ใกล้อาจารย์ ทั้ง ๆ ที่นอนป่วยอยู่ อาจารย์ก็ยังสังเกตเห็น ถามดิฉันว่า "ร้องไห้ทำไม" ดิฉันแข็งใจตอบว่า "ดิฉันสงสารเมื่อเห็นอาจารย์ต้องมานอนป่วยอย่างนี้" อาจารย์ รัก เมตตาปรานี และหวังดีต่อดิฉันมาก

ดิฉันพยายามทุกทางที่จะช่วยให้อาจารย์ได้มีชีวิตอยู่ต่อไป เมื่อหมอ ยาช่วยไม่ได้ก็ลองไปหาหมอดูบ้าง ทำบุญ ทาน สะเดาะเคราะห์ อุทิศส่วนกุศลให้เจ้าเวรนายกรรมของอาจารย์มารับไป ยอมทิ้งงานการที่เหนื่อยหนักและครอบครัว มานอนเฝ้าอาจารย์บนบานให้อาจารย์มีชีวิตพ้นวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๕๑๗ ตามที่หมอดูบอกไว้ เมื่ออาจารย์รอดพ้นมาได้ ทุกคนดีใจเป็นอย่างยิ่ง อาจารย์หายป่วยปลอดภัยแล้ว ดิฉันตื่นเต้นดีใจวันไปรับอาจารย์กลับบ้าน ได้พยายามอ้อนวอนให้อาจารย์พักผ่อนอยู่บ้านอย่ากลับไปทำงานอีก เพราะสุขภาพยังไม่ดีนัก แต่อาจารย์เป็นคนรักงานและไม่ยอมอยู่นิ่ง มีความห่วงใยในชีวิตคนในครอบครัวมากกว่าตัวเอง ดังนั้นหลังจากไปทำงานที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์

ประยุกต์ได้ไม่กี่เดือน อาจารย์ก็กลับเข้าโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ใหม่แต่ไม่ได้อยู่ที่ตึกเก่า ในระยะนี้ดิฉันมีงานวุ่นวายมาก ทั้งส่วนตัวและราชการ จนหาเวลามาเฝ้าไข้ไม่ได้ แต่ทุกครั้งที่มาเยี่ยมดิฉันก็พยายามปลอบอาจารย์ให้หายห่วงใย ไม่ว่างานหรือใคร ๆ ทั้งสิ้น พยายามเล่าให้ฟังถึงสิ่งที่สดชื่นแจ่มใส นำภาพวันที่ดิฉันรับพระราชทานปริญญาบัตร ปริญญาโทครุศาสตร์มหาบัณฑิตมาให้ดู อาจารย์ชื่นชมมากและเลือกภาพหนึ่งไว้บอกให้ดิฉันไปเขียนมาให้วันหลัง

วันหลังวันนั้น เป็นวันสุดท้ายที่ดิฉันได้มาพบอาจารย์ ก่อนอาจารย์ถึงแก่กรรมเพียงไม่กี่วัน ดิฉันนำภาพมาพร้อมทั้งข้อเขียนในภาพมาเพื่อให้อาจารย์เลือก และจะเขียนให้แต่พอเห็นอาจารย์ในวันนี้ ดิฉันก็เปลี่ยนใจอาจารย์อ่อนเพลียมากไม่พูดจาเหมือนทุกครั้งที่มาเยี่ยม จากอาการที่เห็นแม้จะไม่มีเสียงบ่นถึงความเจ็บไข้ อาจารย์ซูบผอมดูผิดตา ใบหน้าหมองคล้ำ ดิฉันอยากจะร้องไห้ออกมาดัง ๆ เมื่อคิดว่าอาจารย์จะไม่รอด อาจารย์อุตส่าห์บอกกับดิฉันว่า อาจารย์ลาออกจากงานแล้ว อาจารย์ยังคงคิดว่าอาจารย์จะยังมีชีวิตอยู่ต่อไป ดิฉันไม่ทราบว่าจะพูดอะไรกับอาจารย์ดี นอกจากจะให้นึกถึงที่พึ่งอันประเสริฐทางใจอาศัยพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า ให้มาช่วยปกปักรักษา อาจารย์อ่อนเพลียมาก แต่ก็ยังพยายามจะช่วยตัวเอง ดิฉันประคองให้อาจารย์ขึ้นนอนพัก อาจารย์หลับไปก่อนดิฉันกลับ เป็นการหลับที่ดิฉันเห็นเป็นครั้งสุดท้ายมองดูแน่นิ่งจนใจหายรีบจับชีพจรดู ยังเต้นอยู่ก็ดีใจ ดิฉันรออยู่ครู่ใหญ่อาจารย์ยังไม่ตื่น ดิฉันไม่เคยคิดว่า การพบอาจารย์ครั้งนี้จะเป็นครั้งสุดท้าย เพราะดิฉันตั้งใจจะมาเยี่ยมอีก เพราะแน่ใจว่าอาจารย์มีเวลาเหลือน้อย ไม่มีทางใดจะช่วยอาจารย์ได้อีกแล้ว หลังจากเยี่ยมอาจารย์ครั้งนั้นแล้ว ดิฉันไม่สบายใจเลย

ทั้ง ๆ ที่เตรียมใจไว้ ก็อดเสียใจไม่ได้ เมื่อคุณสมจิตโทรศัพท์มาบอกว่าอาจารย์ถึงแก่กรรมแล้ว อย่างสงบ อาการหลับเหมือนวันสุดท้ายที่ดิฉันเห็น แต่ชีพจรหยุดเต้นเมื่อไร อาจารย์สวัสดิ์ และคุณสมจิต ตลอดจนคนเฝ้าไข้ที่นั่งอยู่หน้าเตียงก็ไม่ทราบ ดิฉันพยายามทำจิตใจให้เข้มแข็งอดทนเหมือนอาจารย์ "สะอื้นอั้นเก็บไว้เสียในอก น้ำตาตกก็อย่าให้ผู้ใดเห็น" วันรดน้ำศพ ดิฉันแทบไม่อยากไป เก็บความอดทนไว้ไม่ได้ กลัวอายแขกที่เขาไปรดน้ำศพอาจารย์กัน แต่ก็ต้องไป เพราะเป็นครั้งสุดท้ายที่ดิฉันจะได้อยู่ใกล้อาจารย์ เห็นอาจารย์ แต่พอได้พบได้เห็นหัวใจแทบจะหยุดเต้นเสียให้ได้ มือเท้าอันเย็นเฉียบของอาจารย์ที่ดิฉันมีโอกาสจับเป็นครั้งสุดท้าย เย็นไปถึงหัวใจ ดิฉันหมดความอดทน ดิฉันร้องไห้อย่างไม่อายใคร ถ้าวิญญาณของอาจารย์พูดได้ ก็คงจะถามดิฉันว่า "คุณร้องไห้ทำไม"

อาจารย์คงไม่ทราบหรอกว่า อาจารย์เป็นทุกอย่างของดิฉัน บางครั้งก็เป็นครูผู้ทรงคุณความรู้ มีจิตวิทยาในการสอน บางครั้งก็เป็นแม่ ปลอบประโลมให้ความอบอุ่นใจ ให้สติ รับฟังทั้งทุกข์และสุข บางครั้งก็เป็นเพื่อนคอยตักเตือนแนะนำ อาจารย์เป็นกำลังใจให้ดิฉันต่อสู้อุปสรรคทุกอย่าง เพื่อความก้าวหน้าของชีวิต ไม่ว่าอาจารย์จะไปอยู่แห่งใดทั้งในและนอกประเทศเราไม่เคยเหินห่างกันทางจิตใจ อาจารย์เป็นที่ปรึกษาที่ดีที่สุดในชีวิตของดิฉัน ความเมตตา ปรานี ที่อาจารย์มีต่อดิฉันตลอดเวลาที่รู้จักกันมา เป็นเครื่องผูกพันจิตใจดิฉันไม่ให้ห่างจากอาจารย์ได้ แม้อาจารย์จะจากโลกนี้ไปแล้วก็ตาม วิญญาณอาจารย์ก็คงจะเห็นว่าดิฉัน เขียนคำไว้อาลัยด้วยน้ำตา ดิฉันยังคงรักเคารพและบูชา ในความดีงามของอาจารย์อยู่ตลอดเวลา ภาพดิฉันถือไปแล้วก็นำกลับคืนมาเพราะเชื่อว่าสิ้นอาจารย์แล้วภาพนั้นก็ไม่มีความหมายสำหรับผู้อื่น

ขาดอาจารย์ไปดิฉันว้าเหว่เกือบหมดแรง สิ้นหวัง เหมือนขาดพลังใจไปหมดสิ้น จดหมายฉบับสุดท้ายของอาจารย์ ดิฉันต้องขอประทานโทษที่นำมาพิมพ์ไว้ในหนังสือซึ่งจะเป็นอนุสรณ์ของอาจารย์ ดิฉันต้องการให้ทุกคนได้เห็นลายมืออันเรียบร้อยสวยงาม ถ้อยคำสำนวนอันสละสลวย เป็นแบบอย่างที่ดีมีใจความครบถ้วน ล้วนแต่มีคุณค่าและความหมายสำหรับดิฉัน ดิฉันเป็นคนเคราะห์ร้ายที่สุดในรอบปี ต้องสูญเสียบุตรสาวไปไม่นาน พ่ายแพ้คดีความอย่างไม่เป็นธรรมในอุบัติเหตุรถยนต์ชนกันไม่นาน ก็ต้องมาสูญเสียอาจารย์อันเป็นสุดที่รักเคารพไปอีก จดหมายของอาจารย์ฉบับนี้ ดิฉันอ่านครั้งไร เสมือนหนึ่งเป็นน้ำทิพย์ชโลมใจให้ต่อสู้ชีวิตต่อไปอย่างไม่ถอยหลัง เมื่อครั้งอาจารย์ยังอยู่ แต่เมื่ออาจารย์จากไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับดิฉันร้องไห้ทุกครั้งเมื่ออ่านจดหมายฉบับนี้ คนดีอย่างอาจารย์ไม่น่าจะอายุสั้นอย่างนี้เลย แต่อาจารย์เคยบอกดิฉันว่า ลูกดิฉันถึงแก่กรรมพ้นจากความทุกข์ในชีวิตนี้แล้ว เมื่ออาจารย์ถึงแก่กรรม ดิฉนก็พยายามคิดว่าอาจารย์ก็พ้นจากความทุกข์ในชีวิตนี้แล้ว เพื่อให้ใจตนเองเป็นสุขขึ้น

ผลงานของอาจารย์ในด้านอื่น ๆ ตลอดจนการเขียนมีมากมายหลายเรื่องและหลายแบบ ถ้าหากจะมารวมพิมพ์ในครั้งนี้คงจะมีความหนาไม่ใช่น้อย จึงเลือกส่งมาแต่บางเรื่องเท่าที่หาได้ในเวลาอันสั้น เพื่อรวมกับลิลิต "จิตรา" ที่อาจารย์รัก

คำไว้อาลัยของดิฉันออกจะยาวเกินไปเพราะไม่ได้ผ่านการตรวจ แก้จากอาจารย์ ขอท่านผู้อ่านโปรดให้อภัย แต่มันสั้นเกินไปสำหรับความอาลัยรักของดิฉันที่มีต่ออาจารย์ วันนี้แล้วซิหนา ที่ร่างอาจารย์จะกลายเป็นเถ้าถ่านไป อาจารย์จะสูญสิ้นไปก็เพียงร่าง ส่วนความรู้ความสามารถ ความดีของ

อาจารย์มิได้สูญหายไปตาม รวมทั้งความรักและความคิดถึงที่ดิฉันมีต่ออาจารย์ด้วย อาจารย์อย่าได้ห่วงใยอะไรอีกเลย อาจารย์ทำหน้าที่ทุกอย่างอย่างดีที่สุดแล้ว ถ้าหากจะมีอะไรเหลืออยู่ก็เป็นหน้าที่ของสามีและบุตรของอาจารย์ที่จะต้องทำต่อให้ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้

ขอกุศลผลบุญที่อาจารย์สร้างสมไว้ รวมทั้งที่ญาติสนิทมิตรสหายบำเพ็ญกุศลให้ จงดลบันดาลให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของ อาจารย์สุดา ที่ดิฉันรักและเคารพจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

จาก

วรณี ศิริบุญ

โรงเรียนสิงหราชพิทยาคม

บางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

แม่จ๋า

วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๗ เป็นวันที่แม่จากอ้อไป อ้อไม่อยากเชื่อว่าเป็นความจริงเลยว่าต่อแต่นี้อ้อจะไม่มีวันได้เห็นแม่ ได้ยินเสียงพูดคุย ปลุกปลอบ สั่งสอน ให้กำลังใจ จากแม่อย่างทุก ๆ วัน ในเมื่อเสื้อผ้าข้าวของทุกสิ่งทุกอย่างของแม่ยังอยู่ อ้อยังไปจับไปกอดเสื้อผ้าแม่อยู่ทุกวัน อ้อยังบอกกับรูปแม่ว่า ขอให้แม่กลับมาหาอ้อเร็ว ๆ แม่อย่าไปนานนัก อ้อคิดถึงแม่เหลือเกิน ภาพแม่ทั้งยามดียามเจ็บยังติดตาอ้ออยู่ตลอดเวลา แต่แม่ก็จากอ้อไปจริง ๆ ไปอย่างไม่มีวันกลับมาหาอ้ออีกแล้ว สิ้นแม่ อ้อก็หมดกำลังใจ รู้สึกแต่ว่าชีวิตอ้อช่างมืดมนไปหมด เพราะแม่อยู่แม่ก็เปรียบประดุจดวงประทีปแห่งชีวิตของอ้อชี้ทางสร้างทางให้อ้อก้าวเดินไปได้ แม่สร้างทุกสิ่งทุกอย่างเพื่ออ้อด้วยความรักอันยิ่งใหญ่ของแม่ ตลอดชีวิตของแม่ อ้อเห็นแต่แม่ทำแต่ความดี แม่มีใจโอบอ้อมอารี มีความกตัญญูซื่อสัตย์ รักพี่รักน้องมาก ประหยัด มัธยัสถ์ ละเอียดถี่ถ้วน ขยัน เรียนเก่ง ทำงานเก่ง ชอบช่วยเหลืออุปการะทุก ๆ คน ใครมีเรื่องอะไรเดือดร้อนก็มักมาปรับทุกข์ให้แม่ฟัง ถ้าใครขอความช่วยเหลือจากแม่แล้วไม่มีใครผิดหวัง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงิน เรื่องงาน เรื่องแต่งหนังสือโคลงกลอนแม่จะเต็มใจและภูมิใจที่ช่วยจนสำเร็จไม่ว่าจะเหน็ดเหนื่อยยากประการใด บางครั้งแม่ก็เป็นทุกข์เป็นร้อนแทนเขาไปหมด แม่ไม่เคยนึกถึงความสุขสบายของแม่เองเลย ยามว่างแม่ก็ชอบแต่งหนังสือ โคลง กลอน หรือเพลงไทย ยิ่งเมื่อครั้งอยู่กรมศิลปากร แม่บอกอ้อว่า แม่มีเวลาว่างมากกว่าเดี๋ยวนี้ แม่ได้แต่งเพลงเอาไว้หลายเพลง แม้กระทั่งเพลงที่อ้อได้เคยหัดรำ เช่น เพลงรำอวยพร ระบำฤดาภินิหาร ซึ่งแต่งทำนองโดยคุณมนตรี ตราโมท แต่แม่มักไม่ค่อยเขียนชื่อว่าแม่เป็นผู้แต่ง จึงหายสาบสูญไป

เมื่อคุณตายังอยู่ ตอนแม่เล็ก ๆ เวลาแม่ไปโรงเรียน ก็จะมีพลทหารถือปิ่นโตและหนังสือให้แม่ บางทีคุณยายของแม่ก็จะเอาอาหารกลางวันไปส่งเองที่ ร.ร. ตลอดเวลาที่แม่เรียนอยู่ชั้นมัธยม แม่ขยันและมานะจนสอบไล่ได้ที่ ๑ และได้รับทุนการศึกษาทุกปี บางครั้งแม่ยังเขียนเรียงความหรือโคลงกลอนเข้าประกวด เช่น การประกวดเรียงความจัดโดยหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์ในสมัยนั้น แม่ได้รับรางวัลที่ ๒ คุณตาซึ่งรับราชการอยู่จังหวัดร้อยเอ็ดยังเขียนจดหมายมาชมเชย จดหมายฉบับนั้นแม่ยังเก็บไว้จนบัดนี้ อ้อภูมิใจในแม่ของอ้อมากที่สุด เหนือสิ่งอื่นใด แม่รักลูกมาก แม่รักลูกเท่า ๆ กันทุกคน แต่เพราะอ้อเป็นลูกคนโตของแม่ ได้ใกล้ชิดแม่และเข้าใจแม่มากกว่าลูกทุกคน แม่จึงรักอ้อมากที่สุด แม่ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจทำงานเก็บเงินเพื่อสร้างอนาคตให้ลูก เสาร์อาทิตย์แม่ก็ยังทำงาน กลางคืนแม่ก็ลุกขึ้นมาทำงานที่เอาติดตัวมาจากที่ทำงาน บางครั้งแม่ก็ยังหางานพิเศษมาทำไม่เคยอยู่เฉยเลยตั้งแต่อ้อเล็กจนโต ไม่ว่าแม่จะไปไหนในเมืองไทยหรือต่างประเทศ แม่จะเอาอ้อไปด้วยเสมอทุกหนทุกแห่ง ทุก ๆ เย็นอ้อจะไปรับแม่จากที่ทำงาน ถือกระเป๋าและจูงแม่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นที่กระทรวงศึกษา ฯ ซีโต้ หรือสถาบันวิจัย ฯ แม้กระทั่งใน ๒ ปีหลังนี้ เมื่อกลับจากทำงานสถาบัน ฯ พออ้อไปรับแม่ แม่ก็หาขนมหรือเสื้อผ้าข้าวของมาฝากทั้งอ้อและหลานทุกวัน เพราะความรักและความห่วงใยที่แม่มีต่ออ้อและหลาน เมื่อแม่ล้มเจ็บลง แม่ก็ยังคิดจะไปทำงาน เพื่อจะให้ลูกและหลานมีชีวิตที่สุขสมบูรณ์ ไม่มีใครเขาเข้าใจว่าทำไมแม่จึงฝืนใจไปทำงานทั้ง ๆ ที่ไม่สบายอยู่ได้ แม่ไม่เคยทิ้งลูกเลยเวลาลูกลำบาก ไม่ว่าลูกจะยังเล็กหรือโตแล้ว แม่ทุ่มเทชีวิตจิตใจให้อ้อ สร้างบ้านสร้างทุกสิ่งทุกอย่างเพื่ออ้อ ในโลกนี้ไม่มีใครรักอ้อและห่วงอ้อมากเท่าแม่ อ้อ

สงสารแม่ที่แม่ต้องเหน็ดเหนื่อยเพื่อลูกตลอดมา แม้กระทั่งในวินาทีสุดท้าย แม่บอกอ้อว่า นั่นคือ ความสุขของแม่ที่ได้ทำให้ลูก ถ้าแม่มีกำลังมากกว่านี้ แม่ก็จะทำให้อ้อมากกว่านี้ แม่บ่นเสียดายที่แม่มาเจ็บเสีย ไม่อย่างนั้นแม่จะไม่ให้อ้อต้องลำบากเลย สำหรับอ้อ แม่เป็นแม่ที่ประเสริฐที่สุด พระคุณของแม่ล้นเหลือนัก แม่เหนื่อยมาตลอดชีวิต แม่ทำเพื่อครอบครัวลูกและเพื่อหลานทั้งสิ้น น้อยนักที่แม่จะได้มีเวลาพักผ่อน แม่ยังมาถูกโรคภัยเบียดเบียนจนต้องเจ็บต้องทรมานอยู่หลายเดือน ต่อไปนี้ อ้อขอวิงวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ขอให้แม่ของอ้อได้พักผ่อนให้เต็มที่ อย่าได้มีโรคร้ายใด ๆ มาทรมานแม่อีก ขอให้แม่ได้มีความสุข ให้สมกับความดีที่แม่ทำไว้ในชาตินี้ แม่จ๋า แม่จากอ้อไปแล้ว แต่ไม่ช้าไม่นานอ้อขอให้แม่มารับอ้อไปอยู่กับแม่ อย่าให้อ้อต้องจากกับแม่อีกเลย ให้อ้อได้รับใช้แม่ให้สมกับความรักที่แม่มีต่ออ้อ ไม่มีความทุกข์โศกใด ๆ ที่อ้อเคยได้รับเท่ากับการสิ้นแม่ไป อ้อจะคอยแม่อยู่ทางนี้ด้วยความรักความห่วง และความคิดถึงแม่ยิ่งตลอดกาล.

อ้อ

(ศรัณยา ปิยสิรานนท์)

แม่ของลูก

แม่ขา ตุ๊กคิดถึงแม่เหลือเกินคะ ตุ๊กอยากเขียนความรู้สึกของตุ๊กสำหรับแม่ให้ทุกคนในโลกทราบ แต่ตุ๊กก็เขียนไม่ออก ความรู้สึกของตุ๊กต่อแม่ ไม่สามารถบรรยายเป็นลายลักษณ์อักษรได้ นอกจากตุ๊กและแม่เองเท่านั้นที่ทราบคะ ตุ๊กได้แต่เพียงขอบอกว่า ถ้าตุ๊กเป็นแม่ของลูก Paul กับ Luke ได้ดีเพียงเท่าครึ่งหนึ่งของแม่ที่มีต่อพี่อ้อ, ตุ๊ก และจิ๋ว ตุ๊กก็จะภูมิใจมากคะ บุญคุณของแม่ตุ๊กไม่สามารถจะตอบแทนได้ แต่ตุ๊กขอกราบขอบพระคุณแม่ที่ให้กำเนิดอุ้มชูสั่งสอนเลี้ยงลูกทั้ง ๓ มา

แม่เป็นคนสวยในสายตาของลูก ๆ และพ่อ แม่ฉลาดและสามารถมากสำหรับผู้หญิงที่ตัวเล็กนิดเดียวและไม่ค่อยแข็งแรง แม่เข้าใจลูก ๆ ดีเสมอ แต่ลูกสิที่คิดว่าแม่ไม่เข้าใจลูก ๆ

เวลาตุ๊กไม่สบายหนักต้องเข้า ร.พ. ทุกครั้งที่ลูกลืมตาขึ้นแม่ก็จะยืนอยู่ข้างเตียงและจับลูกตลอดเวลา บางทีดึกดื่นลูกนอนอยู่ลูกจะรู้สึกว่าแม่เดินมาจูบหน้าผากและมือลูก แม่ชอบเอามือมาลูบผมตุ๊กเสมอ พ่อแม่ประคับประคองลูกทั้ง ๓ มาด้วยความรักและความเข้าใจเสมอ แต่พอลูกเติบใหญ่ ลูกก็เป็นคนแรกและคนเดียวที่จากอกแม่และพ่อกลับมาแต่งงานกับคริสโตเฟอร์ ที่อังกฤษนี้

ลูกทราบคะว่าแม่เสียใจมาก แต่แม่ก็เข้าใจว่าความรักแท้ (ดังเช่นที่แม่มีต่อพ่อของตุ๊ก) เป็นเช่นไร แม่ยกโทษและให้พรลูกทั้งสอง แม่พบคริสโตเฟอร์เมื่อปลายเดือนมีนาคม ๑๙๗๔ แม่บอกตุ๊กตอนกลางคืนเวลาตุ๊กเฝ้าแม่ที่ ร.พ. จุฬา ว่าแม่ดีใจและภูมิใจมากที่เห็น Chris เป็นสามีและพ่อที่ดี แม่จะไม่ห่วงกังวลอีกแล้ว

แม่ขา ตุ๊กจะไม่มีวันลืมภาพแม่ที่เดินมาส่งตุ๊ก, คริสโตเฟอร์และปอลกลับอังกฤษ ที่ลิฟท์ของ ร.พ. แม่ให้พรลูก เราทั้ง ๔ พูดอะไรไม่ออก ได้แต่มองกันอย่างไม่ต้องการให้ภาพนั้นลืมเลือน แม่ขาประตู Lift ปิดแล้วแยกเราทั้งสองอีกครั้งหนึ่ง แต่ตุ๊กก็ยังเห็นแม่คะแม้แต่บัดนี้

แม่ขา ตุ๊กจะไม่กราบลาแม่คะ เพราะว่าตุ๊กทราบว่าเราจะพบกันอีก เราทั้งหมดทุกคนในครอบครัวคะจะอยู่รวมกันไปตลอดกาลคะ สำหรับตอนนี้ตุ๊กขอส่ง Kiss ให้แม่คะจนกว่าจะถึงวันนั้น.

ลูกของแม่คะ

ตุ๊ก

FROM CHRISTOPHER

In Memory of my Mother–in–Law

I was very pleased to meet Took's mother in March 1974, while visiting Bangkok. I got to know her quite well during my month's stay and we often talked together about many things. I look forward to having the opportunity of meeting her again someday in the next world and pray that she is being looked after well there.

Christopher

จิตรา

คำเดิม

ของ

ท่าน รพินทรนาถฐากูร

คำลิลิต

ของ

สุดา จันทนะศิริ

๒๔๘๔

[illegible]

[illegible]

ដោយ

[illegible]

[illegible]

ដោយ

[illegible]

[illegible]

ลิลิตนี้ผู้แต่ง เจตนา
น้อมอุทิศบูชา แทบเท้า
หม่อมหลวงปิ่นมาลา กุลกอบ
พระเดชคุณล้นเกล้า ศิษย์ผู้ภักดี

คำนำ

อรหันตสัมพุทธ
อุตตธรรมโอฬาร
มหาอารยสงฆ์นาบุญ
โอมคุณไตรรัตน์อนันต์

คุณบรรพบุรุษเลิศ ผู้เทอดไทยอิสระ
คุณคณะรัฐบาล ประสิทธิ์ศานติเฟื่องฟู
คุณครูบาอาจารย์ ประสาทญาณวิทยา
คุณมารดาบิดร เกิดเกล้าสอนแสวงดี
คุณกวีวรปราชญ์ผอง ส่งเสริมคลองความรู้
คุณผู้อุปการะพร้อม ข้าน้อมเกล้ารำลึก
คุณอธึกเพริศพร้อย เป็นมิ่งขวัญเรื่องน้อย
หนึ่งแจ้ง "จิตรา"

รจนาเรื่องนี้พร่าง ไพรจิตร
รพินทรนาถรังสฤษดิ์ เสกแสร้ง
นิพนธ์พากย์อังกฤษ ไพเราะ
ข้าใคร่พากย์ไทยแจ้ง จึ่งร้อยลิลิตกรอง

ผองพลั้งหวังท่านเอื้อ อภัย โทษเทอญ
เห็นแก่กาพย์สมัย สืบเชื้อ
โดยมุ่งมนัสไม ตริจิต
หวังประโยชน์กอบเกื้อ แก่ผู้นิยมกวี

ศรีสิทธิ์มหิทธิชัย เกริกเกียรติไทยไกรนาม
งามพิริยานุภาพ โบราณตราบปัจจุบัน
ประจันกับประจนเคราะห์ สะเดาะกรรมธำรงไทย
ส่ำวิสัยคนไทยแท้ แม้โลหิตทุกหยาด
เพื่อชาติสละได้ หวังแต่จรรโลงให้
ชาติก้องเกียรติเฉลิม โลกแล

เฉลิมเกียรติก้องชาติเชื้อ ชาวไทย
ประเทศเสรีใคร ย่อมรู้
พระศรีรัตนตรัย ปกปัก
แรงรัฐบาลกอบกู้ สุขให้พลเมือง

เรืองจรูญโรจน์จรัสล้วน บารมี
องค์กษัตราธิบดี ดิลกล้ำ
นายกรัฐมนตรี ประมุข มั่นแล
หลักรัฐธรรมนูญค้ำ ชาติให้เจริญยง

บงประชาดั่งผู้ โดยสาร
ประเทศเที่ยมยั่วยาน ชเยศด้าว
กองทัพเทียบเกราะอาน อาวุธ
น้ำแน่นปลานาข้าว ประดุจด้วยเสบียงสรรพ์
อันพิชัยรัฐนี้ อำพน
พาพสกสบศรีสกล โลกรู้
อานันทมหิดล มกุฎเกศ นิกรแฮ
รัฐบาลล้วนผู้ พิลาสด้วยพิทยญาณ
งามรัฐบาลถ่องเพี้ยน สารถี เลิศเอย
งามพุทธศาสนรูจี ประทีปแก้ว
งามกษัตริย์ฉัตรเมาลี อร่ามร่ม เย็นแล
งามรัฐธรรมนูญแพร้ว เพริศพริ้งธงชัย
"ใครรานใครรุกด้าว แดนไทย
ไทยรบจนสุดใจ ขาดดิ้น
เสียเนื้อเลือดหลั่งไหล ยอมสละ สิ้นแล
เสียชีพไป่เสียสิ้น ชื่อก้องเกียรติงาม"*
ยามยากไทยพรักพร้อม เพรียงกัน ผจญแฮ
ยามอยู่เย็นยิ่งขยัน กิจไว้
สมบัติทุกสิ่งอัน อุทิศเพื่อ
ปิตุชาติมาตุภูมิให้ สง่าพ้นภูวดล

* อัญเชิญพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖

วิสัยชนเชื้อชาติ　　ชาวไทย ฉะนี้นา
ชูเชิดเกียรติเกรียงไกร　　เกริกหล้า
มอบชีวิตจิตใจ　　พิทักษ์เทศ ชาติเฮย
ไทยย่อมไทยชั่วฟ้า　　ชื่อฟุ้งนิรันดร

สถาวรไทยวากย์ ข้าขอฝากละครลิลิต ชื่อ "จิตรา" ตามตำรับฉบับท่านรพินทรนาถ ฐากูรปราชญ์รจนา จากมหาภารตะ

เมื่ออรชุนละเขตขัณฑ์ ออกอรัญแนวพนัส ปฏิบัติดั่งวาจาสัจสัญญามั่นคง เดินป่าดงพงพี ถึงมณีบูเรศ ณ เขตนั้นเธอยล วิมลจิตรางคทา ธิดาทรงโฉมอะคร้าว แห่งท้าวจิตรวาหน เจ้าภูวดลมณีรัฐ เกิดประดิพัทธ์โฉมยง เกิดพิศวงพิศวาส จึงทูลราชบิดร ขอบังอรธิดาร่วมวิวาหมงคล จิตรวาหนเอื้อนถาม ถึงนามกรเหล่ากอ พอทราบชัดชื่อสกุล ว่าอรชุนปาณฑพ จึ่งปรารภคดีเก่า เล่าถึงท้าวประภัญชันบรรพราชกษัตริย์ มณีบูรขัตติยวงศ์ ทรงไร้บุตรธิดา เป็นเวลาช้านานภูบาลต้องประสงค์ องค์รัชทายาทเจ้า จึ่งเฝ้าบำเพ็ญตบะ อุตสาหะเคร่งครัด วิริยวัตรท้าวไท สบอัธยาศัยศิวะ ธ โปรดประทานพร ให้ภูธรและพระวงศ์ องค์สันตติราช สามารถสบโชคดี มีลูกองค์ละหนึ่ง จึ่งประจักษ์แต่นั้นมา ทุกราชามีโอรส พึ่งปรากฏองค์เองมี ราชบุตรีศรีขวัญ เกิดสืบสันตติวงศ์ พระองค์จึงบำรุงเธอ เสมอราชโอรสยศมกุฎกุมารี

ภูมีตรัสต่อไป "เมื่ออรทัยลูกข้า ภายหน้ามีบุตรหนึ่ง ซึ่งกุมารนั้นไซร้ ต้องให้สืบสกุลเรา เอารสนั้นแหละเธอ เสนอเอาเป็นสินสอดตกทอดตระกูลข้า ถ้าตัวท่านปลงใจ ตามเงื่อนไขนี้สรรพ เชิญรับเธอไปได้"

อรชุนให้สัญญา ได้จิตราโฉมตรู ชูเชิดเป็นเมียรัก พำนักในมณีบุระ ประมาณสามปีปลาย ได้บุตรชายสมคิด จึงจุมพิตสั่งนางพลางพร่ำอำลา ท้าวพ่อตาลูกน้อย ออกอรัญดั่งถ้อย ลั่นไว้มั่นคงแลนา

ตัวละคร

เทวดา

มัทนะ	กามเทพ
วสันต์	เทพเจ้าฤดูวสันต์ เกลอกามเทพ

มนุษย์

จิตรา	ธิดากรุงมณีบูร
อรชุน	เจ้าชายตระกูลกุรุ วรรณกษัตริย์ ในเรื่องกล่าวถึงเมื่อตอนเป็นชีป่า
ชาวป่า	หมู่ชนชายแดนเมืองมณีบูร

ฉากหนึ่ง

จิตรา พระองค์ฤๅพระผู้ ทรงศร
เบญจธนูธร นับถ้วน
ปรากฏพระนามกร กามเทพ
เจ้าแห่งความรักล้วน ?

มัทนะ ถูกแล้วตามกระแส
เราแลคือผู้แรก เกิดมา
แต่มนัสพรหมธาดา เทพท้าว
เราจำชีพบุรุษนา– รีทั่ว
ในเครื่องจองจำร้าว รุ่มทั้งเริงหรรษ์

จิตรา หม่อมฉันแจ้งแจ่มข้อ ตรึงมัด
อีกทุกข์ท่านจำรัส จิตร้าว
อ้าเทพพระทรงสวัสดิ์ อีกหนึ่ง นั่นรา
โปรดประกาศเทอญท้าว ท่านนี้นามไร ?

วสันต์ อ่อนไทเรานี้เพื่อน เทพดา นี่แล
วสันต์ชื่อเลื่องลือชา โลกรู้
องค์ฤดุราชปรา– กฏเกียรติ
เจ้าฤดูกาลผู้ ผ่องแผ้วสุนทร

ชรามรณะนั้น คงประหาร โลกแน่
กัดกร่อนถึงกระดูกลาน แหลกบี้
หากเราติดตามราน รอนรุก เสมอแล
นิลเยาว์เรานี้ ห่อนรู้เยาว์คลาย

จิตรา ข้าถวายเคารพน้อม แด่ท่านวสันต์พร้อม
พรั่งด้วยเกียรติคุณ

มัทนะ กุลสตรีแปลกหน้า นางมุ่งหมายใดอ้า
จึ่งเอื้อมปฏิญาณ ?
ไยทรมานร่างช้อย รูปชื่นจนซีดสร้อย
ซูบด้วยตบะกรรม ?
บำบวงแบบนี่ไซร้ มิเหมาะสำหรับใช้
ช่วยเกื้อบูชา รักเลย
ใครหนาคือแม่เจ้า หวังสิ่งอันใดเฝ้า
ใฝ่ตั้งอธิษฐาน ?

จิตรา นามขนานข้าจิตรา ธิดาองค์กษัตริย์เชื้อ
สายราชวงศ์อะเคื้อ ม่านเฝ้ามณีบูร
โดยนุกูลสมควร พระอิศวรเทพไท้
ประสาทพรสิทธิ์ให้ แก่ท้าวบรรพบุรุษ ข้านา
ให้มีบุตรสืบสาย เป็นชายทายาทหล้า
ชูตระกูลคู่ฟ้า ไป่ได้สูญวงศ์ เลยนา

กระนั้นคงเทพวาจา　　เสื่อมอานุภาพด้วย
สุดเปลี่ยนดวงชีพน้อย　　ณ ท้องมารดา ข้านา
เก่งทายาดกาจกั่น　　นั่นนิสัยแห่งข้า
แม้เกิดเพศแช่มช้า　　ชดช้อยชาติสตรี

มัทนะ　　ตูรู้ดีเหตุนั้น　　บิดา เจ้าแล
จึ่งอบรมเจ้ามา　　มิยั้ง
ปานประหนึ่งโอรสา–　　ธิราชชาติ ชายเฮย
สอนสรรพราชกิจทั้ง　　เล่ห์ใช้ธนูศร

จิตรา　　แน่นอนนั่นเหตุข้า　　สรวมสนอบเสื้อผ้า
แบบผู้ชายชาญ
การเก็บตัวซ่อนเร้น　　อยู่ฝ่ายในเลิกเว้น
หับห้องหญิงสา–　　มัญแล
มารยาสตรีแต่งไว้　　เพื่อชนะหัวใจได้
ดนุนี้กลับเขลา
มือเราแรงบ่คร้าม　　แขนแกร่งมัดเนื้อกล้าม
เพื่อโค้งคันธนู
แต่ตูไป่ทราบเบื้อง　　ธนูศาสตร์ตามเทพเรื่อง
เลศชม้ายชายตา　　เล่นเลย

มัทนะ　　กัลยานี้แน่งน้อย　　นฤมล
ศรรักห่อนต้องฝน　　ฝึกแกล้ว

ศรเนตรกอบกิจตน　　ต้องสั่ง สอนฤๅ
ศรสลักใจใครแล้ว　　ล่วงรู้แรงศร

จิตรา　　โอ้อมรวันหนึ่ง　　ซึ่งกำลังตูโสด
ไล่โลดล่าเนื้อสมัน　　ครรไลล่องท่องเที่ยว
ในป่าเปลี่ยวแต่ลำพัง　　ยังฝั่งแม่บูรณา
ผูกอาชาไนยไว้　　กับต้นไม้แล้วบุก
ป่าทึบรุกรอยกวาง　　พบทางแคบคดเคี้ยว
ลดเลี้ยวลอดพงรก　　เวียนวกมืดมัวสลัว
ป่าระรัวด้วยเสียง　　จังหรีดจเรียงหริ่งร้อง
พลันเท้าต้องกระทบคน　　นอนบนใบไม้กอง
ขวางคลองทางข้าเต้า　　เมื่อข้าเจ้าบอกดัง
อย่างโอหังไว้ท่า　　ว่าหลีกจงพ้นทาง
กลับวางท่าเมินปึ่ง　　ข้าจึ่งเขี่ยขับไส
โดยใจดูถูกชาย　　ด้วยปลายคมคันธนู
ดูเขาลุกทะลึ่งโลด　　โดดขึ้นรวดเร็วไว
ปานเปลวไฟวะแวบ　　แลบวับกองถ่านเถ่า
แข้งขาเข่าเหยียดตรง　　วงปากพระพรายพริ้ม
แย้มยิ้มรอยขบขัน　　คงผันพักตร์ประจักษ์ข้า
เห็นโฉมหน้าเฉกชาย　　ภายนั้นเกิดการณ์แผก
ครั้งแรกในชีวิต　　ข้ารู้คิดรู้สึก
สำนึกตนแท้จริง　　ว่าเป็นหญิงหนึ่งอ้า
ชายหนุ่มอยู่ตรงหน้า　　อกเทิ้มอายองค์

มัทนะ ณ มงคลฤกษ์นั้น เราประสาน
สอนยอดวิทยญาณ บทนี้
หนุ่มสาวเริ่มอาการ รู้จัก ตนแล
แล้วอย่างไรจงชี้ บทเบื้องต่อไป

จิตรา หวั่นใจหลากจิตต์ข้า ขานถาม
"จงบอกความใครคือ ท่านท้าว"
"อรชุนกระเดื่องนาม" คำตอบ เธอเอย
"แห่งตระกูลกุรุท้าว มหิทธิ์เหี้ยมมหาศาล"

ข้ายืนปานรูปปั้น ศิลา เทียวแล
แข็งซื่อลืมแสดงคา– รวะน้อม
นี่อรชุนปรา– กฏชื่อ แน่ฤๅ
คนเก่งฉกาจพร้อม ซึ่งข้าใฝ่ฝัน

จริงครั้นข้าได้ทราบ ข่าวสาร นานนา
เธอกล่าวปฏิญาณมาน มั่นไว้
ทวาทศพรรษกาล กำหนด
ทรงพรตพรหมจรรย์ให้ บาปร้างบุญเรือง

เนืองเนืองใจเอื้อมดั่ง เด็กคะนอง
เร้ารบให้ตูปอง เปรียบท้า
โดยปลอมร่างประลอง ประดาบ เธอนา
ตัวต่อตัวคงข้า เด็ดได้ชัยชโย

ใจโง่ โอบัดนี้ อย่างไร เล่าฤๅ
ความหยิ่งทะยานใจ จัดแกล้ว
ประลาตลับสาบสูญไป เร็วลัด
ณ แห่งหนไหนแล้ว จึ่งสิ้นกระแสเสียง

สามารถเพียงข้าแลก เยาว์วัย
พร้อมกับใจทะนงเหิม เหิ่มกล้า
กับดินกะผึกใต้อุภัย ภาคบาท เธอนา
ได้ก็เป็นบุญข้า เกียรติพ้นบรรยาย

ตัวข้าหายสู่ห้วง วนคนึง ไหนนอ
สุดคิดสุดรำพึง ทราบได้
บัดใจนั่นเธอจึง จรดุ่ม เสียแล
เห็นลับทางทิวไม้ สุดสิ้นสายตา

นารีโง่ เจ้าปาก หนักกระไร
ห่อนนอบปราศรัย สักครั้ง
ฤๅรู้เอ่ยรออภัย โทษต่อ เธอนา
เป็นตุ่นยืนเฉยทั้ง ที่ท้าวเมินจรัล

พอเช้าวันรุ่งขึ้น ข้าปลด
เปลื้องเครื่องขายออกหมด เสร็จแล้ว
ทองกรอลงกต สดสุก สรวมนา
วลัยบาทวิลาศแพร้ว สพรึบสร้อยสะเอวพราว

แพรวาวพรรณวับเสื้อ สรวมทรง
สีม่วงแดงจับองค์ เจิดจ้า
สนอบซึ่งมิเคยคง คอยหน่วง
หัวอกข้าขยาดว้า วุ่นด้วยหวั่นอาย

แต่รีบผายไป่ยั้ง เวลา
สืบเสาะสิ่งปรารถนา ยิ่งใส้ร
ถึงสถานพระศิวา- ลัยพนัส
จึ่งพบอรชุนได้ ดั่งข้าหวังประสงค์

มัทนะ จงบรรยายเรื่องให้ อวสาน เลยเทอญ
เราเทพเกิดจากมาน นะเจ้า
แลเราตระหนักสาร เร้นลับ
ของจิตระทึกเร้า เหล่านี้เจนใจ

จิตรา เทพไท ข้านี้เพื่อน จำเลือนเลือนเพียงเค้า
ข้าเจ้าพูดอะไรไป แลใจความเธอตอบ
ประกอบกันพอได้ แต่อย่าให้ข้าต้อง
พร่ำพร้องหมดต้นปลาย ความละอายกระทบข้า
ราวกับฟ้าผ่าดัง กระนั้นยังไม่สามารถ
ฟาดข้าให้แหลกได้ ข้าใส้รมันแสนกระด้าง
แสนไปข้างเหมือนบุรุษ คำสุดท้ายเธอแสดง
เสียดแทงหูข้าร้าว ขณะก้าวเดินกลับบ้าน

ราวต้านเข็มเหล็กแดง ไฟเผาแรงร้อนจ้า
"ข้าได้ปฏิญาณลั่น ถือสัจมั่นพรหมจรรย์
สุดบิดผันปล่อยตัว เป็นผัวเจ้าติดขัด"
อโห สัจผู้ชาย แน่หลายเที่ยวพระองค์
คงต้องทราบชัดเจน พระองค์เป็นตำแหน่ง
พระเจ้าแห่งความรัก ว่านักสิทธินักปราชญ์
สุดสามารถนับถ้วน ล้วนละทิ้งทอดธุระ
ผลตบะที่บ่ม ข่มมาจนตลอดชาติ
ไว้แทบบาทอิสตรี มีมาหนักต่อหนัก
ข้าเลยหักธนูคัน พลันเป็นสองท่อนฉิบ
แล้วหยิบลูกธนูผอง โยนเข้ากองกลุ่มไฟ
ใจกลุ้มเกลียดแขนแข็ง แรงไม่มีลดเรื้อ
อ้วนอวบด้วยกล้ามเนื้อ เพราะขึ้นสายธนู เสมอนา

ดูรารัก โอ้เทพ ความรัก เจ้าเอย
ความหยิ่งในพลศักดิ์ บุรุษกล้า
พระองค์ลดวางหมัก แมกฝุ่น แล้วนา
ลักษณะชายแห่งข้า แหลกใต้บาทพระองค์

บัดนี้ทรงโปรดให้ วิทยา ท่านเทอญ
โปรดประสาทกำลังสา– มารถชั้น
ของเพศอ่อนแออา– วุธคู่
หัตถ์ปราศจากสาตรกั้น แก่ข้าพระองค์

มัทนะ เราปลงใจกับเจ้า เป็นมิตรสมัครเต้า
แต่นี้นำมา
องค์โลกาพิชิตไท้ อรชุนนั้นให้
ตกต้องตนเป็น เชลยเลย
รับทัณฑ์เห็นโทษแท้ ฐานกบฏเกินแก้
แกล้เงื้อมมือนาง เทียวนา

จิตรา พางเพลาเผือพอ เพียงพนอบ้างไซร้
คงได้ชัยชำนะ หัวใจ ธ ช้าช้า
มิพักจ้าละหวั่นต้อง ร้องขอความช่วยเหลือ
เจือจุนจากเทวฤทธิ์ ตูจักสถิตห่อนห่าง
ห่างคู่สหายเคียงองค์ จำนงเป็นสารถี
ขับพาชียิ่งพยศ เทียมรถศึกชาญสนาม
ตามเสด็จรับช่วงใช้ ให้ทรงสุขสำราญ
อยู่งานราชประพาสป่า ล่าโคถึกมฤคชาติ
ครั้นราษตรีผ่อนพัก ข้าจักเฝ้ายามดู
ปากประตูแรมปะรำ หนึ่งกิจสำคัญผอง
หน้าที่ของจอมกษัตริย์ จักปฏิบัติช่วยพระองค์
เช่นสงเคราะห์ประชาชน บรรดาคนอ่อนแอ
ดูแลเลือกเฟ้นถาม หยั่งล้วนความยุติธรรม
ตามกำหนดควรไฉน แน่นอนในที่สุด
ดุจแดตูตั้งประสงค์ วันหนึ่งคงมีมา

เวลาที่พระองค์ ทรงเห็นข้าแล้วพึง
คำนึงหลากในพระทัย "ดรุณไหนนี่หือ ?
ฤาว่าทาสผู้หนึ่ง ซึ่งรับใช้บุรพชาติ
ติดตามอาตมามา เหมือนบรรดากุศลกรรม
อันบำเพ็ญก่อนกี้ ตามส่ง ณ ชาตินี้
น่าปลื้มใจจริง เจียวนะ ?"

ข้าใช่หญิงเก็บเศร้า โศกเงียบคนเดียวเผ้า
สะกดกลั้นไว้ใน ใจนา
เลี้ยงอาลัยโศกสะอื้น ด้วยอัสสุชลชื้น
โชกทั้งรัตติกาล
ทิวาวารบีดเร้น แฝงโศกด้วยผื่นเค้น
แค่นยิ้มยวนพราว
ราวสตรีเคราะห์ร้าย เกิดก็เป็นแม่หม้าย
หม่นเศร้าโศกหนัก ทรวงแล
ช่อดอกรักข้าไสร้ ห่อนยอมให้เหี่ยวแห้ง
โรยร่วงลงฝุ่นแล้ง ก่อนได้เผล็ดผล
แต่คนเรานั้นยาก พากเพียรตลอดชาติแล้
โลกจึ่งรู้จักแท้ และแล้วเยินยอ ยศนา
ข้าจำขอพึ่งเบื้อง บารมี พระแล
เจ้ารักเจ้าธาตรี เทอดเกล้า
อีกองค์พระทรงศรี วสันตราช
เยาวลักษณ์เทพเจ้า เกศแก้วฤดูกาล

ประทานโปรดเปลื้องพราก เพรงกรรม หน่อยรา
อันยิ่งอยุติธรรม ทุเรศร้าย
คือรูปกาจกำยำ แหยงเสน่ห์
จากร่างสาวเผือผ้าย ผาดทั้งผองเทียว

เพียงวันเดียวเท่านั้น กำหนด
สรรค์เสกข้างามหยด หยาดฟ้า
โสภาสง่างด งามเท่า
ความรักในใจข้า เบ่งขึ้นบานพลัน

เพียงวันเดียวเท่านั้น โปรดประทาน
โฉมเลิศเฉิดฉลวยลาน เนตรแล้
วันหลังจักเป็นภาร ธุรกิจ ข้านา
พอจักขวนขวายแก้ เกี่ยงด้วยกลตน

มัทนะ อวยพรดลเจ้าดั่ง อธิษฐาน
วสันต์ มิใช่เพียงวารเดียว ดอกได้
แต่ตลอดหนึ่งปีประมาณ มวลเสน่ห์
ของวสันต์ดอกไม้ มั่วล้อมประคองเธอ

ฉากสอง

อรขุน

เออนี่เราเคลิ้มนิ — มิตไป กระมังฤๅ
ฤๅภาพที่ประจักษ์นัย — เนตรแจ้ง
ริมสระชลาลัย — ละเลื่อม
อยู่นั่นจริงใช่แสร้ง — เสกด้วยตาลาย

เราสบายนั่งหญ้านุ่ม — เหนือสนาม
เพลินเพลิดรำพึงความ — เก่าบ้าง
เบื้องบี้ก่อนก่อนตาม — แต่ชอบ ใจแฮ
ในร่มเงาเฉียงข้าง — บ่ายคล้อยเย็นครา

จากฉายาพุ่มไม้ — มนอน– ธการเทียว
ปรากฏภาพโสภณ — หนึ่งแล้
ค่อยคล้อยเคลื่อนจากหน — แห่งมืด นั้นนา
เป็นร่างพงางามแท้ — หยาดฟ้าเยือนดิน

หยุดยืนหินแผ่นพื้น — ผ่องสี ขาวแฮ
ขอบสระเปี่ยมวารี — สุทธิใสร้
หัวใจพระธรณี — พ่างเบ่ง พองแฮ
เพราะร่าเริงแรงใต้ — คู่เท้าขาวนวล

เราหวลเห็นว่าผ้า แพรบาง
ซึ่งสบสกนธ์นาง แนบเนื้อ
น่าสลายจากสรรพางค์ เพราะประโมทย์ มากนา
เป็นธาตุอากาศเมื้อ หมดสิ้นตรธาน

ปานหมอกอันอร่ามเรื้อง รงค์ทอง
รับอรุณเรืองรอง รุ่งฟ้า
เลื่อนสลายลับจากกอง หิมะ
บนยอดดอยเด่นหล้า แหล่งเบื้องปรัศว์ปราง*

นางก้มกาเยศน้อย น้อมไป
เหนือพ่างพื้นกระจกใส สระแก้ว
พิศเงาพักตร์ทรามวัย สะดุ้งเยือก
แล้วก็ยืนนิ่งแล้ว ก็ยิ้มพริ้มพราย

กรซ้ายกรายกรีดซ้อน เชิงสบาย ใจเฮย
เรือนกลาปเกศาสยาย กลุ่มเกล้า
เสยเส้นสละสลวยคลาย คลี่ปล่อย เฟือยแฮ
ปลายประระแทบเท้า ทอดเลื้อยลงดิน

ยุพินเผยแน่งเนื้อ ทรวงนาง
พลางพิศคู่แขนสอาง อ่อนช้อย
ช่างเหลาหล่อบราง ตำหนิ หน่อยเลย
เอิบอาบซาบเสน่ห์พร้อย เพริศเร้ารึงตา

* ปราง : ตะวันออก

คราก้มศิโรตม์เจ้า แลลง
เห็นร่างรุ่นสาวทรง สดพริ้ม
ผิวอ่อนละอององค์ อ่องผ่อง พรรณแฮ
นางยะแย้มโอษฐ์ยิ้ม ย่องพื้นพิศวง

คงกระนี้ผิเจ้าดอก บัวขาว แย้มพี่
ยามเบิกแย้มเนตรแย้มคราว รุ่งเช้า
โน้มศอสบเงาวาว วังอุทก
คงตะลึงลักษณ์เจ้า จวบตั้งเต็มวัน

แต่พลันครู่หนึ่งคล้อย ไปภาย หลังเทียว
ยิ้มย่องเลือนเลือนหาย จากหน้า
แววโศกค่อยค่อยฉาย ปรากฏ
ในเนตรนางช้ำช้ำ เชื่อมช้ำรอยระทม

นางมุ่นผมขมวดขึ้น ขยับชาย แพรแฮ
คลุมสะพักสองแขนสาย- สวาทแล้ว
ถอนฤทัยแผ่วแผ่วผาย ผันลับ ไปแล
พิศพ่างยามเย็นแผ้ว เผือดเข้าราตรี

ท่วงทีเรานี่นั้น ทำนอง
ความปลาบปลื้มสมปอง เปี่ยมแปล้
เสมือนมาสู่สมสนอง เสนอวาบ หนึ่งนา
แล้ววับดับวูบแล้ ลับลี้มลายไป......

เอะปรากฏเต้า ผลักประตูเปิดเข้า

(จิตรา นางเนรมิตร ออก)

อ่ออ้ออรทัย

ใจเราเอยสงบน้อ! แม่อย่าเกรงกลัวท้อ
พี่นี้กษัตริย์ศรี นะแม่

จิตรา ท่านผู้มีเกียรติอ้า ท่านแขกของข้าข้า
อยู่ยั้งยังศาล นี้แล

สถานใดข้าอาจให้ สันถวจิตท่านได้
ดนุสิ้นสุดความ รู้นา

อรชุน โฉมงาม โฉมแม่แล้ เป็นสิ่งสันถวะแท้
ที่ล้ำเหลือหลาย

แม้นโฉมฉายอยู่ถ้า ไป่พรากโฉมลับหน้า
พี่นี้ขอถาม หน่อยรา

จิตรา ตามแต่ใจ ท่านได้ รับอนุญาตให้
กล่าวกระทู้ตูอัญ– เชิญเทอญ

อรชุน พรตฉันไรเคร่งแท้ ถึงกักเธอไว้แปล้
เปลี่ยวห้องไพหาร นี้นา

พรากสารพันมนุษย์พ้น จากรูปน่ารักล้น
ลักษณ์ล้วนเหลืองาม นี้นา

จิตรา ความปรารถนาลับลี้ อันหนึ่งข้าน้อยนี้
แนบเร้นห้องหทัย ข้านา
เพื่อสมใจมุ่งไว้ ข้าพร่ำมนต์ถวายไท้
ศิวะท้าวทุกทิวา

อรชุน อนิจจา แม่น้อง มีสิ่งไรยังต้อง
ใฝ่เฝ้าปรารถนา
แม่ผู้ยาจิตตั้ง เป็นที่ปรารถนาทั้ง
ทั่วหล้าสากล
จากเขาหนแห่งโพ้น บูรพาภาคโน้น
น่านด้าวดอยไกล
บนยอดไศลชะง่อนเงื้อม แง่อรุโณทัยเอื้อม
บาทจ้าจรดภาย แรกนอ
กระทั่งถึงปลายโลกหล้า แหล่งอัสดงจากฟ้า
พื้นคลาไคล จบแล
ใดใดสูงค่าซ้ำ สวยเลิศประเสริฐล้ำ
โลกนี้ตูยล หมดนา
ผลความรู้เรื่องเค้า นี้จักเป็นของเจ้า
ผิเพียงนงพาล
ขานไขคำเอ่ยข้อ ว่าสิ่งไรใครน้อ
ที่น้องเสาะสรร

จิตรา บุรุษอันข้าเสาะสู้ แสวงนี่เป็นที่รู้
จักทั้งธราดล

อรชุน อุแม้ ใครคนเทพเจ้า โปรดนักมีชื่อเข้า
จับขั้วหัวใจ นางนา

จิตรา อุบัติมาในเผ่าแผ้ว สูงที่สุดที่แล้ว
เลิศล้นราชพงศ์ ผองนา
องค์ยงยอดเยี่ยมกล้า ยิ่งพิรชนทั่วหน้า
นั่นนั้นคือเขา แลนา

อรชุน เยาวมาลย์ แม่อย่าทิ้ง ทอดรูปสมบัติพริ้ง
เพริศนี้สรวงสการ
ลงเหนือฐานแท่นแก้ว คือชื่อเสียงล้วนแล้ว
หล่อขึ้นเสกสรรค์
อันชื่อเสียงเท็จสิ้น แพร่จากลิ้นไปลิ้น
เล่ห์หละม้ายหมอกมัว
สลัวสลัวราวรุ่งเช้า ก่อนตะวันขึ้นเข้า
ขอบฟ้าไขแสง
แถลงเทอญคนหน่อเนื้อ ในราชตระกูลเชื้อ
ชาติชั้นสูงสุด นี้แฮ
วีรบุรุษเลิศพ้น ผองพิรชนฤทธิ์ล้น
นี่แล้คือใคร เล่านา

จิตรา ดาบสไพร ท่านรู้ แต่ริยายศผู้
อื่นแท้ทีเดียว
มิทราบเที่ยวฤท้าว ว่าทั่วทั้งแหล่งด้าว
โลกกว้างไกวัล
ราชันยพงศ์เผ่าพื้น พันธ์กุรุเกียรติครื้น
ครั่นล้ำประยูร ปวรนา

อรชุน ตระกูลกุรุไท้

จิตรา และท่านมิเคยได้
สดับบ้างเสียเลย แลฤๅ
ถึงชื่อเผยแผ่กว้าง ที่สุดของเผ่าอ้าง
เอิกก้องเกียรติไกล นั้นนา

อรชุน จากริมไรโอษฐ์น้อง ของพี่ได้สดับพร้อง
เพรียกเยืองนามกร

จิตรา อรชุน ชายผู้ชนะ สากล โลกแล
ชื่ออยู่ยงคงทน นั้นเทียน
ข้าเก็บจากปากชน แล้วแนบ
แอบอกสาวข้าเมียน แมกเผ้าแฝงถนอม
ชีพะนอม ไฉนท่วงที มีกระวนกระวายวุ่นว้า
ฤๅชื่อนั้นชั่วช้า เคลือบไว้งดงาม

บอกมาตามจริงข้า ไป่ช้าที่จะขยี้
หีบหทัยข้านี้ นี่ให้แหลกสลาย

และภายนั้นจะยอม โยนมณีปลอมต่ำต้อย
ลงแทบกองผงน้อย ฝุ่นเถ้าธุลีทราม

อรชุน ชื่อเสียงความกาจกล้า เกรียงหาญ เขาฤๅ
จริงเท็จทำเนาการณ์ เถิดน้อง
โปรดเห็นแก่สิ่งสาร ประเสริฐเมต– ตาแม่
อย่าไล่ให้เขาต้อง เตลิดพ้นหทัยนาง

เพราะทางตัวเขาเล่า ก็คุกเข่าคู่คู้
แทบบาทมูลแม่ทู้ อยู่แล้วเวลา นี้แล

จิตรา อาท่าน อรชุนนั่น !

อรชุน แม่นมั่นเขาแหละข้า
แขกกระหายรักกล้า ใคร่ได้การุณย์ แม่นา

จิตรา ฉะนั้นอรชุนตั้งสัจ ปฏิญาณ
ถือพรตพรหมจรรย์นาน นับถ้วน
ถึงทวาทศพรรษกาล กำหนด
นั่นก็เหลวสิล้วน เรื่องไร้ความจริง

อรชุน แต่น้องหญิงหากมล้าง ลบละลาย
ซึ่งสัจพี่จำหาย เหือดเหี้ยน
แม้นเหมือนพระจันทร์ฉาย ละลายลบ
ซึ่งสัจความมืดเมี้ยน แห่งห้วงรัตติกาล

จิตรา อัปมานโอ้น่า ละอายใจ จริงเอย
ท่านประสบสิ่งไหน ณ ข้า
เป็นเหตุล่อท่านใหล หลงประกอบ
ทุจริตกิจต่ำช้า ชั่วร้ายแก่ตน

แสวงใครคนผู้ ณ เนตรนิล นี่นอ
กรสกาวกลกบิร นี่แล้
หากจ่ายค่าตัวยุพิน ด้วยสัจ ศีลท่าน
มิใช่ตัวข้าแท้ เที่ยงข้ารู้คดี

แน่ที่เดียวนี้ใช่ ดวงมาน รักเลย
ใช่ระบอบบรรณาการ เกียรติพร้อม
สูงสุดซึ่งชายชาญ ชอบที่
ทูนเกศเทอดเกล้าน้อม นอบแก้วกานดา

อนิจจารูปเสกแสร้ง รังสลาย นี้แล
อันกล่าวคือเรือนกาย ก่อให้
มนุษย์บอดต่อแสงฉาย ฉานแห่ง
เรือนจิตสิทธิศักดิ์ไซร้ ซึ่งพ้นมฤตยู

อรชุนตูตระหนักแล้ว เวลา นี้แล
เรื่องชื่อท่านลือชา กระฉ่อนก้อง
เป็นวีรบุรุษสา- มารถนัก นั่นฤๅ
แท้ที่จริงจะต้อง แต่งแต้มเทียมทำ

อรชุน อาทิสำนึกรู้ ชื่อเสียง
ความยิ่งยศศักดิ์เกรียง กาจแกล้ว
ช่างไร้แก่นสารเพียง ไรบัด นี้แม่
ทุกสิ่งดูดูแล้ว ละเมียดละม้ายเผือผัน

นางเดียวครันเลิศแท้ อรทัย พี่แม่
คือทรัพย์มหาศาลใน แหล่งหล้า
คือที่สุดเข็ญใจ จนยาก
คือหลักชัยพิริยกล้า เกศแก้วกษัตริ

อันนารีอื่นแม้ อาจมี
แต่ว่ารู้จักดี เนิ่นช้า
ส่วนแม่พบเพียงที เดียวครู่
คือสบลักษณ์เลิศหล้า หนึ่งครั้งคุงนิรันดร์

จิตรา อนิจจามันนี้ใช่ โฉมกาย ข้าเลย
มิใช่อรชุนชาย ใช่ข้า
เป็นสิ่งหลอกลวงสาย ตาเทพ นิมิตพ่อ
ไปเถิดไปข้างหน้า เถิดท้าวไปไป

ไปเถิดไทท่านผู้ พีรชาติ ข้าเอย
อย่าพักเกี่ยวพานอาตม์ กลั่นแกล้ง
อย่ายอมประสิทธิ์ประสาท หทัยสุด ประเสริฐท่าน
แก่สิ่งมายาแสร้ง สิท้าวไปเทอญ

ฉากสาม

จิตรา เหลือทน เกินทานทน ผจญเนตรเร่าร้อน
จ้องจับสูสะท้อน สุดสะท้านทานแรง
ราวมือแข็งแกร่งฉกาจ ปีศาจหิวว่นว้า
เข่นรัดขวัดไขว่คว้า ควั่งคว้างภายใน
ดูหทัยท้าวทุรนทุราย ดิ้นรนทลายเขตขั้น
ส่งกระแสสวาทซั้น ซ่านทั้งสกลกาย
แล้วคลายกลับขับไส ส่งเธอไปลับหน้า
ราวกะยาจกช้า ช่างร้ายเหลือทาน ทนเทียว!

(มัทนะ และ วสันต์ออก)

อ้ามหานตเทพเจ้า ความรัก เจ้าเอย
เพลิงฤทธิ์แรงไรนัก นี่แล้
พระองค์ห่อหุ้มสะพัก ข้าพระบาท
ข้าหมดไหม้ไหม้แม้ สิ่งข้าเฉียดกราย

มัทนะ เรามุ่งหมายใคร่ได้ สดับข่าวคดีไข้
เกิดขึ้นคืนวาน

จิตรา สนธยากาลข้าพระองค์ เอนกายลงนิ่งนอน
เหนือดอนหญ้าเสียบลาด อันกลาดกลาดดาษดา
กลิ่นบุปผาวสันต์ พลางใฝ่ฝันรำพึง
คะนึงน้ำคำเพราะพร้อง ซ้องสรรเสริญโฉมงาม
ตามซึ่งข้าได้สดับ ตรับฟังอรชุนร่ำ
ดื่มด่ำหยดหยาดหยด มธุรสฉ่ำฉาน
ข้าซานสะสมไว้ ได้ในวันนานถนัด
ประวัติชีวิตอดีตวาร เฉพชีพกาลเก่าก่อน
ล่อนลืมเลื่อนเลือนเฟือน รู้สึกเหมือนมาลี
มีโมงยามด่วนคล้อย เพียงนิดหน่อยพอฟัง
เสียงสังสรรค์พึมพำ งึมงำยกยอเยิน
ไพรพฤกษ์เพลินพร่ำพร้อง แลแล้วต้องถอยถด
ลดตาจากฟากฟ้า ก้มหน้าลงต่ำใต้
ทิ้งตัวให้ล้มพับ ลงกับฝุ่นโสมม
ชั่วลมอึดใจเดียว เยียวห่อนได้ร้องลา
ฉะนี้นาอวสาน เหตุการณ์สังเขปเกิด
ณ ครู่เลิศล้นหนึ่ง ซึ่งปราศจากอดีตโพ้น
ไร้อนาคตโน้น นั่นนั้นแลนัย คดีแล

วสันต์ วาระไพโรจน์เรื้อง นิรันดร์กาล นั่นฤๅ
อาจเบ่งบานแล้วโรย ชั่วเช้า

มัทนะ เฉกเช่นรสไพศาล อนันต์เนก
ในละเบงเพลงเร้า บทน้อยหนึ่งละบอง

จิตรา ละอองลมใต้รำเพย เชยชื่นข้อหลับลง
ตรงซุ้มมาลาตี อันมีดอกพราวสะพรั่ง
คะคั่งข้างบนโปรยปรอย จุมพิตผอยแผ่วเบา
ลงเนาเหนือกายข้า แทบหน้าอก ผม เท้า
ทุกดอกเจ้าเกลื่อเกลือก เลือกที่ตายติดเต้า
ข้าเคลิ้มเข้าสู่ภวังค์ ครั้นกำลังหลับสนิท
ทันใดจิตรู้สึก ระทึกเหมือนมีประกาย
สายตาร้อนรนแรง ราวเปลวแสงเพลิงพลุ่ง
พุ่งต้องร่างซบหลับ ข้าสะดุ้งหลับแล้วเห็น
เป็นฤๅษียืนจังก้า อยู่ตรงหน้าข้าพระองค์
พระจันทร์ทรงคล้อยเคลื่อน ลาเลื่อนสู่ทิศประจิม
แลลอดริมใบไม้ เล็งแลให้เห็นประจักษ์
ลักษณะศิลปสวรรค์ รังสรรค์ในกายมนุษย์
อันแสนสุดบอบบาง ปางนั้นอากาศอบ
อวลตลบฉมเฉียบ ความเงียบเชียบรัตติกาล
กังวานเสียงกระกรีดกริ่ง จังหรีดหริ่งเรไรร้อง
เงาไม้ต้องพื้นสระ ยืนระยะแน่วนิ่ง
ยิ่งกว่านั้นท้าวไท ถือไม้ในอุ้งหัตถ์

ยืนหยัดอยู่แกล่ใกล้ ไท้สูงเยี่ยมตรงยิ่ง
หยุดแน่วนิ่งแน่สนิท พิศดั่งต้นไม้ชัฏ
บัดนั้นผ่ายตัวตู ดูพอลืมตาขยาย
เหมือนตายจากสารพัน สรรพสิ่งจริงจัง
แห่งสังสารชีวิต สิงสถิตแถวสถานแห่ง
แหล่งโลกเงาลืมเลือน เหมือนเกิดในนิมิตฝัน
ความอายพลันลดเลือน เคลื่อนลงสู่ปลายเท้าข้า
ดั่งผ้าผ่อนหลวมหลุด "น้องรักสุดรักพี่"
นี่คือถ้อยคำหวาน สดับอุทานท้าวเพรียกพร่ำ
ส่ำชีพเก่าข้าพระองค์ หลงลืมเลือนแล้วสรรพ
กลับร่วมกันเป็นหนึ่ง สนองซึ่งคำเธอ
เสนอว่า "รับตูเทอญ" เชิญรับทุกสิ่งที่
เป็นดนูที่เกิดไท้ แล้วข้าได้เหยียดอ้า
สองแขนข้ายังพระองค์ เดือนเลื่อนลงลับไม้
ทิ้งให้มานมืดมนธ์ คลุมทั่วหนทุกแห่ง
โอ้แหล่งหล้าโลกสวรรค์ ทั้งวันเวลาสถาน
ทั้งสนุกสนานเจ็บปวด รวดร้าวตายและเป็น
เห็นระคนปนกัน เป็นความหฤหรรษ์ซ่านสะท้าน
แสนสุดที่จักต้าน ต่อไว้หวาดไหว.....

แสงอุทัยเรื่องเรื่อแพร้ว　วิหคเริ่มเจื้อยแจ้ว
จึ่งข้าลุกทัน　ใดนา
แขนซ้ายยันหยัดท้าว　เอนดนูแนบน้าว
นั่งข้างเคียงองค์
เธอคงนอนหลับพริ้ม　ริมโอษฐ์แฝงรอยยิ้ม
ย่องแย้มเลือนเลือน
ดุจดั่งเดือนเสี่ยงเสี้ยว　ปรากฏยามเช้าเลี้ยว
เหลี่ยมฟ้าเปื้อนแสง
แสงอรุณแดงเรื่อเรื้อง　ฉายส่องต้อง ณ เบื้อง
นลาตเกล้าสง่าไท　ท่านแล
ข้าถอนใจทอดสะท้อน　แล้วลุกยืนเหนี่ยวซ้อน
หน่วงน้าวเถาวัลย์
อันมีใบดกให้　ป้องปิดพักตร์ท่านไว้
จากต้องแสงตะวัน　ส่องนา
พลางหันมองรอบข้า　เห็นแห่งแหล่งโลกหล้า
เก่าดั้งเดิมเดียว　นั่นแล
เฉลียวใจจำแจ่มแจ้ง　ความเก่าก่อนก่อนแกล้ง
กลั้นข้าเป็นฉัน　ไรแล
พลันออกวิ่งรุดหน้า　วิ่งประหนึ่งนางกวางว้า
หวาดสะดุ้งกลัวเงา　ตนเอง

ผ่านลำเนาป่ากว้าง อันกล่นกลาดดายสล้าง
ดอกสร้อยเศมลี
พอดีพบซอกอ้าง ว้างนั่งมือสองข้า
ปิดหน้าลงจา บัลย์นา
พยายามพิลาปไห้ แต่อัสสุชลไม่ได้
หยัดย้อยยังตา ข้าเลย

มัทนะ เอออนิจจาเจ้าลูก มรณานต์ มนุษย์แม่!
น้ำอมฤตหอมหวาน แห่งฟ้า
เราลอบลักจากสถาน คลังทรัพย์ สวรรค์โน่น
บรรจุราตรีหล้า เปลี่ยมแปล้ทิศทาง
แล้ววางเทียบไว้แทบ มือนวล นางเทียว
ให้ดื่มโดยหอมหวน นั่นไสร้
ยังสดับศัพท์เสียงครวญ คร่ำรวด ร้าวนี่
จิตรา ใคร่เล่าใครที่ได้ ดื่มน้ำโสมสวรรค์
(อย่างขื่นขม)
ความใฝ่ฝันยากแท้ ที่สฤษฎิ์
สมปรารถนาชีวิต ร่ำร้อง
รสแรกภิรมย์สนิท ร่วมเสน่ห์ นั่นฤๅ
เป็นสิทธิ์ข้าแล้วต้อง ถูกยื้อวิโยคไป

โฉมวิไลวิลาสล้วน ยืมมา นี้ฤๅ
ความเท็จหลอกลวงตา แต่งอ้าง
อันหุ้มห่อกายา ข้านี่
ย่อมจักสลายล่วงร้าง ลับพ้นจากเผือ

ซ้ำยังเถือทอดทิ้ง ถอนไป ด้วยแล
ซึ่งอนุสรณ์สนิทใน แนบข้าง
อันหวานรื่นชื่นใจ ยิ่งสิ่ง เดียวนั่น
ดั่งกลีบสลดร่วงร้าง ลับพ้นผกาโรย

โอดโอยอัปยศสิ้น เนื้อประดา ตัวแม่
หญิงอนาถาสา- หัสเข้า
จักต้องนั่งโศกา- ดูรเทวษ
วันจวบคืนกลืนเศร้า สะอึกสะอื้นกำศรวลครวญ

มหิศวรเทพเจ้า ความพิศ วาสเอย
ร่างชั่วที่ตามติด ดนุต้อย
เหมือนมารเที่ยวปล้นปลิด บำเหน็จเสน่ห์ ดนูแล
ปล้นหมดวูบซึ่งข้อย อกแห้งโหยกระหาย

มัทนะ เสียดาย ช่างไร้ค่า นี่กระไร
คืนค่ำเดียวเป็นไป แต่เจ้า
นาวาประโมทย์มาใน สายเนตร แล้วแม่
แต่คลื่นมิให้เข้า แตะต้องฝั่งหมาย

จิตรา สวรรค์ผันผายเข้ามา หาใกล้หัตถ์สุดใกล้
จนครู่ข้าลืมได้ ว่าเข้าถึงกาย ไม่เลย
เมื่อตื่นคลายจากฝัน ในตอนวันรุ่งเช้า
จึงประจักษ์แจ้งเค้า เงื่อนข้อคดีขยาย
ว่าร่างกายข้าพระเจ้า กลับกลายเข้ามาขั้น
เป็นคู่แข่งขันกั้น สกัดแกล้งเกียจกัน ข้าเอง
เป็นภาระอันเดียดข้อง ต้องแต่งตัวหล่อแพร้ว
พริ้งเพริศทุกวันแล้ว ส่งให้คนรัก ข้าแล
ซ้ำยังจักจำดู เธอชื่นชูเชิดเคล้า
คลอสอดกอดจูบเจ้า หล่อด้วยจนใจ
โอ้เทพไทขอพระองค์ จุ่งทรงโปรดเกศได้
ดำรัสเรียกพระพรไท้ นั่นคืนเอา ไปเทอญ

มัทนะ ถ้าหากเราร่ำร้อง เรียกคืน
เสียจากเจ้าไปขืน ขัดไว้
ตัวเจ้าจักยังยืน ประจัญต่อ
คู่รักของเจ้าได้ ดั่งนี้ฤๅไฉน
น้ำใจจักกระชากทิ้ง ถ้วยสุธา ทิพย์แม่
จากโอษฐ์ท้าวเธอมา นั่นไสร้
เมื่อรสภิรมยา รมณ์แรก สวาทแล
เธอมิทันจักได้ ดื่มให้หายกระสันต์

กระทำฉันนี้ไม่ ดูโหด ร้ายฤๅ
เธอจักพิโรธโกรธ กราดเกรี้ยว
กริ้วเจ้าเท่าไร

จิตรา โทษ ถึงเช่น นั้นฤๅ
ดีกว่าปดลดเลี้ยว เหล่านี้มากมาย
ข้าจะขยายร่างแท้ ให้ประจักษ์แก่ท่านแล้
เล่ห์นี้ดูงาม
ดีกว่าความเสกแสร้ง สรรค์หลอกหลอกกลับแกล้ง
กลั่นบิ้นปลอมกาย ฉะนี้แล
หากฤๅสายสลักรี้ หาก ธ ย่ำเหยียบขยี้
หทัยข้าแหลกสลาย
ข้าก็หมายมุ่งมั่น ทานโกรธพิโรธนั้น
นิ่งไว้ในใจ

วสันต์ ฟังคำไขข้ากล่าว กลั่นเตือน เถิดรา
คราเมื่อสิ้นฤดูเดือน ดอกไม้
โดยฤดูสารหย่างเยือน มาเมื่อ ใดนา
เมื่อนั่นผลไม้ให้ ก็ต้องมิวัย

กาลสมัยย่อมต้อง มาถึง เองเมื่อ
ความปลั่งเปล่งเต่งตึง ชื่นช้อย
ถูกความรุ่มร้อนรึง รมร่าง กายแม่
จะซูบซีดเศร้าสร้อย สลดแห้งเหี่ยวลง

องค์อรชุนจะเอื้อ อาทร
รับสัจผลถาวร ณ เจ้า
ด้วยใจสโมสร โอ้เด็ก น้อยเอย
จงกลับสู่งานเร้า รื่นบ้าเจ้าเทอญ

ฉากสี่

จิตรา เมินมองน้องฉะนั้นนั่น เป็นไฉน พี่เอย
พ่อนักรบชาญชัย แห่งข้า

อรชุน พี่พิศห่วงที่ละไม ละมุนยิ่ง เมียพี่
แม่ประดิษฐ์มาลัยระย้า ระยับร้อยกรองประสาน

ความชำนาญชำนิทั้ง ความฉาย เฉิดแฮ
องค์คู่แฝดชายหญิง พี่น้อง
เริงระบำอยู่เบื้องปลาย นิ้วหัตถ์ แม่แน่
พี่เพ่งพินิจจ้อง จิตเคลิ้มคะนึงใน

จิตรา เรื่องราวไรพี่เจ้า ใคร่ครวญ ขาพี่

อรชุน เรียมครุ่นคิดถึงนวล นิ่มน้อง
น้ำมือนุ่มนวลชวน ชื่นเช่น ฉะนี้แม่
แม่ประดิษฐ์วันที่ต้อง ทุเรศร้างแรมสถาน

ประสานเป็นพวงเทียวทิพ ผกามา ลัยแล
สรวมเกศพี่เพลา กลับเหย้า

จิตรา เหย้าเรือน แต่ก็อา– รมณ์รัก นี้พี่
ใช่สิ่งสำหรับเข้า สู่เหย้าเรือนชาน

อรชุน ใช่สิ่งสารสู่เหย้า เรือนชาน ฉะนั้นฤๅ

จิตรา อย่าโปรดอย่ากล่าวขาน อย่างนั้น
พาสู่คฤหสถาน ถิ่นพี่
แต่สิ่งทนทานมั่น ไม่สิ้นเสื่อมสลาย

ดูดายดอกไม้พนัส นิดพรรณ นี้เทอญ
เกิดที่ไหนปล่อยมัน ค่อยทิ้ง
ให้มันออดตามวัน รอนล่วง ลับนา
สมดอกใบที่กลิ้ง เกลื่อนแห้งผุอนันต์

อย่าพามันสู่ห้อง พระโรงธาร นี่เลย
ไปเหวี่ยงลงลานหิน แห่งกระด้าง
อันไร้จิตสงสาร กับสิ่ง
ซึ่งเหี่ยวโรยร่วงร้าง และแล้วลืมกัน

อรชุน อันความรักชนิดนั้น ของสอง เราฤๅ

จิตรา แน่ ใช่อื่น ไยหมอง หม่นไหม้
สิ่งสำหรับสำรอง วันว่าง
ไม่น่าจะอยู่ให้ ยืดเยื้อยาวยาม

ความสุขโสมนัสระรื่น กลับกลาย
เป็นทุกข์โทมนัสระคาย ขุ่นข้อง
เมื่อประตูซึ่งผันผาย ผันออก
ทันทับกระชับป้อง ปิดกั้นทันควัน

จงรับมันไว้สุด แต่จิต พี่เทอญ
แล้วเก็บมันเป็นสิทธิ์ พี่ข้า
นานเนาเท่าสิ่งผิด นิดนั่น
ยังยั่งยืนอยู่ช้า ซ่อนชั้นชูงาม

อย่าให้ความละโมบล้น หลามยาม เป็นที่
รบเรียกเอาอาราม อยากได้
มากเกินกว่าที่ความ ประสงค์เมื่อ เจ้าพี่
จักอาจกำหนดให้ เสาะสร้างแสวงหา

ทิวากาลก้าวล่วง ลับไป แล้วนา
โปรดพี่สรวมมาลัย นั่นนี้
น้องเหน็ดเหนื่อยอ่อนใจ จริงสุด รักเอย
ช่วยประคองน้องลี้ ลาศเข้าวงแขน

ให้เสียงแสนเยื่อเยื้อ ตะบึงตะบม
เปล่าประโยชน์คารม ร่ำถ้อย
สิ้นเสียกับเราประสม ประสานสวาท
จรดแนบสองโอษฐ์น้อย สนิทน้อมเสน่ห์ใน

อรชุน อย่าอึงไปแน่ะน้อง รักพึ่ง นั่นเทอญ
ระฆังสวดเสียงกำลัง จะใจ้
จากวัดย่านโพ้นดัง มากับ
ลมบ่ายชายข้ามไม้ ละเมาะครึ้มเงียบงัน

ฉากห้า

วสันต์ มิตรเอยรังแต่ข้า เหนื่อยครัน
ตามเพื่อนมิมีทัน สักครั้ง
แสนยากยิ่งงานอัน ใดอื่น
เพลิงสุดแรงเธอตั้ง ติดไว้เหลือระวัง

เหนื่อยดังใจขาดข้า ตาหลับ
พัดหลุดมือแสงดับ เท่าเคล้า
สะดุ้งตื่นก่อเพลิงกลับ เพียรโบก
ไฟทรุดโทรมสุดเผ้า เช่นนี้ต่อไป

มัทนะ ข้าเข้าใจมิตรน้อย เด็กแดง
อยู่ไม่สุขชอบแปลง เปลี่ยนปล้ำ
แผ่นดินแผ่นสวรรค์แจง จิตเล่น
เกลาก่อเสร็จพังซ้ำ มิรู้เสียดาย

งานเรารายนี้เกือบ เสร็จสม
วันสุขผ่านดังลม พัดแผ้ว
ยิ่งวันยิ่งชูชม ยิ่งสุข
ปีล่วงเกือบสิ้นแล้ว สุขล้นเกินทาน

ฉากหก

อรชุน รำคาญฝันช่างค้น มณีรัตน์
เราขาดกล่องพอจัด เก็บไว้
ขาดมงกุฎกษัตริย์ จะประดับ
ห้อยเล่าสร้อยก็ไร้ จะทิ้งอาลัย

ใจพะวงยึดไว้ จนหัตถ์ขวาลืมใช้
เกียจคร้านการเคย กษัตริย์นา

(จิตราเข้า)

จิตรา อ้าพี่เอยบอกน้อง ตรองตรึกใดใจข้อง
อรชุน พี่นี้เพลินไป

วันนี้ใจพี่ตรึง ถึงล่าเนื้อสนุกล้ำ
ดูสิน้องฝนซ้ำ สาดล้นเชิงเขา

เงาเมฆมืดมัวป่า น้ำป่าเล่ห์หนุ่มน้อย
สนุกวิ่งข้ามรั้วร้อย เยาะซ้ำสรวลสันต์

วันฝนพรำทุกครั้ง เราทั้งห้าพี่น้อง
ไปป่าจิตรกะจ้อง ล่าล้วนสัตว์ไพร

สมัยโน้นเราสนุก ฝนชุกกระหึ่มฟ้า
คำรนลั่นคะนองกล้า ตื่นเต้นใจระเริง
เชิงป่าก้องเสียงยูง ฝูงกวางขลาดเกลื่อนใกล้
มิอาจยินเราได้ เหตุด้วยฝนกราว
เสือดาวทิ้งรอยแนะ ดินแฉะพรางถิ่นถ้ำ
ล่าเสร็จเราว่ายน้ำ กลับบ้านแข่งกัน
วันเช่นนี้แหละน้อง ใจพี่จ่อจดจ้อง
ล่าเนื้อเพลินใจ

จิตรา ก่อนสิ่งใดพี่ต้อง หมายเหยื่อที่ยังจ้อง
จับแล้วจึงไป
แน่ใจฤๅพี่ชี้ กวางวิไลโปรดนี้
จักต้องได้มา
ยังนาพี่เชื่อน้อง สัตว์ป่าเลือนยามจ้อง
จับคล้ายฝันไป
ดูลมไวว่องคล้อย ฝนไล่กราดศรร้อย
กระนั้นลมเกรง กลัวฤๅ
เพลงเล่นเราเช่นนั้น พี่ไล่รูปเลิศดั้น
ด่วนลี้หนีไว
ศรในมือหมดแล้ว เลียถูกกวางพรายแพร้ว
สักน้อยฤๅหา

อรชุน กรุณาบอกพี่ให้ รู้จัก น้องเอย
บ้านซึ่งห่วงรอรัก เรียกร้อง
บ้านเคยชื่นชูลักษณ์ ชมกิจ น้องนา
บ้านซึ่งมืดเมื่อน้อง ละทิ้งมาไพร

จิตรา ไยถามหาเช่นนี้ ชีวิต น้องเอย
ฤๅสุขโดยมิคิด หมดไซร้
น้องใช่อื่นไกลผิด เกินร่าง นี้นา
มิอยากใดหวังได้ กว่านี้ไปเลย

พี่เอยน้ำค้างแนบ กลีบงาม ทองกวาว
ฤๅจะมีหลักนาม แหล่งชี้
ฤๅรู้ตอบคำถาม คำเอ่ย
นางพี่รักคล้ายนี้ หยดน้ำค้างพราว

อรชุน ชาวไพรไร้ญาติทั้ง พงศ์พันธุ์
เยือกเยี่ยงหยาดสวรรค์ สู่หล้า
อรชุน/จิตรา เทพเหนื่อยช่วยมิทัน ถูกพี่
อรชุน นั่นสิพี่จึงว้า หวั่นน้องนางหาย

ใจระคายเหตุค้น มิพบ
จิตพี่หาสงบ ห่อนได้
มาชิดพี่นวลหลบ นางเอย
บอกชื่อเรียงเสียงให้ พี่รู้เหล่ากอ

พอพี่ใจชิดน้อง ทุกสถาน
รักร่วมใจใจสราญ สุขล้ำ
จิตรา เปลื้องแรงเปล่าพี่การ ตามจับ
สีเมฆระลอกน้ำ กลิ่นไม้ดอกดอม
อรชุน ชู้จอมใจอย่างน้อง มิควร
โลมรักด้วยลมรวน เร่งลี้
ให้พี่ยึดสิ่งชวน เชื่อมั่น เถิดแม่
สิ่งยึดเกินสนุก สิ่งพ้นยากเข็ญ
จิตรา โธ่ยากเย็นรักนี้ ยอดชาย
ปี่ล่วงมิทันกลาย กลับกู้
กระนั้นพี่ยังคลาย คลอเมื่อ แล้วฤๅ
มาบัดนี้ข้าสู้ ดอกไม้มีบุญ
พักการุณย์ดอกไม้ แน่นอน
จึงโปรดประทานพร ชีพสั้น
หากฝนก่อนกายมรณ์ กับดอก ไม้นา
ตาหลับตายบัดนั้น เกียรติ์พ้นประมาณ
กระนั้นสังขารว่านี้ นับวัน พี่เอย
อย่าเริศร้างช่วยสรร มธุคั้น
หาไม่จิตยากหัน หาร่าง อื่นพี่
อยากมิอิ่มสุดกลั้น จักต้องกลับกวน
มิควรแรมเริดช้ำ น้องเช่นผึ้งอดซ้ำ
ดอกไม้ร่วงราย ผุ้นนา

ฉากเจ็ด

มัทนะ ความสุขคลายค่ำนี้ สินะเจ้าคืนนี้
สุดท้ายวัยงาม

วสันต์ รูปทรามชมร่างเจ้า กำลัง กลับนา
วันพรุ่งคืนสู่คลัง แห่งข้า
สะสมรูปทรัพย์ดัง กาลก่อน
โลกจะงามเงื่อน โลกล้วนงามเหลือ

สีแดงเรื่อปากเจ้า จะกลาย
ผันจูบอรชุนชาย หลีกลี้
มะลิเป็นช่อแดงราย โลกรื่น
ใบอโศกแดงสดนี้ จะย้อมโลกงาม

ผิวทรามรักนิ่มเนื้อ ผ่องนวล
จะเกิดเป็นสิ่งชวน ชื่นช้อย
มะลิสดนับร้อยหวล หอมรื่น
เพลินพิศบุปผาน้อย ผ่องแผ้วนิรันดร์

จิตรา อ้าเทวัญเทอดฟ้า ประสาทอีกพรแก่ข้า
โปรดข้าอีกคราว

ราวยามดึกค่ำนี้ ประสาทลักษณ์ยิ่งกี้
แก่ข้าอีกที

ให้ฉวีวรรณผ่องจ้า ฉายเฉิดรัศมีกล้า
ช่างคล้ายเปลวไฟ วาบนา

มัทนะ จงสมใจเถิดเจ้า งามเลิศสมจิตเผ้า
เกิดด้วยพรเรา

ฉากแปด

ชาวบ้าน ชะรอยกรรมเราทำไว้ ได้ใครช่วยล่ะคราวนี้

อรชุน จงชี้แจงแถลงทุกข์ อะไรคุกคามพวกเจ้า

ชาวบ้าน พวกปล้นเข้ามาเป็นสาย มันทะลายบ้านเราแน่ แห่
มาเหมือนน้ำหลาก จากเขาเหนือแน่นเนือง

อรชุน เมืองนี้ไร้กษัตริย์ฤๅ

ชาวบ้าน เจ้าเราคือหญิงจิตรา พวกอารธรรมระย่อ ต่อใดเธออยู่
ประเทศ เมืองนี้เขตสราญใจ เราเกรงภัยมรณกรรม
ตามธรรมชาติอย่างเดียว มิหวาดเสียวภัยอื่น เราตื่น
ตระหนกบัดนี้ เพราะเธอลี้ลับสุดหา เสด็จเพศตามสิ้นนี้

อรชุน เอ๊ะสตรีครองเขตนี้

ชาวบ้าน ถามพ่อแม่เราชี้ ร่วมพร้อมในเธอ องค์เดียว

(ออก)

(จิตราเข้า)

จิตรา เอื้อเสนอเหตุขุ่นข้อง ไยพี่จึงแอบน้อง
นั่งเร้นกำบัง

อรชุน พี่กำลังลองคิด เจ้าหญิงจิตราชื่อก้อง
หญิงอย่างไรแน่น้อง พี่รู้เรื่องเธอ มากมาย

จิตรา อ๋อเธอรูปชั่วช้า ตาไม่งามเหมือนข้า
หม่นคล้ายความตาย
หมายเบ้าเธอแม่นแท้ หากมุ่งใจชายแล้
เปรียบข้าได้ฤๅ

อรชุน คนลือว่าเชิงหาญ เธอชายชาญเก่งพร้อม
เชิงอ่อนโยนอ่อนน้อม บอกรู้เธอหญิง

จิตรา นั่นจริงคำพี่อ้าง จริงนั่นกรรมหล่อนสร้าง
เก่งพร้อมทุกข์จริง
เมื่อหญิงเป็นเพียงหญิง อิงสะอื้นแอบเผ้า
ยิ้มฉะอ้อนชายเคล้า หล่อนนั้นสุขแสน
ชำนาญแผนรอบรู้ ชาญเชี่ยว ณ เชิงสู้
นั่นให้คุณเธอ บ้างฤๅ
แม้พี่เจอจิตรา แทบศาลาศิวะเจ้า
ชายป่าวันวานเข้า ก็ต้องเมินไป
แต่ไฉนพี่จึงเสาะ เฉพาะเธอบุรุษแกล้ว
เมื่อสตรีงามแล้ว สิโอ้ใจชาย
ตรงสายน้ำตกต้น น้องชุบใบไม้ชื้น
มุ่งกันถ้ำเรา
บังเงามืดหมดถ้ำ มิผิดกลางคืนซ้ำ
ชุ่มชื้นชื่นเย็น

เย็นหญ้าหนานุ่มน้อย เขียวแนบหินคำย้อย
กล่อมให้หลับตา

จิตรา/อรชุน มาเถิดน้องจะชี้ ให้พี่เว้นวันนี้

จิตรา ขัดด้วยเหตุใด

อรชุน คนลือไปลั่นป่า ว่าพวกปล้นเกลื่อนใกล้
พี่จะเตรียมอาวุธไว้ ปกป้องปลอบใจ คนนา

จิตรา อย่ากลัวภัยโจรนอก ก่อนจิตราออกบ้านนั้น
เธอจัดยามตามกั้น ทุกด้านแข็งพอ

อรชุน กระนั้นขอพี่ให้ ประกอบกิจกษัตริย์ไว้
สักครั้งดังรอ
พอมือคร้านพี่ใช้ หาเกียรติใหม่สมได้
เกศน้องหนุนนอน

จิตรา จะจากจรจากห้อง ถ้าน้องกอดแน่นไว้
น้องไม่อนุญาตให้ พี่นี้จะไป ฉะนั้นฤๅ
น้ำใจพี่จะสลัด ตัดเยื่อใยหลีกลี้
ไปเถิดไปบัดนี้ สิโอ้น้ำใจ
แต่ใบไม้ขาดลง ขอพี่จงทราบไว้
จะคิดประสานให้ สนิทนั้นอย่าหมาย
ดับกระหายสมใจ แล้วไปน้องไม่ท้วง
หากพี่ยังอยู่ห่วง รักน้องจงจำ

คำน้องเตือนถูกแน่ เจ้าแม่ความสนุกไซร้
เธออยู่เฉยมิได้ ไม่รั้งรอใคร
อย่าเพิ่งไปนั่งพัก อะไรหนักจิตต์ข้อง
เป็นห่วงใครบอกน้อง ห่วงเจ้าจิตรา ฉะนั้นฤๅ

อรชุน จิตราพี่ห่วงแท้ เธออยากอะไรแล้
จึ่งต้องจากไป บ๋าเฮย
พี่แปลกใจแปลกแท้ เธอขาดอะไรแล้
จึ่งต้องสัญญา ฉะนี้นอ

จิตรา หล่อนปรารถนาสิ่งใด ไฉนกล่าวดังหล่อนอ้าง
เคยประสพอะไรบ้าง โธ่ผู้มีกรรม
วุฒิธรรมหล่อนเอง เพลงกำแพงคุกกั้น
กักอกหญิงหล่อนนั้น ณ ห้องยากจน
คนฤๅจะรู้จัก ความรักหล่อนซ่อนเร้น
สมรักหล่อนต้องเว้น เหตุด้วยรูปทราม
ความสุขเป็นไฉน ไกลเกินหล่อนอาจรู้
อดอยากกัดฟันสู้ เหตุด้วยรูปทราม
เหมือนอุบายามสุขลับ แสงดับจับเจ่าให้
บนยอดเขาหม่นไหม้ มืดด้วยเมฆบัง
รังแต่จะเบื่อจิตต์ เรื่องชีวิตหล่อนไซร้
ไม่ชื่นหูชายได้ อย่าเฝ้าซักถาม น้องเลย

อรชุน ร้อนรนความอยากรู้ ทั้งหมดถึงเธอผู้
ชื่อก้องเกียรติลือ
พี่คือคนแปลกหน้า ถิ่นใหม่สุดค้นคว้า
มืดพ้นเที่ยงคืน
หอบื้นปราสาทป้อม สวนป่าต้นไม้ล้อม
สุดรู้มืดมน
เสียงคำรนกลบกล้า เสียงทะเลบ่นบ้า
ผ่าบ้านเงียบคน หลับนา
จนใจทนโศกเศร้า ว่าจิตต์รอรุ่งเช้า
เพื่อแจ้งสิ่งงาม ประหลาดนา
อย่าจำความพี่ไซร้ บอกเล่าเรื่องเธอไส้

จิตรา แจกแจ้งฉันใด อีกนา

อรชุน ภาพในใจพี่อ้า จิตรา นั่งผ้าขาวจ่ายศ จิตรา
บังเหียนจรดหัตถ์ซ้าย จิตรา คล้ายธนูอยู่หัตถ์ขวา จิตรา
ปานเทพธิดาชำนะ จิตรา ประโปรยใจยินดี จิตรา
ดังราชสีห์พันผูก จิตรา ตกลูกอ่อนหวงแหน จิตรา
อันแขนกุลสตรี จิตรา แม้มีเครื่องประดับ จิตรา
กำลังฉับไวเท่านั้น งามยิ่งประดิษฐ์บั้น
อกข้าดังสุม ไฟเยีย

ใจพี่รุมร่นรื้น　　ดังนาคนอนนานฟื้น
ตื่นขึ้นรุนกาย　　เร่านา
อย่าดูดายอย่าช้า　　มาเถิดรีบควบม้า
นั่งข้างขับเคียง
เพียงอัศวินฟ่องฟ้า　　จรลิ่วจรัสจ้า
จรวจพ้นอนธการ
ละสถานมืดคลุ้ม　　สำลักควันกรุ่นกลุ้ม
แฉะชื้นคุกทราม　　นี้เทอญ

จิตรา　　บอกความจริงแก่น้อง　　อรชุน
หากอัศจรรย์หนุน　　บัดนี้
น้องสลัดรูปสุน–　　ทรออก
ทรามเสน่ห์โทรมชี้　　พี่นี้จะทน ได้ฤๅ
สิ้นกังวลร่างแสร้ง　　สวยสด
หวาดโลกมือหนักจรด　　จิตต์ไข้
นางอายหวั่นปรากฏ　　เกรงโลก สะอาดเอย
โยนดั่งเสื้อยืมใช้　　นี่เจ้าจะทน ได้ฤๅ
ยืนผจญโลกด้วย　　ซื่อตรง
ตรงซื่อยืนหยัดทรง　　จิตแกล้ว
ดังสนหนุ่มทรนง　　สูงเด่น ผารอย
ทรงสง่าใจแผ้ว　　จะเร้าตาชาย ฉะนั้นฤๅ

น้องหยุดกรายกรีดเย้า ยวนยี
ลืมแต่งมารยาสตรี ออดอ้อน
มิเอนเกลือกธุลี ประหนึ่ง วัลลีชาติ
เลิกระทดระทวยสะท้อน จะน้าวใจคน ฉะนั้นฤๅ

พี่ก็ทนมิได้ แน่นอน
ควรที่น้องเที่ยววอน กอบกู้
สรรพสิ่งงามงอน รายรอบ น้องเอย
รอพี่อดทนสู้ สุดแท้วาสนา

คราใดพี่ชอบข้าง หวนกลับ
หน้าชื่นแย้มยิ้มรับ พี่เจ้า
รินทิพย์รสปรับ ปรุงสุข
สรรแต่งร่างงามเผ้า ใฝ่ใจบำเรอ

ยามใดเธออิ่มซ้ำ รำคาญ รสนา
อยากเล่นฤๅทำงาน อย่ายั้ง
ตามใจพี่จวบกาล น้องแก่
ใดมอบเทอดเกล้าทั้ง จิตรู้คุณงาน

เพื่อนเชยยามค่ำกล้า ใฝ่ฝัน
เป็นเพื่อนช่วยกลางวัน ชิดข้าง
หัตถ์ซ้ายหมั่นเรียนปั้น งานหัตถ์ ขวาแล
จะสมใจพี่บ้าง สักน้อยเชิญเฉลย

อรชุน น้องเอยตัวพี่นี้ งงงัน
น้องดั่งนางสวรรค์ สุดรู้
ซ่อนในรูปสุวรรณ สุดพี่ ต้องนา
อุตส่าห์อดทนสู้ เสาะน้องสุดหา

บรรณาการรักน้อง ค่าแสน
พี่มิอาจตอบแทน เท่าน้อง
รักพี่จึงขาดแคลน บกพร่อง
มิอาจชิดชูต้อง อกกลุ้มทุกข์ทวี

บางทีดอกเมื่อน้อง เศร้าซม
คำกล่าวเยาะคำคม หั่นห้าว
พี่เห็นร่างงามสม เพียรทะลุ กายโรย
ราวจะอาบไฟร้าว ม่านยิ้มจำเลือน

มายาเหมือนก้าวแรก สุจริต
นางย่างหาคู่ชิด ร่างเร้น
ถึงคราวก็ยังปลิด เครื่องประดับ
เปลื้องเครื่องคลุมปล่อยเว้น ว่างแจ้งศักดิ์จริง

ยอดหญิงนั่งพี่น้อม สุจริตมิแต่งย้อม
ด่าวดิ้นถวิลหา

ไยน้ำตารินไหล ขวัญรักพี่ ไยยกหัตถ์บีดพักตร์ ขวัญแก้วพี่
ฤๅคำหนักเสียดน้อง ขวัญอ่อนพี่ ลืมคำร้องพี่ขอ ขวัญข้าวพี่
พี่พอใจชีวิต ขวัญชีพพี่ ให้ยามวิจิตรย่อยมา ขวัญชื่นพี่
ดังปักษวาหนผิน ขวัญใจพี่ บินจากรังลับคน ขวัญตาพี่
ณ ที่อนธการ ดวงขวัญพี่ น่าสารเสนาะกรรณ จอมขวัญพี่
ให้พี่ฝันใฝ่แสร้ง มุ่งประจักษ์หวังแจ้ง เช่นนี้จิตสิน เถิดนา

ฉากเก้า

(จิตรา และ อรชุน)

จิตรา (สวมเสื้อคลุม)

รสระรินหมดด้วย แล้วฤๅ พี่เอย
สิ้นเยื่อใยนี้คือ บัดท้าย
ยังพี่เมื่อปรนปรือ สิ้นสุด
สิ่งหนึ่งคงคลับคล้าย อยู่เพี้ยงอาลัย

ใจบูชาพี่เจ้า น้องสละแทบเท้า
สิ่งนี้สุดกรรม

น้องเคยนำดอกไม้ สวนสวรรค์
งามสุดงามใดทัน เทียบน้อง
หมายใจเทอดบุญบัน แด่พี่
เทพประจำใจน้อง นอบน้อมบูชา

หากเวลาจำกัดไว้ หมดพิธี
หากดอกไม้หมดสี เหี่ยวแห้ง
ให้น้องเหวี่ยงมาลี จากโบสถ์ นะพี่
(เปลื้องเสื้อคลุมเป็นแต่งตัวชายอย่างเดิม)

ณ บัดนี้โปรดแจ้ง ทาสผู้ภักดี

แมกมาลีซึ่งน้อง　　บูชา
น้องรูปมิงามตา　　เลิศล้น
ริ้วรอยทั่วกายา　　หมองหม่น
รูปชั่วตัวดำพ้น　　เช่นนี้เกิดมา

ทางสากลโลกร้าง　　ปรากฏ
น้องท่องเที่ยวรู้หมด　　ยากไร้
เท้าหนามข่วนเลือดหยด　　ผ้าสก ปรกนา
จะชื่นดังดอกไม้　　นิ่มเนื้อได้ไฉน

สิ่งภูมิใจซึ่งน้อง　　กำนัล
คือจิตใจหญิงอัน　　สะอาดแท้
ณ ที่นี่สุขสันต์　　เทวษทุกข์
อายหวั่นหวังเปี่ยมแปล้　　สิ่งล้วนหญิงทะนง

ตรงที่นี่รักแท้　　พุ่งพุ
เพียรพากเพื่อประลุ　　ไป่ม้วย
ในนี้สิ่งบรรจุ　　บกพร่อง
แต่ก็ยังงามด้วย　　ซื่อซ้อนศักดิ์สงวน

หากประทวนดอกไม้　　หมดสมัย
ขอพี่เจ้าจิตต์ใจ　　ช่วยเอื้อ
รับผู้ฝากอาลัย　　จงรัก
เป็นทาสใช้ชิดเชื้อ　　ตราบเท้าวันตายด้วยเทอญ

สหายยากพี่นี้ รูปหมอง
ราชธิดาเจ้าครอง เขตต์นี้
จิตราชื่อผู้ปอง รองบาท
หากนึกความเก่าก็ พี่เจ้าจงจำ

บุญนำหญิงหนึ่งน้อม ภักดี
วันหนึ่งหวังไมตรี พี่พ้น
นางมาโบสถ์พระศรี ศิวะ
โอ่อ่าอาภรณ์ล้น เอี่ยมล้วนแพรพรรณ

ใฝ่ฝันสนิทเบื้อง บาทสนอง
หญิงโง่และเลียมลอง พูดเพ้อ
ลืมอายเฉกชายปอง เกี้ยวพี่
พี่ตัดไมตรีเก้อ เช่นนั้นถูกจริง

น้องคือหญิงซื่อนั้น ทูนหัว
นางแต่งร่างฝากตัว เพื่อน้อง
ต่อมาเมื่อน้องกลัว พี่เกลียด
จึงพึ่งพรเทพบ้อง แต่งบั้นพรรณราย

โฉมฉายเฉิดเลิศล้น ปวงชน
ปีหนึ่งกำหนดกล รูปนั้น
พี่ต้องเหนื่อยใจทน แอกเท็จ นั้นนา
แน่ที่สุดนางนั้น ใช่น้องตัวจริง

น้องหญิงชาวโลกนี้　　จิตรา
มิใช่เทพธิดา　　เลิศล้น
และหาใช่ของสา–　　มัญโลก
ใช่มอดควรปัดพ้น　　มิไว้เยื่อใย
เมื่อใดที่ถ่อมน้อม　　รับฝาก
ทาสร่วมทางวิบาก　　ผ่าสู้
ให้น้องแบ่งการยาก　　ปันกิจ พี่นา
เมื่อนั้นพี่จะรู้　　จักน้องตัวจริง
หญิงอย่างใดจักแจ้ง　　เช่นกัน
หากลูกพี่ในครรภ์　　แห่งน้อง
เป็นชายชาติเฉิดฉัน　　สมจิตต์
น้องจักได้ปกป้อง　　กล่อมเกลี้ยงเกลาถนอม
อดออมเลี้ยงลูกน้อย　　เกื้อหนุน
สอนสั่งให้เป็นกุล　　บุตรแกล้ว
สมเป็นหน่ออรชุน　　เชิดชื่อ
ประจักษ์ลูกรักแล้ว　　จักแจ้งเมียขวัญ
วันนี้ทาสพี่ไร้　　วาสนา
มีแต่เพียงจิตรา　　เช่นนี้
จิตราราชธิดา　　กราบพี่

อรชุน　ยอดรักพี่ชาตินี้　　ไม่ต้องการอะไร อีกเลย!

กิรดังในพากย์อังกฤษ เรื่องจิตราจบเพียง.........

....

............ให้แปลประพันธ์ คุณอนันต์สามท่านไซร้ ข้ามิมีลืมได้ จิตน้อมระลึกคุณ เสมอนา

CHITRA

BY

RABINDRANATH TAGORE

This lyrical drama is based on the following story from the Mahabharata.

In the course of his wanderings, in fulfilment of a vow of penance, Arjuna came to Manipur. There he saw Chitrangada, the beautiful daughter of Chitravahana, the king of the country. Smitten with her charms, he asked the king for the hand of his daughter in marriage. Chitravahana asked him who he was, and learning that he was Arjuna the Pandava, told him that Prabhanjana, one of his ancestors in the kingly line of Manipur had long been childless. In order to obtain an heir he performed severe penances. Pleased with these austerities, the God Shiva gave him one child. It so happened that the promised child had invariably been a son. He, Chitravahana, was the first to have only a daughter, Chitrangada, to perpetuate the race. He had, therefore, always treated her as a son and had made her his heir. Continuing the king said;

"The one son that will be born to her must be the perpetuator of my race. That son will be the price that I shall demand for this marriage. You can take her, if you like, on this condition."

Arjuna promised and took Chitrangada to wife, and lived in her father's capital for three years. When a son was born to them, he embraced her with affection, and taking leave of her and her father, set out again on his travels.

Scene I

Chitra Art thou the god with five darts, the lord of love?

Madana I am he who was the first born in the heart of the Creator. I bind in bonds of pain and bliss the lives of men and women!

Chitra I know, I have what that pain is and those bonds—And who art thou, my lord?

Vasanta I am his friend—Vasanta—the King of the Seasons. Death and decrepitude would wear the world to the one but that I follow them and constantly attach them. I am eternal Youth.

Chitra I bow to thee, Lord Vasanta.

Madana But what stern vow is thine, fair stranger? Why dost thou wither thy fresh youth with penance and mortification? Such a sacrifice is not fit for the worship of love: Who art thou and what is thy prayer?

Chitra I am Chitra, the daughter of the kingly house of Manipur. With godlike grace Lord Shiva promised to my royal grandsire an unbroken line of male descent. Nevertheless, the divine word proved powerless to change the apark of life in my mother's womb—so invincible was my nature, woman though I be.

Madana I know, that is why thy father brings thee up as his son. He has taught thee the use of the bow and all the duties of a king.

Chitra Yes, that is why I am dressed in man's attire and have left the seclusioon of a woman's chamber. I know no feminine wiles for winning hearts. My hands are strong to bend the bow, but I have never learnt Cupid's archery, the play of eyes.

Madana That requires no schooling, fair one. The eyes does its work untaught, and he knows how well, who is struck in the heart.

Chitra One day in search of game I roved alone to the forest on the bank of the Purna river. Tying my horse to a tree-trunk I entered a dense thicket on the track of deer. I found a narrow sinuous path meandering through the dusk of the entangled boughs, the foliage vibrated with the chirping of crickets, when of a sudden I came upon a man lying on a bed of dried leaves across my path. I asked him haughtily to move aside, but he heeded not. Then with the sharp end of my bow I pricked him in contempt. Instantly he leapt up with straight tall limbs, like a sudden tongue of fire from a heap of askes. An amused smile flickered round the corners of his mouth, perhaps at the sight of my boyish countenance. Then for the first time in my life I felt myself a woman, and knew that a man was before me.

Madana At the auspicious hour I teach the man and the woman this supreme lesson to know themselves. What happened after that?

Chitra With fear and wonder I asked him, "Who are you?" "I am Arjuna," he said, "of the great Kuru Clan." I stood petrified like a statue, and forgot to do him obeisance. Was this indeed Arjuna, the one great Idol of my dreams? Yes. I had long ago heard how he had vowed a twelve-years celibacy. Many a day my young ambition had spurred me on to break my lance with him, to challenge him in disguise to single combat, and prove my skill in arms against him. Ah! foolish heart, whither fled that presumption? Could I but exchange my youth with all its aspirations for the clod of earth under his feet, I should deem it a most precious grace.

I know not in what whirlpool of thought I was lost, when suddenly I saw him vanish through the trees. O foolish woman, neither didst thou greet him, nor speak a word,

nor beg forgiveness, but stoodest like a barbarian boor while he contemptuously walked away! . . . . . Next morning I laid aside my man's clothing, I donned bracelets, anklets, waist-chain, and a gown of purple red silk. The unaccustomed dress clung about my shrinking shame: but I hastened on my quest, and found Arjuna in the forest temple of Shiva.

Madana Tell me the story to the end. I am the heart-born god, and I understand the mystery of these impulses.

Chitra Only vaguely can I remember what things I said, and what answer I got. Do not ask me to tell you all. Shame fell on me like a thunderbolt, yet could not break me to pieces, so utterly hard, so like a man am I. His last words as I walked home pricked my ears like red-hot needles. "I have taken the vow of clibacy. I am not fit to be thy husband!" Oh, the vow of a man! Surely thou knowest, thou god of love, that unnumbered saints and sages have surrendered the merits of their life-long penance at the feet of a woman. I broke my bow in two and burnt my arrows in the fire. I hated my strong, lithe arm, scored by drawing the bow-string. O Love, god Love, thou hast laid low in the dust the vain pride of my manlike strenght; and all my man's training lies crushed under thy feet. Now teach me thy lessons; give me the power of the weak and the weapon of the unarmed hand.

Madana I will be thy friend. I will bring the world-conquering Arjuna a captive before thee, to receive his rebellion's sentence at thy hand.

Chitra Had I but the time needed, I could win his heart by slow degrees, and ask no help of the gods. I would stand by his side as a comrade, drive the fierce horses of his war-chariot, attend him in the pleasures of his chase, keep guard at night at the entrance of his tent, and help him in all the freat duties of a Kshatriya, recuring the weak, and meting out justice where it is due. Surely at last the day would have

come for him to look at me and wonder, "What boy is this? Ha one of my slaves in a former life followed me like my good deeds into this?

I am not the woman who nourishes her despair in lonely silence, feeding it with nightly tears and covering it with the daily patient smile, a widow from her birth. The flower of my desire shall never drop into the dust before it has ripened to fruit. But it is the labour of a lifetime to make one's true self known and honoured. Therefore I have came to thy door, thou world–vanquishing Love, and thou Vasanta, youthful Lord of the Seasons, take from my young body this primal injustice, an unattractive plainness. For a single day make me superbly beautiful, even as beautiful as was the sudden blooming of love in my heart. Give me but one brief day of perfect beauty, and I will answer for the days that follow.

Madana Lady, I grant thy prayer.

Vasanta Not for the short span of a day, but for one whole year the charm of spring blossoms shall nestle round thy limbs.

Scene 2

Arjuna Was I dreaming or was what I saw by the lake truly there? Sitting on the morsy turf, I mused over by-gone years in the sloping shadows of the evening, when slowly there came out from the folding darkness of foliage an apparition of beauty in the perfect form of a woman, and stood an a white slab of stone at the water's brink. It seemed that the heart of the earth must heave in joy under the bare white feet. Methought the vague veilings of her body should melt in the ecstasy into air as the golden mist of dawn melts from off the snowy peak of the eastern hill: She bowed herself above the shining mirror of the lake and saw the reflection of her face. She started up in awe and stood still; then smiled, and with a careless sweep of her left arm unloosed her hair and ket it trail on the earth at her feet. She bared her bosom and looked at her arms, so flawlessly modelled, and instinct with an exquisite caress. Bending her head she saw the tender bloom and blush of her skin. She beamed with a glad surprise. So, if the white lotus—bud on opening her eyes in the morning were to arch her neck and see her shadow in the water, would she wonder at herslef the life-long day. But a moment after the smile passed from her face a shade of sadness crept into her eyes. She bound up her tresses, drew her veli over her arms, and sighing slowly, walk away like a beauteous evening fading into the night. To me the supreme fulfilment of desire seemed to have been revealed in a flash and then to have vanished . . . . But who is it that pushes the door?

(Enter Chitra, dressed as a woman)

Ah! it is she. Quiet my heart! Fear me not, lady! I am a Kshatriya.

Chitra Honoured sir, you are my guest. I live in this temple I know not in what way I can show you hospitality.

Arjuna Fair lady, the very sight of you is indeed the highest hospitality. If you will not take it amiss I would ask you a question.

Chitra You have permission.

Arjuna What stern vow keeps you immured in this solitary temple, depriving all mortals of vision of so much loneliness?

Chitra I harbour a secret desire in my heart, for the fulfilment of which I offer daily prayers to Lord Shiva.

Arjuna Alas, what can you desire, you, who are the desire of the whole world? From the easternmost hill on whose summit the morning sun first prints his fiery foot to the end of the sunset land have I travelled. I have seen whatever is most precious, beautiful and great on the earth. My knowledge shall be yours, only say for what or for whom you seek.

Chitra He, whom I seek is known to all.

Arjuna Indeed! who may this favourite of the gods be, whose fame has captured your heart?

Chitra Sprung from the highest of all royal houses, the greatest of all heroes is he.

Arjuna Lady, offer not such wealth of beauty as is yours on the altar of false reputation. Spurious fame spreads from tongue to tongue like the fog of the early dawn before the sun rises. Tell me who in the highest of kingly lines is the supreme hero?

Chitra Hermit, you are jealous of other men's fame. Do you not know that all over the world the royal house of the Kurus is the most famous?

Arjuna The house of the Kurus!

Chitra And have you never heard of the greatest name of that far-fame house?

Arjuna From your own lips let me hear it.

Chitra Arjuna, the conqueror of the world. I have culled from the mouths of the multitude that imperishable name and hidden it with care in my maiden heart. Hermit, why do look perturbed? Has that name only a deceitful glitter? Say so, and I will not hesitate to break this casket of my heart and throw the false gem to the dust.

Arjuna Be his name and fame, his bravery and prowess false or true, for mercy's sake do not banish him from your heart—for he kneels at your feet now.

Chitra You, Arjuna!

Arjuna Yes, I am he, the low-hungered guest at your door.

Chitra Then it is not true that Arjuna has taken a vow of chastity for twelve long years?

Arjuna But you have dissolved my vow even as the moon dissolves the night's vow of obscurity.

Chitra Oh, shame upon you! What you seen in me that makes you false to yourself?

When do you seek in these dark eyes, in these milk-white arms, if you are ready to pay for her the price of your probity? Not my true self, I know. Surely this cannot be love, this is not man's highest homage to woman. Alas, that this frail disguise, the body should make one blind to the light of the deathless spirit! Yes, now indeed I know, Arjuna, the fame of your heroic manhood is false.

Arjuna Ah, I feel how vain is fame, the price of prowess! Everything seems to me a dream. You alone are perfect; you are the wealth of the world, the end of all poverty, the goal of all efforts, the one woman! Others there are who can be but slowly known, while to see you for a moment is to see perfect completeness once and forever.

Chitra Also, it is not I, not I, Arjuna! It is the deceit of a god. Go, go, my hero, go! Woo not falsehood, offer not your great heart to an illusion. Go!

Scene 3

Chitra No, impossible! To face that fervent gaze that almost grasps you like clutching hands of the hungry spirit within; to feel his heart struggling to break its bound, urging it passionate cry through the entire body—and then to send him away like a beggar—no, impossible!

(Enter Madana and Vasanta)

Ah, god of love, what fearful flame is this with which thou hast enveloped me! I burn, and I burn whatever I touch.

Madana I desire to know what happened last night.

Chitra At evening I lay down on a grassy bed strewn with petals of spring flowers, and recollected the wonderful praise of my beauty I had heard from Arjuna—drinking drop by drop the honey that I had stored during the long day.

The history of my past life like that of my former existences was forgotten. I felt like a flower, which has but a few fleeting hours to listen to all the humming flatteries and whispered murmurs of the woodlands and then must lower its eyes from the sky, bent its head and at a breath give itself up to the dust without a cry, thus ending the short story of a perfect moment that has neither past nor future.

Vasanta A limitless life of glory can bloom and spend itself in a morning.

Madana Like an endless meaning in the narrow span of a song.

Chitra The southern breeze caressed me to sleep. From the flowering Malati bower overhead silent kisses dropped over my body. On my hair, my breast, my feet, each flower chose a bed to die on. I slept . . . .

And suddenly, in the depth of my sleep, I felt as if some intense eager look, like tapering fingers of flame, touched my

slumbering body. I started up and saw the Hermit standing before me. The moon had moved to the west, peering through the leaves to espy this wonder of divine art wrought in a fragile human frame. The air was heavy with perfume; the silence of the night was vocal with the chirping of crickets, the reflections of the trees hang motionless in the lake; and with his staff in his hand he stood, tall and straight and still, like a forest tree. It seemed to me that I had, on opening my eyes, died to all realities of life and undergone a dream birth into a shadow land. Shame slipped to my feet like loosened clothes. I heard. . . . .

his call— "Beloved, my most beloved!". And all my forgotten lives united as one and responded to it. I said, "Take me, take all I am!" And I stretched out my arms to him. The moon set behind the trees. One curtain of darkness covered all. Heaven and earth, time and space, pleasure and pain, death and life merged together in an unbearable ecstasy . . . . With the first gleam of light, the first twitter of birds, I rose up and sat leaning on left arm. He lay asleep with a vague smile about his lips like the crescent moon in the morning. The rosy-red glow of the dawn fell upon his noble forehead. A sighed and stood up. I drew together the leafy lianas to screen the streaming sun from his face.

I looked about one and saw the same old earth. I remembered what I used to be, and ran and ran like a deer afraid of her own shadow, through the forest path strewn with shephali flowers. I found a lonely nook, and sitting down covered my face with both hands, and tried to weep and cry. But no tears came to my eyes.

Madana Alas, thou daughter of mortals! I stole from the divine storehouse the fragrant wine of heaven, filled with it one earthly night to the brim, and placed it in thy hand to drink—yet still I hear this cry of anguish!

Chitra Who drank it? The rarest completion of life's desire, the first union of love was proffered to me, but was wrested from my grasp!

This borrowed beauty, this falsehood that enwraps me, will slip from me taking with it the only monument of that sweet union, as the petals fall from an overblown flower; and the woman ashamed of her naked poverty will sit weeping day and night. Lord Love, this cursed appearance companions me like a demon robbing me of all the prizes of love—all the kisses for which my heart is athirst.

Madana Alas, how vain thy single night had bee! The barque of joy came in sight, but the waves would not let it touch the shore.

Chitra Heaven came so close to my hand that I forgot for a moment that it had not reached me. But when I woke in the morning from my dream I found that my body had become my own rival.

It is my hateful task to check her every day, to send her to my beloved and see her caressed by him. O God, take back thy boon!

Madana But if I take it from you how can you stand before your lover? To snathch away the cup from his lips when he has scarcely drained his first draught of pleasure, would not that be cruel? With what resentful anger he must regard thee then!

Chitra That would be better far than this. I will reveal my true self to him, a nobler thing than this disguise.

If he rejects it, if he spurns me and breaks my heart, I will bear even that in silence.

Vasanta Listen to my advice. When with the advent of autum the flowering season is over, then comes the triump of fruitage. A time will come of itself when the heat-cloyed bloom of the body will droop and Arjuna will gladly accept the abiding fruitful truth in thee. O child, go back to thy mad festival.

Scene 4

Chitra Why do you watch me like that, my warrior!

Arjuna I watch how you weave that garland. Skill and grace, the twin brother and sister, are dancing playfully on your finger-tips. I am watching and thinking.

Chitra What are you thinking, sir?

Arjuna I am thinking that you, with this same lightness of touch and sweetness, are weaving my days of exile into an immortal wreath, to crown me when I return home.

Chitra Home!
But this love is not for a home!

Arjuna Not for a home?

Chitra No, never talk of that
Take to your home what is abiding and strong. Love, the little wild flower where it was born; leave it beautifully to die at the day's end and decaying leaves.

Do not take it to your palace hall to fling it on the stony floor which knows no pity for things that fade and are forgotten.

Arjuna Is ours that kind of love?

Chitra Yes, no other! Why regret it? That which was meant for idle days should never outlive them. Joy turns into pain when the door by which it should depart is shut against it. Take it and keep it as long as it lasts. Let not the satiety of your evening claim more than the desire of your morning could earn . . . .

Arjuna Hush! Listen, my beloved : the sound of prayer–bells from the distant village steal upon the evening air across the silent trees.

Scene 5

Vasanta I cannot keep pace with thee; my friend! I am tired. It is a hard task to keep alive the fire thou hast kindled. Sleep overtakes me; and fan drops from my hand; and cold ashes cover the glow of the fire. I start up again from my slumber and with all my might rescue the weary flame. But this can go on no longer.

Madana I know, thou art as fickle as a child. Ever restless is thy play in heaven and on earth. Things that thou for days buildest up with endless detail thou dost shatter in a moment without regret. But this work of ours is nearly finished. Pleasure winged days flu fast, and the year, almost at its end, swoons in rapturous bliss.

Scene 6

Arjuna I woke in the morning and found that my dream had distilled a gem. I have no casket to enclose it, no king's crown wherever to fix it, and yet have not the heart to throw it away. My Kshatriya's right arm, idly occupied in holding it, forget its duties.

(Enter Chitra)

Chitra Tell me your thoughts, sir!

Arjuna My mind is busy with thoughts of hunting to-day. See, how the rain pours in torrent and friecely beats upon the hillside. The dark shadow of cloud hangs heavily over the forest, and the swellen stream, like reckless youth, overleaps all barriers with mocking laughter.

On such rainy days we five brothers would go to the Chitraka forest to chase wild beasts. Those were glad times. Our hearts danced to the drumbeat of rumbling clouds. The woods resounded with the screams of peacocks. Timid deer could not hear our approaching steps for the patter of rain and the noise of waterfalls; the leopards would leave their tracks on the wet earth, betraying their lairs. Our sport over, we dared each other to swim across turbulent streams on our way back home. The restless spirit is on me. I long to go hunting.

Chitra First run down the quarry you are now following. Are you quite certain that the encharted deer you pursue must need be caught ?

No, not yet. Like a dream the wild creature eludes you when it seems most nearly yours. Look how the wind is chased by the mad rain that discharges a thousand arrows

after it. Yet it goes free and unconquered. Our sport is like that, my love! You give chase to the fleet-footed spirit of beauty, aiming at her every dart you have in your hands. Yet this magic deer runs ever free and untouched.

Arjuna My love, have you no home where kind hearts are waiting for your return? A home which you once made sweet with your gentle service and whose light went out when you left it for the wilderness?

Chitra Why these questions? Are the hours of unthinking pleasure over? Do you not know that I am no more than what you see before you? For me there is no vista beyond.

The dews that hangs on the tip of a kinsuker petal has neither name nor destination. It offers no answer to any question. She, whom you love is like that perfect head of dew.

Arjuna Has she no tie with the world? Can she be merely like a fragment of heaven dropped on the earth through the carelessness of a wanton god?

Chitra Yes!

Arjuna Ah, that is why I always seem about to lose you. My heart is unsatisfied, my mind knows no peace.

Come closer to me, unattainable one! Surrender yourself to the bonds of name and home and parentage. Let my heart feel you on all sides and live with you in the peaceful security of love.

Chitra Why this vain effort of catch and keep the tints of the clouds, the dance of waves, the smell of the flowers?

Arjuna Mistress mine, do not hope to pacify love with airy nothings. Give me something to clasp, something that can last longer than pleasure, that can endure even through sufferings.

Chitra Hero mine, the year is not yet full, and you are tired already! Now I know that it is Heaven's blessing that has made the flowers's term of life short. Could this body of mine have dropped and died with the flowers of last spring it surely would have died with honour. Yet, its days are numbered, my love. Spare it no, press it dry of honey, for fear your beggar's heart come back to it again and again with unsated desire, like a thirsty bee when summer blossoms lie dead in the dust.

Scene 7

Madana To-night is thy last night.

Vasanta The loveliness of your body will return to-morrow to the inexhaustible stores of the spring. The ruddy tint of thy lips freed from the memory of Arjuna's kisses, will bud anew as a pair of fresh Asoka leaves, and the soft, white glow of thy skin will be born again in a hundred fragrant jasmine flowers.

Chitra O gods, grant me this prayer!
To-night, in its last hour, let my beauty flash its brightest, like the final flicker of a dying flame.

Madana Thou shalt have thy wish.

Scene 8

Villagers Who will protect us now?

Arjuna Why, by what danger are you threatened?

Villagers The robbers are pouring from the northern hills like a mountain flood to devastate our village.

Arjuna Have you in this kingdom no warden?

Villagers Princess Chitra was the terror of all evil-doers. While she was in this happy land we feared natural deaths, but had no other fears. Now she has gone on a pilgrimage, and none knows where to find her.

Arjuna Is the warden of the country a woman?

Villagers Yes, she is our father and mother in one.

(Exeunt)

(Enter Chitra)

Chitra Why are you sitting all alone?

Arjuna I am trying to imagine what kind of woman Princess Chitra must be. I hear so many stories of her from all sorts of men.

Chitra Ah, but she is not beautiful. She has no such lovely eyes as mine, dark as death. She can pierce any target she will, but not our hero's heart.

Arjuna They say that in valour she is a man, and a woman in tenderness.

Chitra That, indeed, is her greatest misfortune. When a woman is merely a woman, when she winds herself round and round men's hearts with her smiles and sobs and services and caressing endearments; then she is happy. Of what use to her are learning and great achievement? Could you have seen

her only yesterday in the court of the Lord Shiva's temple by the forest path, you would have passed by without deigning to look at her.

But have you grown so weary of woman's beauty that you seek in her of a man's strenght ?

With green leaves wet from the spray of the foaming waterfall, I have made our noonday bed in a cavern dark as night. There the cool of the soft green mosses thick on the black and dripping stone kisses your eyes to sleep. Let me guide you thither.

Arjuna Not to-day, beloved.

Chitra Why not to-day ?

Arjuna I have heard that a horde of robbers has neared the plains. Needs must I go and prepare my weapons to protect the frightened villagers.

Chitra You need have no fear for them. Before she started on her pilgrimage, Princess Chitra had set strong guards at all the frontier pass.

Arjuna Yet permit me for a short while to set about a Kshatriya's work. With new glory will I ennoble this idle arm, and make of it a pillow more worthy of your head.

Chitra What if I refuse to let you go, if I keep you entwined in my arms ? Would you rudely snatch yourself free and leave me ? Go then ! But you must know that the lisna, once broken in two, never joins again. Go, if your thirst is quenched. But, if not, then remember that the goddess of pleasure is fickle, and waits for no man.

Sit for a while, my lord ! Tell me what uneasy thoughts tease you. Who occupied your mind to-day ? Is it Chitra ?

Arjuna Yes, it is Chitra. I wonder in fulfilment of what vow she has gone on her pilgrimage. Of what could she stand in need ?

Chitra Her needs? Why, what has she ever had, the unfortunate creature? Her very qualities are as prison walls, shutting her woman's heart in a bare cell. She is obscured, she is unfulfilled. Her womanly love must content itself dressed in rags; beauty is denied her.

She is like the spirit of a cheerless morning, sitting upon the stony mountain peak, all her light blotted out by dark chouds. Do not ask me of her life. It will never sound sweet to man's ear.

Arjuna I am eager to learn all about her. I am like a traveller come to a strange city at midnight. Domes and towers and garden-trees look vague and shadowy, and the dull moan of the sea comes fitfully through the silence of sleep. Wistfully he waits for the morning to reveal to him all the strange wonders.

Oh, tell me her story.

Chitra I seem to see her, in my mind's eye, riding on a white horse, proudly holding the reins in her left hand, and in her right a bow, and like the Goddess of Victory dispensing glad hope all round her. Like a watchful lioness she protects the litter at her dugs with a fierce love. Woman's arms, though adorned with naught but unfettered strength, are beautiful! My heart is restless, fair one, like a serpent riving from his long winter's sleep. Come, let us both race on swift hurses side by side, like twin orbs of light sweeping through space. Out from this slumbrous prison of green gloom, this dank, dense cover of perfumed intoxication, choking breath.

Chitra Arjuna, tell me true, if, now at once, by some magic I could shake myself free from this volupuous softness, this timid bloom of beauty shrinking from the rude and healthy touch of the world, and fling from my body like borrowed clothes, would you be able to bear it? If I stand up straight and strong with the strength of a daring heart spurning the wiles and arts of twining weakness, if I hold my head high like a

tall young mountain fir, no longer trailing in the dust like a liana, shall I then appeal to man's eye?

No, no, you could not endure it. It is better that I should keep apread about me all the dainty playthings of fugitive youth, and wait for you in patience. When it pleases you to return, I will smilingly pour out for you the wine of pleasure in the cup of this beauteous body. When you are tired and satiated with this wine, you can go to work or play; and when I grow old I will accept humbly and gratefully whatever corner is left for me. Would it please your heroic soul if the playmate of the night aspired to be the help meet of the day, if the left arm learnt to share the burden of the proud right arm?

Arjuna I never seem to know you aright. You seem to me like a goddess hidden within a golden image. I cannot pay you my dues in return for your priceless gifts. Thus my love in incomplete. Sometimes in the enigmatic depth of your sad look, in your playful words mocking at their own meaning, I gain glimpses of a being trying to rend asunder the langurous grace of her body, to emerge in a chaste fire of pain through a vaporous veil of smiles. Illusion is the first appearance of truth. She advances towards her lover in disguise. But a time comes when she throws off her ornaments and veils and stand clothed in naked dignity.

I grope for that ultimate you, that bare simplicity of truth.

Why cover your face with your hands? Have I pained you, my darling? Forget what I said. I will be content with the present. Let each separate moment of beauty come to me like a bird of mystery from its unseen nest in the dark bearing a message of music. Let me foreve sit with my hope on the brink of its realization, and thus end my days.

Scene 9

(Chitra and Arjuna)

Chitra (cloaked). My lord, has the cup been drained to the last drop? Is this, indeed, the end? No, when all is done something still remains, and that is my last sacrifice at your feet.

I brought from the garden of heaven flowers of incomparable beauty with which to worship you, god of my heart. If the rites are over, if the flowers have faded, let me throw them out of the temple (unveiling in her original male attire). Now, look at your worshipper with gracious eyes.

I am not beautifully perfect as the flowers with which I worshipped. I have many flaws and blemishes. I am a traveller in the great world-path, my garments are dirty, and feet are bleeding with thorns. Where should I achieve flower-beauty, the unsullied loveliness of a moment's life? The gift that I proudly bring you is the heart of a woman. Here have all pains and joys gathered, the hopes and fears and shames of a daughter of the dust; If the flower-service is finished, my master, accept this as your servant for the dawn to come.

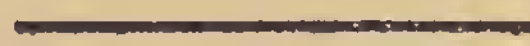
I am Chitra, the King's daughter. Perhaps you will remember the day when a woman came to you in the temple of Shiva her body loaded with ornaments and finery. That shameless woman came to court you as though she were a man. You rejected her; you did well. Here love strings up struggling toward immortal life. Herein lies an imperfection which yet is noble and grand. My lord, I am that woman. She was my disguise. Then by the boon of

gods. I obtained for a year the most radiant form that a mortal ever wore, and waried my hero's heart with the burden of that deceit. Most surely I am not that woman.

I am Chitra. No goddess to be worshipped, nor yet the object of common pity to be brushed aside like a moth with indifference. I you deign to keep me by your side in the path of danger and daring, if you allow me to share the great duties of your life, then you will know my true self.

If your babe, whom I am nourishing in my womb, be born a son, I shall myself teach him to be a second Arjuna, and send him to you when the time comes, and then at last you will truly know me. To-day I can only offer you Chitra, the daughter of a king.

Arjuna Beloved, my life is full!

ศึกษาภาษิต

ของวิทยุศึกษา

ประจำปี พ.ศ. ๒๔๙๗–๒๔๙๘

* * *

เห็นใครมั่งมีศรีสุข สาปแช่งให้ทุกข์โศกศัลย์
เห็นใครโสภาเพียงจันทร์ เสกสรรค์ปั้นแต่งแข่งดี
เห็นใครได้ดีมียศ คิดคดใส่ร้ายป้ายสี
ใช่ว่าเขาจักราคี เรานี่สิร้อนดังไฟ
ชีวิตคนนั้นสั้นนัก หาจักยืนยงคงไม่
อิจฉา ริษยา กันไย มิช้าตายไปตามกัน

ของ **สุดา – วรณี**
๒๑ ตุลาคม ๙๗

เมื่อลมหนาว พัดอ้าว ร้าวหัวอก
น้ำค้างตก เยือกเย็น เป็นฝอยฝน
มีเสื้อสวม นวมซ้อน ค่อยผ่อนปรน
หากยากจน ทนหนาว เศร้าทรวงใน
เหมือนมดง่าม ทำเสบียง ไว้เลี้ยงท้อง
หนาวเท่าไร ไม่ต้อง กลัวตักษัย
จักจั่น เจ้าคะนอง เรื่อยร้องไป
แล้งเมื่อไร ได้ยาก ลำบากเอย

ของ **สุดา – วรณี**
๑๑ พ.ย. ๙๗

โบราณว่า "รักสนุก ทุกข์สนัด"
ไม่ประหยัด ยั้งใจ ให้เหมาะสม
สุขระเริง เหลิงล้น จนลอยลม
แม้นพลั้งพลาด อาจล้ม ระทมใจ
หนทางป้อง กันทุกข์ อันสุขุม
คือต้องกุม สติมั่น ไม่หวั่นไหว
สนุกเถิด อย่าเพลิดเพลิน จนเกินไป
ความประมาท พาครรไล สู่ความตาย

ของ **สุดา – วรณี**

๑๖ ธ.ค. ๙๗

ลงเรือน้อย ล่องลอย ไปไกลฝั่ง
เกินกำลัง มักจะล่ม จมเสมอ
ตะเกียกตะกาย หมายฝั่ง หยั่งไม่เจอ
เพราะเผยอ อวดกล้า ชะล่าใจ
จะทำการ สิ่งใด ให้รู้คิด
ประมาณกิจ ถี่ถ้วน ควรไฉน
ตระเตรียมตัว ตรวจสอบ รอบคอบไว้
เกินกำลัง พลั้งพลาดไป เสียใจเอย

ของ **สุดา – วรณี**

๓๐ ธ.ค. ๙๗

จงสืบเท้าก้าวหน้าอย่ายั้งหยุด
ทำความดีที่สุดทุกวิถี
ผู้ที่หยุดในการทำซึ่งความดี
เมธีท่านว่าถอยหลังลง

ของ **สุดา บุษปฤกษ์**
๙ ม.ค. ๙๘

อยากเที่ยวไปในทะเลใต้หรือเหนือ
เรียนรู้จบการเดินเรือจักไปได้
อยากเหาะเหินเดินฟ้านภาลัย
เรียนการบินจะได้ไปดังใจจง
สิ่งใดไม่พ้นพยายาม
จงมีความตั้งใจอย่าใหลหลง
แล้วมานะหมั่นกระทำดังจำนง
จะสำเร็จสมประสงค์ทุกสิ่งอัน

ของ **สุดา บุษปฤกษ์**
๑๑ ม.ค. ๙๘

เรือจ้างแจวส่งข้าม สายชล
แสนเหนื่อยเมื่อยสกนธ์ ยิ่งแท้
จักต้องส่งผู้คน ข้ามฝั่ง
ครูก็ฉันนั้นแล้ ส่งให้ศิษย์ดี

ของ **สุดา บุษปฤกษ์**
๒๙ ม.ค. ๙๘

จันทรจรกระจ่าง ในท่ามกลางหว่างราตรี
อาทิตย์เปล่งรังสี ส่องสว่างกลางทิวา
ธรรมะจะส่งแสง กระจ่างแจ้งทุกเวลา
เป็นประทีปจรัสจ้า ส่องทางสุขแด่ทุกคน

ของ **สุดา – วรณี**

๓๐ ม.ค. ๙๘

แลดูน้ำพุอันพวยพุ่ง
เป็นสีรุ้งในแสงสุรีย์ฉาย
ในแสงจันทร์กระจ่างก็พร่างพราย
ราวกับสายน้ำนั้นมีชีวิต
เป็นภาพพาจิตใจให้เริงร่า
งามตากว่าน้ำนิ่งสนิท
เหมือนดวงหน้ายิ้มยวนย่อมชวนพิศ
ชื่นจิตผิดกว่าหน้าเฉยเมย

ของ **สุดา บุษปฤกษ์**

๒๐ พ.ค. ๙๘

ขึ้นปีใหม่ทำใจให้ใสสด
อนาคตยังมีอีกมากนักหนา
อย่าย่อท้อต่อเคราะห์โศกโชคชะตา
สุขจะมาสู่ท่านวันหนึ่งเอย

ของ **สุดา บุษปฤกษ์**

๑ ม.ค. ๙๙

วิทยุปริทรรศน์
เรื่อง แดนอมตะ

ของ

สุดา บุษปฤกษ์

– ดนตรีดัง แล้วเบาลงเป็นแบ็คกราวนด์ –

ผู้ใด มีใจ ใฝ่สงบ
ใคร่พบ ที่ทาง เงียบสงัด
ร่มเย็น แช่มชื่น รื่นมนัส
แน่นขนัด ความคิดอ่าน อันไม่ตาย
เชิญมาที่นี้
ไม่มีสิ่งร้าย
มีแต่สหาย
เพิ่มพูนปัญญา

– จบเสียงดนตรีก่อนจึงพูด –

สมร – แหม ย่างเท้าเข้ามาในนี้ ดิฉันรู้สึกคล้ายกับแว่วเสียงรอบตัว ๆ ว่า ใครมีใจใฝ่สงบก็เชิญเข้ามาที่นี้ไม่มีสิ่งร้าย มีแต่สหายเพิ่มพูนปัญญา

สุดา – จริงค่ะ บรรยากาศสถานที่นี้ ประกาศตัวของมันเองเด่นชัดเทียวว่า ดินแดนแห่งความสงบ เห็นจะเป็นด้วยความใหญ่ โอ่โถง เงียบสงัด นี่เองนะคะ

สมร – แล้วก็สรรพหนังสือหนังหา ตำรับตำรา ออกมากมายก่ายกองนับไม่ถ้วนด้วยค่ะ

สุดา – คุณคะ คุณเงยหน้าดูเพดานนั่นแน่ะค่ะ

สมร – ดูซิ๊งตานะคะ เพดานสูง สีขาว สีฟ้าอ่อน ลวดลายทอง คุณดูซิคะ ข้างบนนี้รูปดอกไม้ ต่อไปนั้นเทพบุตรเล็ก ๆ โน่นดาว สลับกันเป็นระยะ ๆ

สุดา – ดาวนั้นมีตัวหนังสือบอกชื่อด้วยนะคะ ไม่ใช่ชื่อดาวหรอกค่ะ ชื่อคน

สมร – ไหนคะไหน ขอดูอีกทีเถอะค่ะ คีตส์ เชลล์ ไบรอน ชื่อนักปราชญ์ราชกวีทั้งนั้น แหมรู้สึกคล้ายกับว่า เราย่างเข้ามาในแดนคนไม่ตายแดนอมตชนทั้งนั้น

สุดา – ค่ะ น่าจะชื่อ แดนอมต นะคะ

– ดนตรี –

บุญสม – สถานที่นี้ตั้งอยู่ในกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. นครหลวง แห่งสหรัฐอเมริกา เป็นหอสมุดหนึ่งในจำนวนหอสมุดใหญ่ที่สุดของโลก ๓ แห่ง ชื่อ ไลบรารี่ ออฟ คองเกรส อันเป็นหอสมุดแห่งชาติอเมริกันได้กำเนิดเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน คริสต์ศักราช ๑๘๐๐ นับอายุถึงวันนี้ได้ ๑๕๕ ปี กับ ๔ เดือน

สมร – คุณเคยเล่าให้ดิฉันฟังว่า หอสมุดแห่งชาติอเมริกันนี้ เขาฉลองอายุครบ ๑๕๐ ปี เป็นงานใหญ่เมื่อราว ๕ ปีมานี้ใช่ไหมคะ

สุดา – ใช่ค่ะ แต่คำว่าอายุครบ ๑๕๐ ปี นั้นนะไม่ได้หมายความว่าตึกที่ตั้งห้องสมุด เดี๋ยวนี้ปลูกสร้างมา ๑๕๐ ปีนะคะ

สมร – เอ๊ะ ยังไงกันคะ ดิฉันไม่เข้าใจ

สุดา – หมายถึงอายุองค์การหอสมุดโดยนิตินัย คือว่าแต่เดิม ก่อนที่จะได้อิสรภาพ และก่อนที่จะตั้งเมืองหลวงที่กรุงวอชิงตันนั้น ทางการรัฐบาลอเมริกันอาศัยห้องสมุดที่นิวยอร์กบ้าง ที่ฟีลลาเดลเฟียบ้าง เป็นที่หยิบยืมหนังสือใช้ ต่อมาเมื่อได้อิสรภาพ และสถาปนาเมืองหลวงขึ้นกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. แล้ว จึงได้มีผู้เสนอญัตติตั้งหอสมุดขึ้นเป็นทางการ เมื่อปี ๑๘๐๐

สมร – อ๋อ เข้าใจละค่ะ แล้วที่ทำการหอสมุดที่ตั้งขึ้นเดิมนั้น อยู่ที่ไหนคะ

สุดา – อยู่ที่ตึกแคปิตอล หอประชุมคองเกรส หรือ รัฐสภา รัฐบาลอเมริกันค่ะ

สมร – อ๋อ เข้าใจละค่ะ เลยได้ชื่อว่า ไลบรารี่ ออฟ คอง เกรส แล้วตัวหอสมุดที่เราเข้ามาชมเดี๋ยวนี้ละคะอายุสักเท่าไร

สุดา – เริ่มสร้างเมื่อปี ๑๘๙๐ แล้วเสร็จปี ๑๘๙๘ ค่ะ

สมร – อ๋อ ก็เพิ่งจะ ๕๗ ปีเท่านั้นนะคะ เอ ทำไมถึงได้มีหนังสือมากมายเต็มตึกใหญ่โตออกยังงี้

สุดา – ไม่ใช่เต็มแต่อย่างเดียวนะคะ จนต้องสร้างเพิ่มขึ้นอีกตึกหนึ่งแน่ะคะ คุณดูตรงหน้าต่างเฉลียงนี้ก็ได้ค่ะ นี่อย่างไงล่ะคะ ตึกใหม่สีขาวข้ามถนนไปนั่นแหละค่ะ ตึกนั้นก็ทำท่าจะเต็มอีกแล้ว

สมร – นั่นนะซี แปลว่าเขาต้องถือว่า หนังสือเป็นสิ่งที่มีค่าเหลือเกิน และงานหอสมุดเป็นงานสำคัญเหลือเกิน ก่อสร้างเสร็จมาเพียง ๕๗ ปี การงานถึงได้เป็นปึกแผ่นใหญ่เพียงนี้

– ดนตรี –

(พูดเมื่อดนตรีเบาลง)

สมร – จุ ๆ ๆ ๆ นี่ห้องอ่านหนังสือใหญ่ ใช่ไหมคะ

สุดา – ใช่ค่ะ ห้องนี้อยู่ใต้โดมหลังคาพอดีเทียวค่ะ ลองแหงนหน้าซิคะ จะเห็นวงโค้งข้างบนสูงลิ่ว ไม่มีอะไรกั้นเลย เราขึ้นไปดูบนเฉลียงโค้งชั้นบนดีไหมคะ

(พูดเมื่อดนตรีจบ)

บุญสม – จากเฉลียงโค้งเหนือห้อง อ่านหนังสือใหญ่แลขึ้นไปเบื้องบน ท่านจะเห็นด้านในหลังคาโดม, เรียงรายด้วยภาพเขียนสีสด ฝีมือเขียนงดงาม, ภาพต่าง ๆ ล้วนชวนให้เห็นชีวิตและอุตสาหะวิริยภาพของชนชาวอเมริกันในกาลอดีต รอบโค้งวงกลมมีดวงไฟเรียงชิด ๆ ต่อกัน เป็นเส้นรอบวงกลมแพรวพราวแลลงไปเบื้องล่าง ท่านจะเห็นทุกอย่างจัดเป็นวงกลมเช่นเดียวกัน โต๊ะหนังสืออยู่ตรงกลาง รอบวงกลม ชั้นในเป็นคอกเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ รอบวงกลมถัดไปเป็นที่ประชาชนมาติดต่อ ถัดไปเป็นแนวตู้เจ้าหน้าที่ ตู้บัตรค้นหนังสือตลอดจนโต๊ะอ่านหนังสือ ล้วนจัดเป็นวงกลมเป็นชั้น ๆ จากเฉลียงเบื้องบน, แลเห็นทุกอย่างเป็นระเบียบ, ไม้ขัดเป็นเงาแลดูคล้ายกับพระอาทิตย์ทรงกลดมีคลื่นแสงเป็นชั้น ๆ มีเส้นทางเดินเป็นรัศมีโดยรอบ

สุดา – นั่นดูเหมือนคนไทยนะคะที่ผูกเน็คไทสีน้ำเงินคนนั้นนะคะ

สมร – อาจจะใช่ อาจจะไม่ใช่ แหมคนเข้ามาอ่านหนังสือในนี้ หลายชาติหลายภาษาเหลือเกิน ดูซิคะทั้งหนุ่มสาว เฒ่าชรา เจ้าหน้าที่ไม่เห็นได้หยุดเลยนะคะ คนนั้นไป คนนี้มา

สุดา – นั่นซิคะ ดูไม่ได้หยุดเลย ทั้ง ๆ ที่เขามีบัตร มีบัญชี ให้เราช่วยตัวเราเองสารพัด

สมร – อย่างเราจะยืมหนังสือ ไปบอกชื่อหนังสือให้เขาหยิบได้ไหมคะ

สุดา – ไปถามไม่ได้หรอกคะ เป็นงานของเขามากเกินไปค่ะ ถ้าเราถามเขาก็จะชี้ให้เราไปที่ตู้บัตรหนังสือ แล้วช่วยตัวเอาก่อนค่ะ ลองดูไหมคะ

(เสียงชักลิ้นชัก)

สมมุติว่า คุณจะอ่านหนังสือพระราชประวัติรัชกาลที่ ๖ คุณก็ดูตัว วี วชิราวุธ แล้วก็จดเบอร์ประจำหนังสือที่ต้องการ จดชื่อหนังสือ ชื่อคนแต่ง ปีที่พิมพ์เลขหนังสือลงในบัตรที่เขามีไว้ให้เยอะแยะ

สมร – บัตรในลิ้นชักนี้ บัตรชื่อหนังสือ หรือชื่อคนแต่งคะ

สุดา – ทั้งสองอย่างค่ะ เก็บไว้รวมกัน

สมร – เอ๊ะ เขาทำยังไงคะ

สุดา – เขาบอกด้วยซิคะ แผ่นบัตรขาวธรรมชาติเหมือนกันนี่แหละค่ะ แต่ถ้าคุณดูที่ขอบ คุณจะเห็นขอบขาวธรรมชาติก็มี ขอบสีแดงก็มี ขอบก็เป็นบัตรชื่อคนแต่ง แต่ขอบแดงเป็นบัตรค้นเรื่อง

สมร – ยังงี้ใช่ไหมคะ สมมุติว่า ดิฉันดูขอบบัตรตรงชื่อวชิราวุธ ก็เป็นหนังสือแต่ละเล่มที่ท่านทรงไว้ใช่ไหมคะ

สุดา – ใช่ค่ะ

สมร – แล้วจำพวกขอบแดงชื่อ วชิราวุธเหมือนกันละคะ

สุดา – นั่นก็เป็นหนังสือเรื่องเกี่ยวกับพระองค์ท่าน อาจจะเป็นพระราชประวัติ หรือพระบรมราโชบายในการปกครองแผ่นดิน หรือพระจริยานุวัตร พระปรีชาสามารถในการประพันธ์

สมร – อ้อ ดิฉันเข้าใจละค่ะ บัตรพวกนี้มีประโยชน์ดีนะคะ น่าจะจดไว้จะได้ใช้เหมือนกัน

สุดา – ที่นี่เขาพิมพ์บัตรพวกนี้ไว้จำนวนมาก ๆ ต่อหนังสือเล่มหนึ่ง ๆ ค่ะ สำหรับใช้และสำหรับขายให้ห้องสมุดต่าง ๆ ทั่วไปค่ะ

สมร – ดีนะคะ สะดวกดีมาก เขาพิมพ์ที่นี่แหละหรือคะ

สุดา – ทางด้านตึกสุดโน้น แน่ะค่ะ ไปดูไหมคะ

– ดนตรี –

สมร – แน่ะ คุณคะ นั่นดูเหมือนคุณสวัสดิ์

สวัสดิ์ – สวัสดีครับ คุณจะไปไหนครับ

สมร – เราว่าลองจะไปขอยืมหนังสือ เกี่ยวกับประเทศอ่านสัก ๒–๓ เล่ม ดิฉันมีการบ้านจะต้องเขียนเกี่ยวกับการศึกษาเมืองเราค่ะ

สวัสดิ์ – เดินข้ามไปตึกใหม่มิดีหรือครับ หนังสือเกี่ยวกับประเทศทางตะวัน-ออกอยู่ทางตึกโน้น

สมร – ต้องไปตึกโน้นด้วยหรือคะ ถ้าจะยืมได้

สุดา – ถ้าเรารีบไม่ต้องไปก็ได้ค่ะ เพราะหนังสืออยู่ไกล สักแค่ไหน เราจดชื่อหนังสือที่เราต้องการ ใส่บัตรยืม เจ้าหน้าที่เขาจะเอาบัตรยืมใส่กรักเล็ก ๆ กดสวิตช์ให้เคลื่อนไปตามท่อ เหมือนรถไฟน้อย ๆ เคลื่อนไปในอุโมงค์ ถึงสถานีก็หยุด เจ้าหน้าที่ประจำตู้หนังสือ ก็จะหยิบหนังสือที่เราต้องการใส่กล่อง กดสวิตช์กลับมา ขบวนรถไฟสายน้อย ๆ ก็เคลื่อนมาถึงสถานี คือห้องอ่านหนังสือก็หยุด เจ้าหน้าที่เขาก็จะหยิบหนังสือ ออกจากกล่องส่งให้เรา

สมร – แหม สะดวกสบายเหลือเกินนะคะ อย่างนี้ใครจะไม่อยากอ่านหนังสือ แหม ดิฉันเห็นหนังสือมากมายอย่างนี้รู้สึกสงสารคนตาพิการเหลือเกินค่ะ แกขาดประโยชน์ อันควรได้จากปัญญามนุษย์มากเหลือเกิน

สวัสดิ์ – แต่คนตาพิการที่นี่ เขาค่อยยังชั่วกว่าที่อื่นนะครับ นอกจากจะมีหนังสือตัวนูนมากมายแล้ว ยังมี Talking Books อีก

สมร – เอ๊ะ เป็นยังไงคะ

สุดา – อยู่ทางตึกใหม่ค่ะ อยากดูไหมคะ

สมร – ดีซิคะ

สวัสดิ์ – ลอดอุโมงค์ใต้ถนนไปก็แล้วกันนะครับ จะได้ไม่ต้องออกทางประตูเสียเวลาให้เขาตรวจกระเป๋าวันละหลาย ๆ หน

สมร – ดีเหมือนกันค่ะ

– ดนตรี –

บุญสม – เมื่อปี ๑๘๙๗ หอสมุดคองเกรส ได้เริ่มบริการคนตาบอด จัดให้มีคนอ่านหนังสือให้คนตาบอดฟังเป็นประจำทุกวันเวลาบ่าย กิจการนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายมาก เมื่อหลังสงครามคนตาพิการเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทางการหอสมุดได้ขยายกิจการอ่านหนังสือให้เจริญขึ้นและประดิษฐ์ Talking Book ซึ่งมีลักษณะคล้ายเครื่องเล่นแผ่นเสียง ซึ่งทางการจัดให้สมาชิกตาพิการยืมไปใช้ประจำที่บ้าน มีกรรมการคัดเลือกหนังสือ ซึ่งควรบันทึกลงแผ่นเสียงและคัดเลือกคนอ่านที่เสียงดีจริง ๆ การอ่าน เขาอ่านข้อความตั้งแต่หน้าปก ตลอดจนคำนำไปจนถึงตัวเรื่องในหนังสือ ส่วนชื่อหนังสือที่แผ่นเสียงก็เป็นตัวอักษร

นูน Braille สำหรับคนตาบอดเลือกหยิบได้ด้วยตัวเอง กิจการหนังสือเสียงนี้แพร่หลายมาก มีสมาชิกทั่วประเทศอเมริกา

สมร – แหม ดูหนังสือเสียงนี้แล้ว ดิฉันชื่นใจเหลือเกินค่ะ ชีวิตคนตาเสียคงจะได้อาศัยหนังสือนี้มากเทียวนะคะ

สุดา – คุณพูดเหมือนใจจริง ๆ

สวัสดิ์ – คุณศรัทธา ก็ลองคิดจัดบันทึกหนังสือไทยบ้างซีครับ กิจการเขามีที่นิวยอร์ก

สุดา – ค่ะ สักวันหนึ่ง ดิฉันชอบเหลือเกิน

สมร – เจ้าหน้าที่แผนกนี้ส่วนมากตาเสียนะคะ คุณเห็นไหม

สวัสดิ์ – ครับ แต่ทำงานแคล่วคล่องว่องไว น่าชมจริง ๆ

– ดนตรี –

สมร – หอสมุดคองเกรสนี้ได้หนังสือมาอย่างไรคะ ถึงได้เจริญรวดเร็วอย่างนี้ มีหนังสือทุกประเภททุกภาษาใช่ไหมคะ

สุดา – สังเกตจากที่เราเดินดูมา นี่ก็เหมือนมีทุกภาษาทุกวิชา ตลอดจนดนตรีด้วย

สวัสดิ์ – ในขั้นแรกต้องซื้อ จากอังกฤษเป็นส่วนมากครับ ต่อมารัฐบาลซื้อห้องสมุดส่วนตัวของประธานาธิบดี เจฟเฟอร์ซัน นักสะสมหนังสือที่มีชื่อ แต่ต่อมาเมื่อสงครามปีคริสต์ศักราช ๑ พัน ๘ ร้อย ๑๔ หอสมุดเดิมถูกเผา หนังสือเสียหายมาก หลังสงครามรัฐบาลจึงได้ตั้งผู้แทน กวาดซื้อหนังสือที่มีค่ามีประโยชน์ทุกชนิด จากทุกประเทศในยุโรป ซึ่งได้ผลดีมาก ปี ๑๘๘๐ รัฐบาลออกกฎหมายคุ้มครองลิขสิทธิ์ในการแต่งหนังสือ และออกกฎหมายให้สิ่งพิมพ์หนังสือทุก

เล่มที่พิมพ์ในอเมริกา ให้หอสมุดอย่างละหนึ่งเล่ม หอสมุดจึงมีหนังสือที่พิมพ์ในอเมริกาทุกเรื่อง หนังสือจึงได้เพิ่มจำนวนรวดเร็วเหลือเกิน

สุดา – กิจการซื้อหนังสือ ต่างประเทศของเขาก็ดีคะ ห้องสมุดมีตัวแทนอยู่ทุกประเทศในโลก สำหรับจัดซื้อหนังสือ หนังสือที่ดีเด่นนะคะ ตัวแทนซื้อจัดส่งได้ทันที ส่วนหนังสือธรรมดาก็ส่งแคตตาล็อคให้เจ้าหน้าที่ในห้องสมุดเลือกเพื่อสั่งซื้อด้วย

สมร – มิน่าละ ที่เมืองไทยเรามีไหมคะ

สุดา – มีค่ะ เจ้าหน้าที่ฝ่ายหนังสือไทย พม่า และอินโดจีน เขาเดินทางไปประเทศเราเมื่อเร็ว ๆ นี้เองนะคะ แล้วก็จัดผู้แทนไว้

สมร – มิน่าละ จึงได้มีหนังสือใหม่ ๆ ให้เรายืมอ่านได้ทันใจ

สวัสดิ์ – กิจการที่ทำให้หนังสือที่นี่มีจำนวนครบถ้วน แล้วก็น่าสนใจมีอีก ๒ อย่างครับ

สมร – อะไรคะ

สวัสดิ์ – อย่างหนึ่งก็คือ การแลกเปลี่ยนหนังสือกับประเทศต่าง ๆ ครับ หนังสือที่แลกเปลี่ยนตามข้อตกลงกับประเทศต่าง ๆ ก็คือ เอกสารโฆษณาราชการ เช่นราชกิจจานุเบกษาของเราเป็นต้น สำหรับประเทศเรา ผมเข้าใจว่าหอสมุดวชิราวุธ เป็นเจ้าหน้าที่จัดการแลกเปลี่ยน

สมร – แล้วอีกอย่างหนึ่งล่ะคะ

สวัสดิ์ – อีกอย่างหนึ่งก็คือคนสำคัญ ๆ ของประเทศเขา แลเห็นความสำคัญของหอสมุดครับ เช่นประธานาธิบดี วู้ดโร วิลสัน ได้ยกห้องสมุดส่วนตัวให้ห้องสมุดคองเกรส มีหนังสือตั้ง ๙,๐๐๐ เล่ม แล้วก็มีเอกสารต่าง ๆ ที่มีค่ามาก

สุดา–สมร แล้วใครอีกคะ

สวัสดิ์ – ทายาทของท่านประธานาธิบดีลินคอร์นก็ยกเอกสารส่วนตัวของประธานาธิบดีลินคอร์นให้หอสมุดคองเกรสครับ แต่เพิ่งเปิดเผยให้ประชาชนอ่านได้เมื่อ ๘ ปีมานี้เอง มีคนตื่นเต้นสนใจมาก เพราะมีค่าแก่ประวัติศาสตร์มาก

สมร – หนังสือพวกนี้เขายืมออกจากหอสมุดคองเกรสนี้ได้ไหมคะ

สุดา – ตามปกติไม่ได้หรอกคะ เพราะเขามีหน้าที่ต้องส่งให้รัฐสภา เวลารัฐสภาต้องการ แต่ถ้าเป็นการยืมทางราชการ การแลกเปลี่ยนระหว่างหอสมุดด้วยกัน และทางสถานทูตยืมได้ค่ะ

สวัสดิ์ – การยืมนี้สะดวกมากครับ เราเพียงแต่ยกหูโทรศัพท์บอกชื่อหนังสือชื่อคนแต่งให้เขา หรือถ้าเราต้องการเร็ว ก็บอกเบอร์ประจำหนังสือด้วย บอกชื่อ บอกที่อยู่ของเรา ยืมบ่ายวันนี้ พรุ่งนี้เช้ารถเขาก็เอาหนังสือที่เรายืมมาส่งให้ถึงสถานทูต อ่านเสร็จแล้วเราโทรศัพท์บอกเขา รถหอสมุดก็จะมารับหนังสือคืน ถึงสถานทูตทีเดียวครับ

สมร – มิน่าเล่า ดิฉันถึงได้เห็นรถของหอสมุดตามถนนโน้นถนนนี้บ่อย ๆ ยังคงนึกสงสัยในใจเลยคะว่า รถพวกนี้แล่นไปไหนทุกวัน ๆ

สุดา – คุณพูดอย่างนี้ทำให้ดิฉันได้คิดค่ะ หอสมุดที่มีแต่หนังสือดี ๆ เท่านั้นจะเรียกว่าแดนไม่ตายไม่ได้หรอกค่ะ ถ้าให้บริการแก่คนอย่างแคล่วคล่องว่องไวกว้างขวาง ทั่วถึงอย่างนี้ จึงจะน่าเป็นแดนอมตะ

– ดนตรี –

(จากรายการวิทยุปริทรรศน์ ออกอากาศทางสถานีวิทยุศึกษา)

อนุสาวรีย์

สุดา บุษปฤกษ์

ศักราชสองพันร้อยสามสิบหก
พระนเรศวรทรงยกกองทัพใหญ่
ไปปราบปรามไพรีบีฑาไทย
เจ้ากรุงไกรละแวกให้แหลกลาญ
พระเสด็จผ่านปราจีนบุรี
พักแรมที่ค่ายพระทำนบสถาน
ณ ตำบลผักชะไพรพนานต์
ในย่านอำเภอวัฒนานคร

ลุศกสองพันห้าร้อยสิบสี่
เมืองปราจีนบุรีมีอนุสรณ์
พระนเรศวรกำจัดดัสกร
เป็นถาวรสถานตระการตา
รังสฤษฏ์ตามกระแสพระดำริ
พระภูมิพลราชปรารถนา
ให้ราชกิจพระวีรราชา
ประจักษ์แจ้งแก่มหาชนทั่วไป

ข้าแต่พระนเรศวรเป็นเจ้า
พระผ่านเกล้าสถิตสถานพิมานไหน
ถึงเวลาล่วงมานานสักปานไร
ชาวไทยยังมั่นกตัญญู
พระประกาศอิสรภาพยังซาบซ่าน
พระกฤดาภินิหารแซ่ซ้องอยู่
พระยุทธหัตถีปราบริปู
ยังทูนเทิดเชิดชูบวงบูชา

ขอให้อนุสาวรีย์พระวีรราช
น้อมนำชาติชาวไทยให้แกล้วกล้า
รักษาพระมรดกที่ตกมา
คืออาณาจักรไทยนี้ไว้เทอญ ฯ

นเรศวรมหาราชเจ้า จอมไผท ไทยเฮย
ตลอดพระชนมายุขัย ต่อสู้
มอญม่านเขมรภัย รอบทิศ
พระเผด็จศึกกู้ เกียรติก้องธาตรี

ยลอนุสาวรีย์สร้างแด่ พระองค์ ท่านฤๅ
ระลึกอนุสาวรีย์ทรง สฤษฎ์ไท้
คือเอกราชมั่นคง ของชาติ ไทยแฮ
โปรดช่วยพิทักษ์ไว้ ชั่วฟ้าดินสลายโสตถิ์เทอญ ฯ

แต่งลงในหนังสือ อนุสรณ์ อนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๔

วิทยุปริทรรศน์
เรื่อง สภากาชาดโลมแดง

ของ

สุดา บุษปฤกษ์

เสียง บึ่น และระเบิดดัง แล้วเฟด........

ส. ท่านผู้ฟังทั้งหลาย

แม้ว่าข้าพเจ้าจะไม่เรียนให้ท่านทราบ ทุกท่านก็ย่อมจะทราบดีว่า เสียงก้องกัมปนาทที่ท่านได้ยินนี้ คือเสียงที่ไม่มีใครต้องการ เสียงนี้คือสัญญาณแห่งการบาดเจ็บล้มตายอย่างน่าสยดสยอง อันที่จริงทั้ง ๆ ที่สงครามเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทุกยุคทุกสมัย แต่ว่า ความน่าสยดสยองของสงครามเป็นสิ่งที่โลกเพิ่งจะทราบจริง ๆ เมื่อ ๙๓ ปีมานี้เอง โดยชาวสวิสผู้หนึ่งชื่อ อังรี ดูนังต์ ได้ไปเห็นการรบใหญ่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งในประเทศอิตาลี แล้วเขียนหนังสือบรรยายถึงการบาดเจ็บล้มตายอย่างน่าอเนจอนาถของทหารในที่รบไว้ หนังสือเล่มนี้ได้พิมพ์และแปลแพร่หลายไปทั่วยุโรป ทำให้คนเกิดสมเพช สงสาร จนกระทั่งได้จัดให้มีการประชุมระหว่างประเทศขึ้นที่เมืองเจนีวา เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๐๖ ร่วมกันคิดจัดการในเรื่องการรักษาพยาบาลทหารเจ็บไข้ในสนามรบขึ้นเป็นครั้งแรก และองค์การการกุศลอันใหญ่ยิ่งของโลกที่เรียกว่า "การกาชาด" ก็ได้กำเนิดมาแต่ครั้งนั้น

(ดนตรี)

ส. – เวลาได้ล่วงไปแล้ว ๑๒ ปี นับตั้งแต่ปีที่ "การกาชาด" ได้กำเนิดขึ้นจนบัดนี้ ในเวลา ๙๓ ปีนี้ กิจการกาชาดได้แพร่หลายไปทั่วโลก คนทุกเพศทุกวัยรู้จักดีว่าเครื่องหมายกากบาทสีชาด บนพื้นขาว เป็นเครื่องหมายแห่งการกุศลบรรเทาทุกข์ภัย ไข้เจ็บ ไม่เลือกชั้น เลือกชาติ ศาสนา

หมอ – อ้อ คุณอยู่นี่เอง ผมยินดีแนะนำคุณให้รู้จัก คุณหลวงประจักษ์เวชสิทธิ ครับท่านเป็นรองผู้อำนวยการกองบรรเทาทุกข์ของสภากาชาดไทย และท่านยินดีที่คุณสนใจในกิจการของสภา-กาชาดมาก

ส. – สวัสดีค่ะ คุณหมอ สวัสดีค่ะ คุณหลวง ดิฉันขอบพระคุณมากค่ะที่คุณหลวงจะกรุณาให้ความรู้เรื่องกาชาด ดิฉันขอเรียนถามเดี๋ยวนี้นะคะว่า กิจการกาชาดของประเทศเรานี้เกิดขึ้นในสมัยที่มีงานกาชาดที่สวนสราญรมย์ทุกปีราว ๆ ปี ๒๔๖๙ หรือ ๗๐ ใช่ไหมคะ

คุณหลวง – เกิดขึ้นก่อนนั้นนานครับ เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ร.ศ. ๑๑๒ ในรัชกาลที่ ๕ แน่ะครับ

ส. – อ๋อ เมื่อเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ พุทธศักราช ๒๔๓๖ ตั้ง ๖๓ ปีมาแล้วหรือคะ ประเทศเราตั้งสภากาชาดขึ้นรักษาพยาบาลทหารที่บาดเจ็บครั้งนั้นหรือคะ

คุณหลวง – ถ้าจะกล่าวให้ถูกต้องจริง ๆ ละก็ แต่ก่อนต้องเรียกว่า สภาอุณา-โลมแดงครับ เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ทีแรก ยังไม่มีกองการกุศลทำงานพยาบาลให้เป็นกิจจะลักษณะเลย ผู้ที่คิดก่อตั้งให้มีกองการกุศลนี้

ก็คือ กลุ่มสุภาพสตรีไทยเรานี่เอง มีท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกร-วงษ์ เป็นหัวหน้า ท่านกราบทูลสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าองค์ที่เสด็จสวรรคตเมื่อปลายปีที่แล้วนี่แหละครับ ขอให้ทรงเป็นผู้บำรุงการที่จะตั้งสภาการกุศลช่วยทหารที่เจ็บป่วยขึ้น เวลานั้นสมเด็จพระพันวัสสาท่านทรงเป็นพระบรมราชเทวีครับ

ส. – แล้วงานสภาอุณาโลมแดงที่ตั้งครั้งแรกนั้นเป็นผลดีมากไหมคะ

คุณหลวง – ถ้าจะว่าถึงผลงานที่ต้องการเวลานั้น นับว่าดีทีเดียวครับ เรี่ยไรเงินได้มาก ส่งยา ส่งเครื่องพยาบาลให้กำลังทหาร แล้วก็มีแพทย์ผู้ดูแลการพยาบาลด้วยครับ แต่ยังไม่ถึงกับมีโรงพยาบาลของสภา

ส. – โรงพยาบาลของสภาเกิดขึ้นเมื่อไรคะ

หมอ – เกิดขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๕ ท่านเสด็จสวรรคตครับ พระโอรสธิดาของท่านร่วมกันสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ให้เป็นโรงพยาบาลของสภาอุณาโลมแดง ที่เรียกชื่อใหม่ว่า สภา-กาชาดสยาม แต่ว่า ในขั้นแรกสภากาชาดไม่มีเงินเลี้ยงโรงพยา-บาลเลยต้องโอนให้เป็นโรงพยาบาลของทหารไปก่อน ต่อมาอีก ๒ ปี สภากาชาดได้เงินอุดหนุนจากรัฐบาล และเงินที่มีผู้ศรัทธาบริจาคพอที่จะดำเนินการเป็นอิสระได้ จึงได้รับโอนกิจการมาดำเนินการเอง

ส. – ถ้าเช่นนั้นก็นับว่า กิจการสภาอุณาโลมแดงหรือสภากาชาดของไทยเรานี้ เริ่มเป็นปึกแผ่นมาแล้วเมื่อ ๔๐ ปีเศษมานี้เอง ใช่ไหมคะ

คุณหลวง – ใช่ครับ

หมอ – อันที่จริง เวลา ๔๐ ปี ก็ไม่สู้นานนะครับ แต่ว่ากิจการกาชาดขยายตัวรวดเร็วมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่งสันนิบาตสภากาชาดของโลกได้ยอมรับสภากาชาดเราเข้าเป็นสมาชิกเมื่อปี ๒๔๖๔

คุณหลวง – จริงครับ ผมรู้สึกว่า เห็นจะเป็นเพราะคนไทยเราเป็นพุทธศาสนิกชน มีใจศรัทธาในการทำบุญ ทำกุศลช่วยเหลือบรรเราทุกข์เพื่อนมนุษย์จริง ๆ กิจการของสภากาชาดเราจึงได้เจริญเร็ว ใช่ไหมครับคุณหมอ

หมอ – ครับ คุณย่างเท้าเข้าโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เมื่อไร คุณจะเกิดความรู้สึกอย่างนั้นทันทีเทียวครับ และเห็นชื่อตึก ก็เท่ากับคุณแลเห็นรายชื่อคนที่มีใจบุญใจกุศลจารึกไว้กับสภากาชาด ดูบัญชีนี้สิครับ ตึกชื่อศรียาภัยเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ตึกบัญจมราชินี พ.ศ. ๕๙ ตึกวชิราวุธ ตึกจิระประวัติ พ.ศ. ๖๐ ตึกสุทธาทิพย์ พ.ศ. ๖๓ นี่นับว่าเป็นจำนวนน้อยนะครับ เพราะว่าอยู่ในระหว่างสงครามโลกครั้งแรก ฐานะทางเศรษฐกิจทำให้เราทำบุญได้ไม่สมใจ แต่พอเสร็จสงครามโลกครั้งแรก คุณดูซีครับ ตึกเกิดขึ้นเกือบจะทันใจพวกเราที่ต้องการช่วยเหลือคนเจ็บไข้เทียวครับ

คุณหลวง – เมื่อหลังสงครามโลกครั้งแรกแล้ว ตึกของสภากาชาดเราเกิดขึ้นสะพรั่งน่าชื่นใจ คุณดูซีครับ ปี ๒๔๖๖ ปีเดียวเราได้ตึกหลิมซีลั้น ตึกจักรพงษ์ ตึกชุ่ม ตึกอักเซลซัน ยอนซัน ตึกสุวรรณเตมีย์ ตึกสิงหเสนี แล้วยังมีเตียง มีเครื่องใช้เพิ่มขึ้นมากมายเกือบจะทันใจพวกเราที่เป็นหมอแน่ะครับ

ส. – แหม ทั้งคุณหลวง คุณหมอพูดว่า เกือบจะเกือบจะทันใจ แปลว่าอยากจะให้มีมากกว่านี้อีกใช่ไหมคะ

หมอ – (หัวเราะ) ใช่ครับ คุณเชื่อภาษิตที่ว่า "อโรคยา ปรมา ลาภา ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง" ไม่ใช่หรือครับ พวกเราที่เป็นชาวสภากาชาดต้องการให้เพื่อนมนุษย์ทุกชาติทั้งโลก มีลาภประเสริฐนี้ครบถ้วนทุกคน ครับ

ส. – ดิฉันขออนุโมทนาน้ำใจของท่านทุกคนที่เป็นเช่นนี้อย่างจริงใจค่ะ การงานของสภากาชาดเวลานี้มีสักกี่แขนงคะ

คุณหลวง – ในปัจจุบันนี้มีกองแยกอยู่ ๔ กองครับ มีกองบรรเทาทุกข์และอนามัย กองวิทยาศาสตร์ กองอนุกาชาด กับกองอาสากาชาด งานของกองบรรเทาทุกข์และอนามัยนั้น คุณจะเห็นอยู่เสมอ ไม่ว่ามีงานชุมนุมคนจำนวนมาก ๆ ที่ไหน ถ้าบังเอิญคุณต้องบาดเจ็บหรือประสบอุบัติเหตุ คุณจะเหลียวหน่วยพยาบาลแถวบริเวณงานนั้นได้เสมอ อุทกภัย อัคคีภัย จะเกิดขึ้นที่ไหน คุณจะเห็นหน่วยบรรเทาทุกข์ของสภากาชาดรีบรุดเข้าไปช่วยทันที ไม่ว่าทางน้ำหรือทางบก

ส. – แล้วก็สถานีอนามัยก็เป็นงานของกองนี้หรือคะ

คุณหลวง – ครับ ในกรุงเทพ ฯ ก็มี ต่างจังหวัดก็มี จังหวัดไหนมีสถานีอนามัย ราษฎร ชาวบ้านก็ได้พึ่งพาเวลาเจ็บไข้ครับ เสียดายที่ยังมีจำนวนน้อยมาก เราอยากจะขยายให้มีมากกว่านี้ถ้ามีทุนพอ งานที่มีสาขาแพร่หลายมากอีกอย่างหนึ่ง ก็คืองานของกองอนุกาชาด

หมอ – เรื่องของอนุกาชาด คุณคงรู้จักดีนะครับ เพราะว่าเป็นงานที่สภากาชาดร่วมมือกับกระทรวงศึกษาใกล้ชิดมาก

ส. – ค่ะ ดิฉันยังจำการเรียนพิเศษ การฝึกหัดปัจจุบัน พยาบาลสมัยที่เป็นอนุสมาชิกกาชาดได้ทำพิธีปฏิญาณตัวว่า "ข้าจะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น" ก็เป็นพิธีที่ตรึงใจพวกเราตั้งแต่สมัยที่เป็นเด็กมาจนกระทั่งทุกวันนี้

หมอ – หน่วยอนุกาชาดทั่วประเทศของเราเวลานี้มีถึง ๖ พัน ๔ ร้อยกว่าหน่วยครับ มีสมาชิกชายหมื่นเศษ สมาชิกหญิงสองแสนแปดหมื่นเศษแน่ะครับ

คุณหลวง – น่ายินดี สมัยนี้เด็กได้รับการอบรมเกี่ยวกับการกาชาดของเรามีมากแล้วก็คงเป็นเพราะการอบรมอย่างนี้เองที่ช่วยให้งานอาสากาชาดเจริญรวดเร็วทำประโยชน์มาก ทั้งเวลาบ้านเมืองมีเหตุการณ์ฉุกเฉินและปกติ

ส. – ค่ะ พวกผู้หญิงเรา ทั้งที่เป็นข้าราชการ เป็นแม่บ้าน เต็มใจทำงานอาสากาชาดกันจริง ๆ ค่ะ เราช่วยเหลือทหารที่เจ็บป่วยเวลาสงครามด้วยความเต็มใจจริง ๆ เมื่อหน้าหนาวปีที่แล้ว เราก็รวบรวมเสื้อผ้าไปแจกราษฎรที่ยากจนทางจังหวัดภาคอีสานด้วยความเห็นใจ อยากช่วยเหลือจริง ๆ ค่ะ

คุณหลวง – เชิญคุณไปชมงานกาชาดปีนี้บ้างซีครับคุณจะได้เห็นกับตาเองว่าการกาชาดเวลานี้ผิดไปกับสมัยที่คุณเป็นนักเรียนสักแค่ไหน

หมอ – ไปกับเราเดี๋ยวนี้ก็ได้ครับ

ส. – จะไม่รบกวนมากไปหรือคะ

หมอ – ท่านจะช่วยให้คุณเข้าใจกิจการกาชาดได้มากครับ ปีนี้ท่านก็เป็นกรรมการอำนวยการวันกาชาดเหมือนปีก่อน งานกาชาดปีนี้มีตั้งแต่วันที่ ๙ เดือนนี้ และวันที่ ๑๐ ที่ ๑๑ เป็นเวลา ๓ วันครับ มีที่สถานเสาวภาเหมือนปีที่แล้ว

คุณหลวง – เชิญเถิดครับ การทำให้คนเข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของงานกาชาดเป็นความยินดีของผม

(ดนตรี)

ส. – แหม คุณศรีคะ ทีแรกดิฉันนึกว่า จะมีคนไม่มากเท่าไร แต่จนป่านนี้คนก็ยังมากันเรื่อย ๆ

ศรี – คุณดูไฟที่แต่งต้นสนรอบสระหน้าตึกสถานเสาวภาซีคะ สว่างไสวดีจริง

ส. – อ้อ เวลานี้หน้าน้ำ สระหน้าตึกใหญ่นี่เลยน้ำเต็ม เห็นดอกบัวสลอนน่าดู

ศรี – แหม จนแน่นอย่างนี้ ดูอะไรลานตาไปหมดค่ะ เห็นแต่หน้าตาพวกอนุสมาชิกที่เดินอยู่แจ่มใสสมเป็นเจ้าของงานนะคะ

คุณหลวง – ผู้ที่แจ่มใสที่สุดก็คือสมเด็จพระราชินี ครับ ปีนี้ท่านทรงเป็นองค์สภานายิกาสภากาชาด การเปิดงานปีนี้จึงได้พิเศษกว่าปีก่อน ๆ ท่านไม่ได้เสด็จมาในพิธีนี้พร้อมกับในหลวงหรอกครับ ท่านประทับอยู่ที่งานก่อนในฐานะเจ้าของบ้าน รอรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ส. – คนแน่นอย่างนี้ เราเดินตามเขาก็แล้วกันนะคะ ถึงไหนก็ดูนั่นก่อน

ศรี – หันไปดูทางหน้าตึกอีกเดี๋ยวเถิดค่ะ ดูเหมือนจะจุดดอกไม้ไฟกันค่ะ แหมสว่างทีเดียว เป็นประกายสีเขียว สีแดงจ้าไปหมด

ส. – ก็ครึกครื้นดีนะคะ คงมีงานแสดงหลายอย่าง

คุณหลวง – ครับ มีทั้งงานเอกชนภายนอกช่วย และงานแผนกต่าง ๆ ของเรามาร่วมแสดง กระโจมปี่พาทย์อยู่ทางด้านซ้ายโน่น ถัดไปก็มีโขน โรงละคร โรงงิ้ว จำอวด กระโจมดนตรี เรียงรายต่อเนื่องกันไปตามบริเวณสถานที่งานของแผนกต่าง ๆ ก็มีการประกวดภาพ ประกวดเด็ก ประกวดร้องเพลง แล้วก็งานแสดงกิจการของกองวิทยาศาสตร์ สภากาชาดไทยซึ่งมีหลายแผนกครับ

ส. – อ้อ กองวิทยาศาสตร์อยู่ที่สถานเสาวภานี่เองหรือคะ

คุณหลวง – ครับ คุณผ่านสถานเสาวภานี่เมื่อไรละก็ ทราบเถิดครับว่าที่ข้างในนี้เขาทำเซรุ่มแก้พิษงู ทำวัคซีนกันโรคกลัวน้ำ ทำพันธ์ ทำหนองฝี ป้องกันไข้ทรพิษ

ส. – อ้อ ผลงานของสถานเสาวภานี่เองนะคะ ที่เป็นที่พึ่งของคนที่ถูกสุนัขบ้ากัด ถูกงูกัด

ศรี – แหม หยุดตรงนี้เถอะค่ะ ดิฉันขอดูสักหน่อย

คุณหลวง – ตัวใหญ่ ๆ ในนี้ งูสามเหลี่ยมครับ ตรงโน้นเราแสดงการรีดพิษงูให้ดู

ศรี – ในห้องโน้นมีอะไรคะ เห็นเป็นตู้เรียงกัน ๒ – ๓ แถว

คุณหลวง – งูต่าง ๆ เหมือนกันครับ

ศรี – ไหนดูชื่อซิคะ อ้อ นั่นแมวเซา นั่นงูกะบะ เอ๊ะงูเขียวหางไหม้ก็จัดว่าเป็นงูพิษหรือคะ

คุณหลวง – ครับ มีพิษพอใช้

ศรี – นั่นแผนที่แสดงแหล่งที่มีงูใช่ไหมคะ เข้าไปดูหน่อยไหมคะ จะได้ทราบว่า จังหวัดไหน มีงูประเภทใด ชุมบ้าง เอ ดูเหมือนมีแทบทุกจังหวัดเทียว

คุณหลวง – โธ่ ก็เมืองเราเป็นเมืองร้อนนี่ครับ ป่าพงก็ยังมีอีกมากมาย

ส. – ก็แปลว่า อันตรายจากงู อาจมีได้ทุกวัน ใช่ไหมคะ ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ก็หมายความว่า เราต้องพึ่งงานของกองวิทยาศาสตร์สภากาชาดอยู่มากเทียวนะคะ

ศรี – ตึกเล็กข้างหน้าเรานี่ มีอะไรคะ

คุณหลวง – ที่นี่ เป็นหน่วยรับผู้บริจาคโลหิตครับ

ศรี – คนเจ็บประเภทไหน ที่จะได้รับโลหิตที่ประชาชนบริจาค

คุณหลวง – คนที่ป่วยหนัก ๆ ครับ เช่น มารดาที่เสียโลหิตเนื่องจากคลอดบุตรไม่ปกติ คนไข้ผ่าตัดรายใหญ่ ๆ นอกจากนั้นก็เป็นจำนวนคนไข้ที่นายแพทย์เห็นสมควรจะต้องให้โลหิตเพิ่ม ครับ

ศรี – ให้โลหิตน่ะ ช่วยชีวิตคนป่วยหนัก ๆ เหล่านี้ได้หรือคะ

คุณหลวง – ช่วยได้มากครับ บางรายถ้าไม่ได้โลหิตช่วยทันท่วงที ก็อาจตายได้ ได้โลหิตช่วยให้คนไข้อาการดีขึ้นเร็วมาก แล้วโลหิตที่ประชาชนบริจาคนี่เอง ที่เราเอาไปให้คนไข้ตามโรงพยาบาลต่าง ๆ ที่ขอมาโดยไม่คิดมูลค่า ไม่คิดค่าบริการเลยครับ

ส. – ถ้าอย่างนั้นละก็นับว่า การสละโลหิตนี่ เป็นยอดกุศลอย่างหนึ่งเทียวนะคะ วันนี้มีคนบริจาคกี่รายแล้วคะ

คุณหลวง – วันนี้ได้ ๔๐ รายแล้วครับ รายหนึ่งก็ได้โลหิตราว ๒๐๐ ถึง ๒๕๐ ซี.ซี.

หมอ – (ป้องปากตะโกน) "เชิญท่านซื้อดวงตราผนึกบิ๊ดสมุดช่วยกาชาดทางนี้เชิญครับเชิญ"

ศรี – เอ๊ะ คุณหลวงคะ เสียงตะโกนอะไรกันคะ

คุณหลวง – เสียงเจ้าหน้าที่เชิญชวนให้ซื้อดวงตราผนึกบิ๊ดสมุดช่วยการกาชาดครับ เพราะว่ากิจการกาชาดยังต้องการทุนรอนช่วยเหลืออีกมาก

หมอ – (ป้องปากตะโกน ใกล้เข้ามา) "เชิญท่านซื้อดวงตราผนึก ช่วยการกุศลกาชาดครับ สมเด็จพระพี่นางประทับอยู่เต็นท์นี้ ทรงบิ๊ดตราผนึกให้ท่านด้วยพระองค์เองครับ เชิญ เชิญ"

ศรี – เข้าไปทำบุญกันสักหน่อยไหมคะ จะได้ชมบารมีท่านใกล้ ๆ อยู่ตรงนี้เห็นไกลไปหน่อย

ส. – ดีเหมือนกันนะคะ ดิฉันมองไม่เห็นหรอก ทางนี้คนแน่น

ศรี – กระเถิบไปทางโน้นซีคะ เข้าแถวรอสักครู่ ก็คงจะถึงท่านอยู่ทั้งสององค์เทียวค่ะ ทรงสีเทา พระพักตร์ยิ้มระรื่น ตลอดเวลาที่รับชำระค่าแสตมป์ดวงตราแล้วก็ทรงเบิ๊ดผนึกให้แก่คนที่เข้าไปอุทิศค่าแสตมป์ด้วยพระหัตถ์เองทั้งสององค์เชียวค่ะ

ส. – แสตมป์รูปร่างอย่างไรคะ

ศรี – เท่าที่มองเห็นไกล ๆ จากที่นี่ สมุดที่ใช้บิ๊ดดวงตรา มีกาชาดทุกหน้าและแสตมป์ดวงตรา เป็นรูปสมเด็จพระพันวัสสา สภานายิกาองค์เก่าของสภากาชาดขยับตามคนหน้าเข้าไปอีกหน่อยซีคะ จวนถึงแล้ว เดี๋ยวคงจะได้ดูให้เห็นชัด ทำบุญสักหนก็ดีนะคะ จะได้กุศลแรง

หมอ – คำที่คุณพูดนี่ เหมือนกับคำที่สภาอุณาโลมแดงหรือสภากาชาดอยากจะพูดอยากจะประกาศให้ทุก ๆ ท่านทราบจริง ๆ ครับ ว่าในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบายนี้ มีเพื่อนมนุษย์ของท่านที่ป่วยไข้ได้ยากอยู่ทุกเวลา คนเจ็บ คนไข้เหล่านี้ ที่ร่ำรวยก็มี แต่ที่ลำบากยากจนมีมากกว่า ท่านทำบุญกับกาชาดสักหนหนึ่ง ก็เสมือนว่าท่านได้ช่วยชีวิตใครสักคนหนึ่งไว้ก็ได้ หรือได้เตรียมเครื่องใช้ไม้สอยที่จำเป็นไว้ช่วยชีวิตตัวท่านก็ได้

ส. – ดิฉันเชื่อว่า ทุกคนที่เดินอยู่ข้างหน้า ข้างหลังเรานี่ คงจะเป็นผู้มีใจศรัทธาปีติยินดีที่จะทำบุญกุศลกับการกาชาดอย่างจริงใจ ดูซีคะ ทุกคนต่างเดินตรงเข้าไปทำบุญอย่างหน้าตาอิ่มเอิบสดใสด้วยกันทั้งนั้น ท่านที่ทรงรับเป็นผู้ปิดผนึกก็มีพระพักตร์ยิ้มแย้มแจ่มใส อนุโมทนากุศลที่เราทุกคนทำบุญกับการกาชาดร่วมกันในโอกาสนี้

(ดนตรี)

(จากรายการวิทยุปริทรรศน์ ออกอากาศทางสถานีวิทยุศึกษา สมัยเมื่อผู้เขียนรับราชการอยู่กองเผยแพร่การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ)

เพลงระบำฤดาภินิหาร

จากละครเรื่อง "เกียรติศักดิ์ไทย" ซึ่งกรมศิลปากรได้แสดงให้ประชาชนชม เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นเวลานานถึง ๒๗ ปีมาแล้วนั้น ในฉากที่หนึ่งตอนที่สอง เป็นการแสดงระบำฤดาภินิหาร โดยมีหมู่ระบำพระและนางซึ่งสมมุติเป็นเหล่าเทพบุตรนางฟ้าพากันมาร่ายรำแสดงความยินดีปรีดาในเกียรติศักดิ์ของไทย ที่มีอานุภาพแผ่ไพศาลไปทั่วแหลมทอง เพลงที่ประกอบการแสดงระบำชุดนี้ นายมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทยประจำกรมศิลปากรขณะนั้นเป็นผู้คิดค้น นำเอาทำนองเพลง "รัวดึกดำบรรพ์" มาเป็นท่อนนำใช้ทำนองเพลง "ครวญหา" เป็นบทร้อง และลงจบด้วยเพลง "จีนรัว" และ "จีนถอน" เนื้อร้องแต่งโดย สุดา บุษปฤกษ์ และ พระเจนดุริยางค์เป็นผู้เรียบเรียงเสียงประสาน

ในการบรรเลงครั้งนี้ ผู้แสดงระบำประกอบเป็นข้าราชการศิลปินของแผนกนาฏศิลป ผู้ขับร้อง คือ ดนตรี ตราโมท

บทร้อง

ปราโมทย์แสน องค์อัปสรอมรแมนแดนสวรรค์
ยินฤดาภินิหารมหัศจรรย์ เกียรติไทยลั่นลือเลื่องเรืองรุจี
ต่างเต็มตื้นชื่นชมโสมนัส โอฐเอื้อนอรรถอวยพรสุนทรศรี
แล้วจำเรียงเสียงเพลงสดุดี ดนตรีรี่เรื่อยประโคมประโลมลาน
แล้วลี่ลาศเริงรำระบำร่าย กรกรีดกรายโปรยมาลีสีประสาน
พรมน้ำทิพย์ปรุงปนสุคนธาร จักรวาลฉ่ำชื่นรื่นรมย์ครัน

(คัดจากสูจิบัตรการบรรเลงดนตรีและการแสดงสำหรับประชาชน ณ สังคีตศาลา ประจำปีที่ ๒๒ พ.ศ. ๒๕๑๔–๒๕๑๕ กองสังคีต กรมศิลปากร)

ก.ศ.ส. นี้ยอด กุศล
ช่วยอนามัยคน ไม่น้อย
ช่วยการศึกษาชน ทั้งชาติ
ช่วยชาติให้เพริศพร้อย พรั่งด้วยคนดี

สุดา บุษปฤกษ์

ก.ศ.ส.

ธารน้อยใหญ่หลายสายไหลบรรจบ
ยังสมทบเป็นกระแสแม่น้ำใหญ่
ก.ศ.ส. คนละน้อยค่อยรวมไป
คงจะได้ทุนสร้างโรงเรียนดี

สุดา บุษปฤกษ์

ก.ศ.ส.

วันเอย วันนี้
ทำสิ่งไร จึงจะดี มีโภคผล
บำรุง ก.- ศ.ส. เถิด ท่านทุกคน
ได้กุศล จีรัง ยั่งยืนเอย

สุดา บุษปฤกษ์

ขอกราบลา ครูอาจารย์ ผู้การุณย์
บุญคุณ ตรึงจิตต์ ทุกสมัย
ลาก่อน มิตรรัก ร่วมหทัย
พรากไป แต่กาย ใจดำรง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร
นางสนิธวรรณ บุณยศิริพันธุ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา ๒๕๑๘